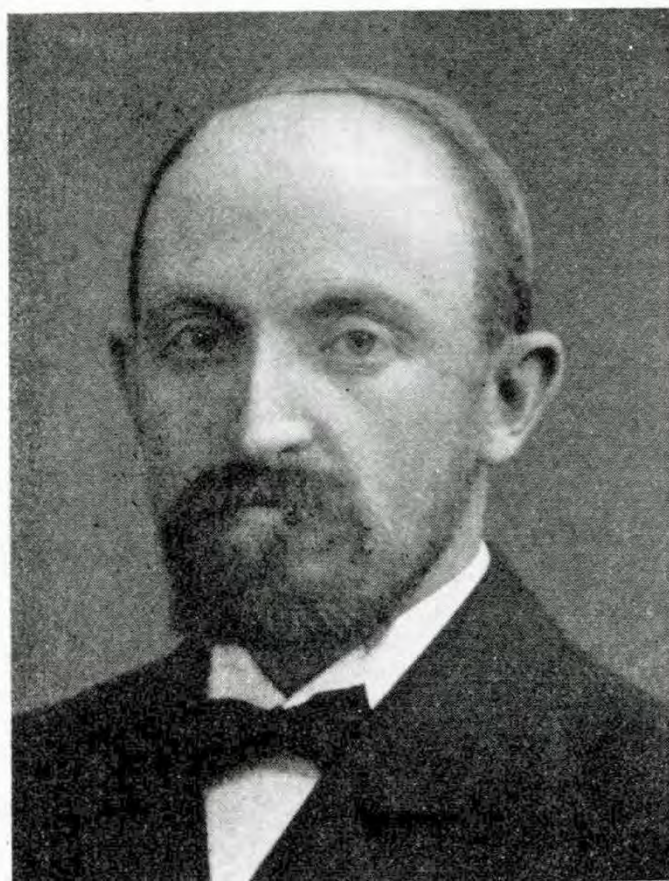

Arkeologisk undersökning

Ett gravfält från övergången mellan vikingatid och medeltid i Sävja

O. Almgren.

Dan Fagerlund, Per Frölund, Hans Göthberg och Bent Syse

Fornlämning nr 111
Sävja 12:1
Danmarks socken
Uppsala kommun
Uppland

UPPLANDSMUSEET

Arkeologisk undersökning

Ett gravfält från övergången mellan vikingatid och medeltid i Sävja

Dan Fagerlund, Per Frölund, Hans Göthberg och Bent Syse

Fornlämning nr 111
Sävja 12:1
Danmarks socken
Uppsala kommun
Uppland

Omslagsbild: De första undersökningarna av gravfältet i Sävja gjordes redan 1898-99 av arkeologen Oscar Almgren. Han var då, sedan föregående år, filosofie doktor och docent i *nordisk och jämförande fornknuskap*, vid Uppsala universitet. Almgren blev 1910 antikvarie vid Vitterhetsakademin och under åren 1914-1925 var han professor i arkeologi vid universitet i Uppsala. Almgren initierade och deltog själv i många undersökningar i Uppsalaområdet, bland annat av ett stort antal gravfält. Mest känd är kanske undersökningen av Hågahögen eller den s.k. ”kung Björns hög”, en mycket påkostad gravhög från äldre bronsålder (Foto från Riksarkivet).

Upplandsmuseets rapporter 2014:12
Arkeologi

ISSN 1654-8280

© Upplandsmuseet 2014

Bearbetning av planer: Hans Göthberg, Per Frölund, Dan Fagerlund
Bearbetning av bilder: Dan Fagerlund

Allmänt kartmaterial: © Lantmäteriet. Ärende nr MS 2006/1674

Upplandsmuseet, Fyrstorg 2, 753 10 Uppsala
Tel 018 – 16 91 00
www.upplandsmuseet.se

Innehåll

Inledning	6
Topografi, fornlämningar och äldre lantmäterikartor	7
Tidigare undersökningar	9
Målsättning och metod	11
Resultat av undersökningen	12
Förundersökningen 1999	12
Undersökningen 2000	14
Grav A	14
Grav B	18
Grav C	21
Analyser	26
¹⁴ C-analys och dateringar	26
Diskussion	28
Gravskick och gravgåvor	28
Gravfältet i jämförelse med andra gravfält i Danmarks socken	29
Gravfält med skelettgravar i ljustet av religionsskiftet	30
Sammanfattning	32
Administrativa uppgifter	32
Referenser	33
Bilagor	34
Bilaga 1a. Grav och fyndbeskrivningar från 1898-1918.	34
Bilaga 1b. Gravfältskarta.	67
Bilaga 1c. Gravbeteckningar.	68
Bilaga 1d. Fyndöversikt.	70
Bilaga 2. Fyndtabell.	71
Bilaga 3a. ¹⁴ C-analys Ångströmlaboratoriet.	72
Bilaga 3b. Kalibrerade ¹⁴ C-värden.	73
Bilaga 4. Förundersökningsschakt	74
Bilaga 5. Studiecirkel	80

Inledning

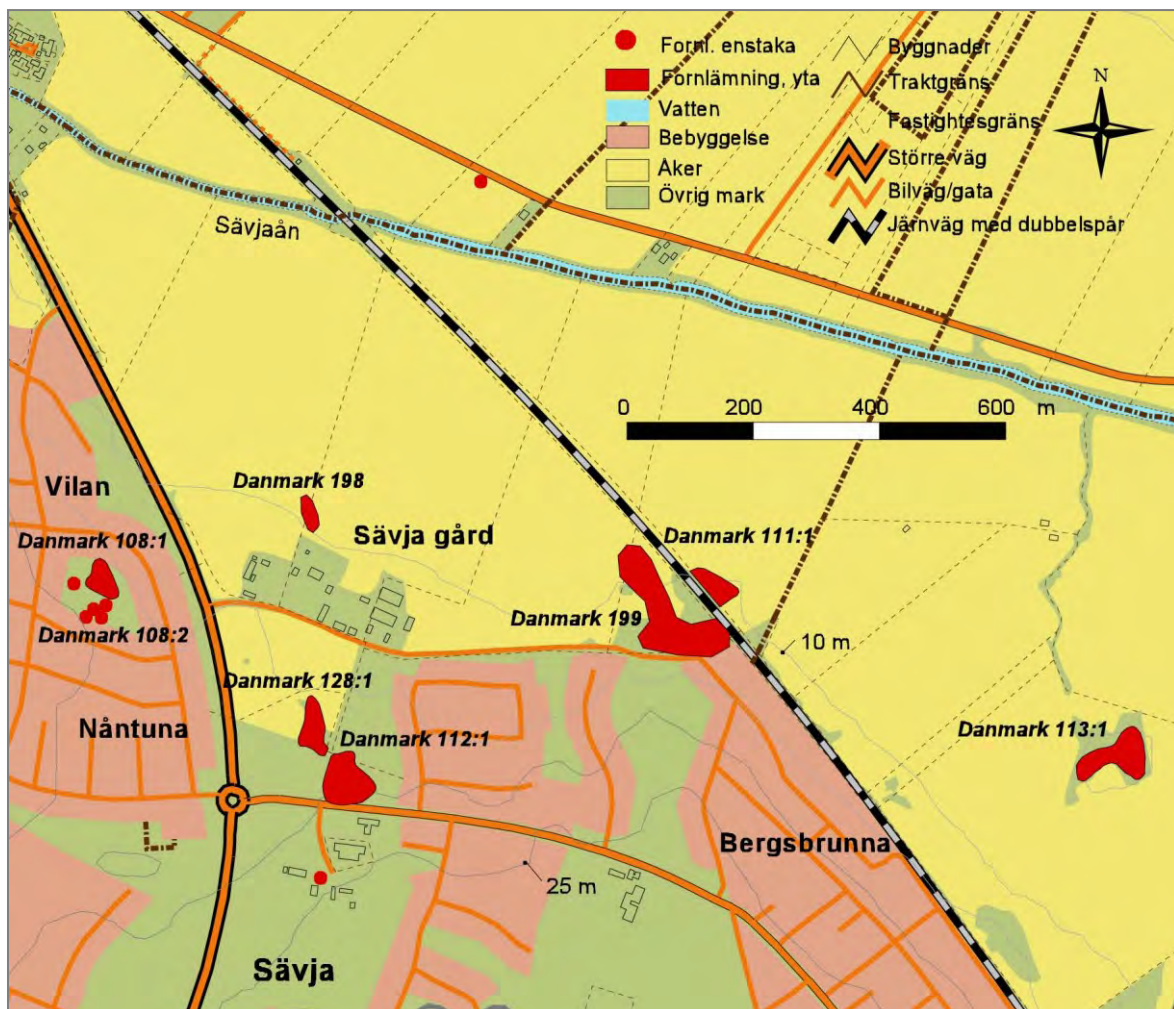
I september 1999 och maj 2000 utförde Upplandsmuseet en arkeologisk förundersökning respektive en delundersökning av gravfältet fornlämning nr. 111 inom fastigheten Sävja 12:1 vid Sävja i Danmarks socken (fig 1). Delundersökningen omfattade tre mindre ytor med en tidigare oundersökt grav inom vardera ytan. Undersökningarna utfördes i samarbete med Danmarks hembygdsförening i form av en kurs i arkeologi (se bilaga 5). Undersökningen utfördes efter tillstånd i beslut från länsstyrelsen 13 september 1999 (dnr 220-5156-99). Projektledare för undersökningen var Bent Syse och rapporten har sammanställts av Hans Göthberg, Per Frölund, Bent Syse och Dan Fagerlund.

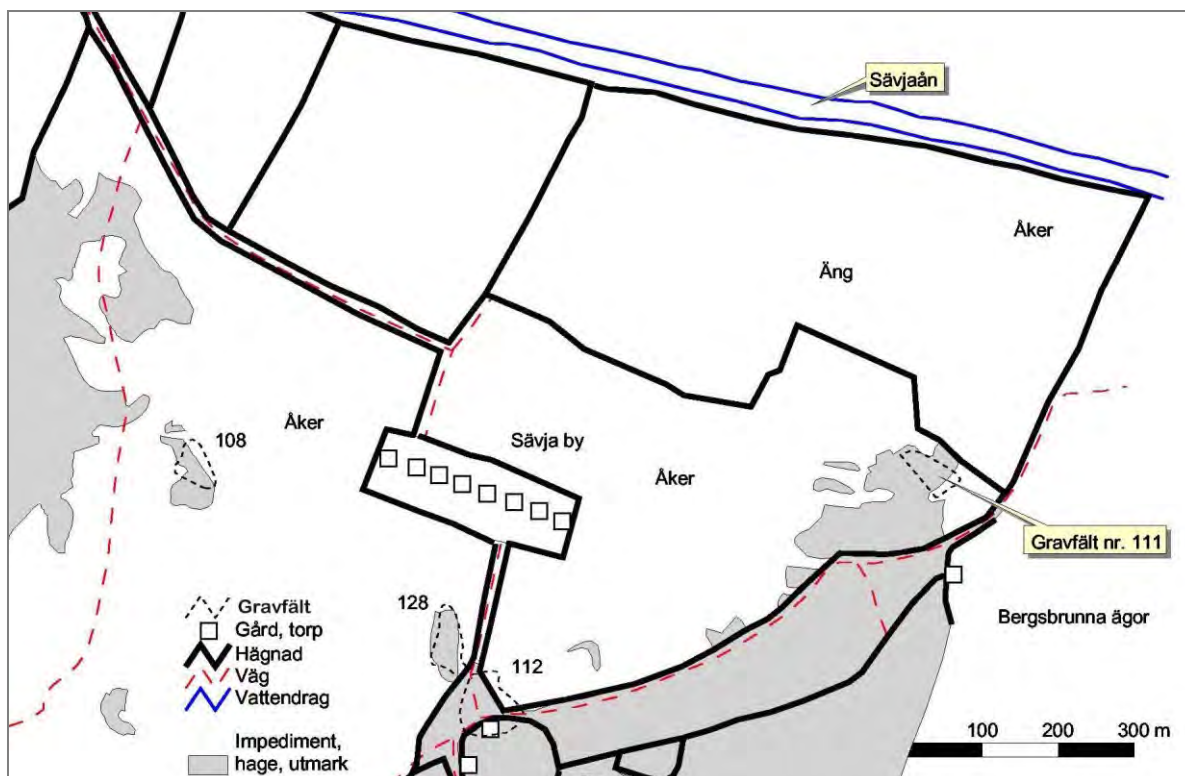
Figur 1. Översikt över Uppsalas södra stadsdelar. Undersökningsområdet, gravfältet Danmark 111, är markerat med en cirkel i bildens mitt. Skala 1:40000.

Topografi, fornlämningar och äldre lantmäterikartor

Sävja ligger i anslutning till den flacka slättmarken invid Sävjaån. Inom byns ägor finns fyra kända gravfält, nr. 111, 112, 128 och 108 i Danmarks socken. Av dessa ligger nr. 111 öster om det historiska kända byläget, nära gränsen mot Bergsbrunna (fig 3). Gravfältet ligger på en utskjutande moränudd som omges av åkermark. Gravfältet begränsas i väster av järnvägen mellan Uppsala och Stockholm. Det ligger också väsentligt lägre än byn, strax under 10 metersnivån (fig 2). Enligt storskifteskartan över Sävja från 1763 utgjordes de lågt liggande markerna mellan gravfältet och Sävjaån till stor del av ängsmark, medan åkermarken var belägen på högre nivåer och längre från ån (fig 3).

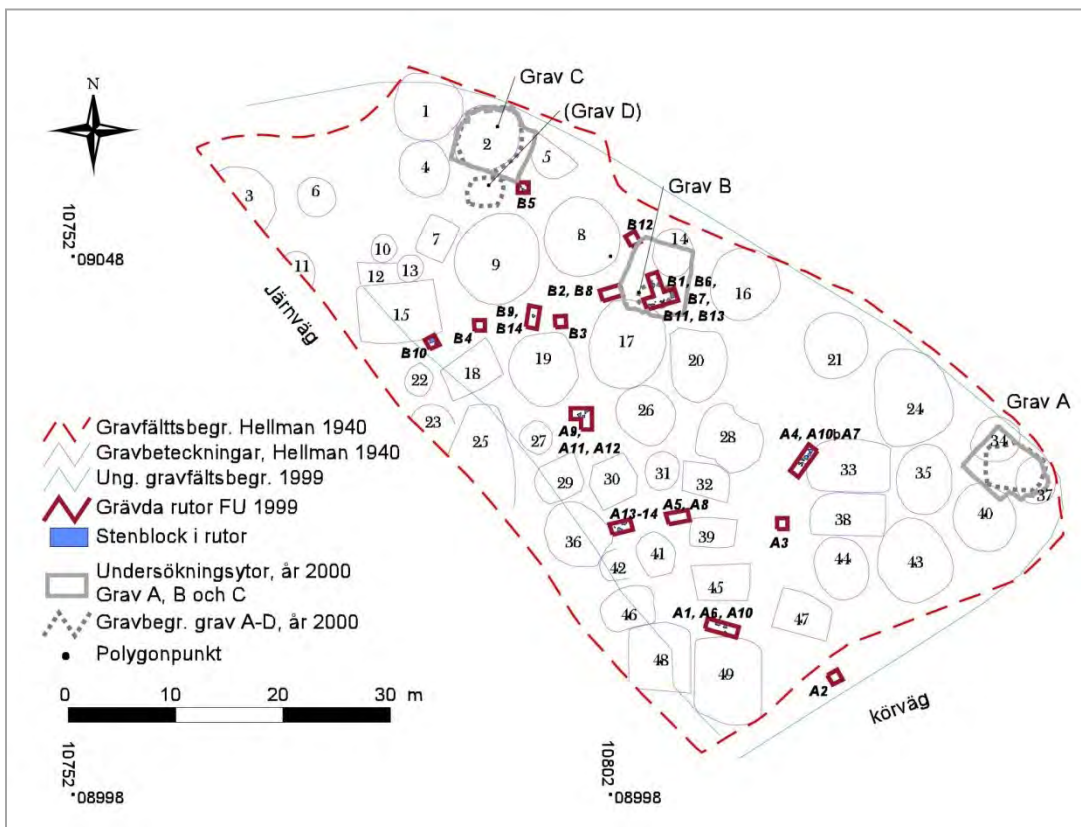
Figur 2. Översikt över fornlämningsmiljön runt undersökningsområdet på gravfältet Danmark 111. Kartbilden är kompletterad med nivåerna 10-25 meter över havet. Skala 1:12000.

Figur 3. Historiskt kartöverlägg över de aktuella delarna av Sävja byområde. På bilden syns hur gravfälten låg i förhållande till det äldre landskapet. Skala 1:10000.

Gravfältet består enligt beskrivningen i fornlämningsregistret av 49 synliga anläggningar, varav 36 runda och 13 rektangulära stensättningar (fig 4). I väster avgränsas gravfältet av järnvägen mellan Uppsala och Stockholm (jfr fig 2). Kartor över gravfältet från 1900-talets början visar att gravar hade skadats av den dåvarande enkelspåriga järnvägen. Gravfältet har därför ursprungligen med stor sannolikhet fortsatt ytterligare ett stycke västerut, även om gravfältskartorna inte visar några gravar på den västra sidan av järnvägen. Däremot har en senare utredning (Hennius, Åberg & Göthberg 2007) visat att åtminstone en grav, en stensättning, samt vissa boplatslämningar finns även på den västra sidan av järnvägen. Både äldre lantmäterikartor och den nuvarande ekonomiska kartan visar att moränudden har varit nästan dubbelt så stor som gravfältet (jfr fig 2 och 3).

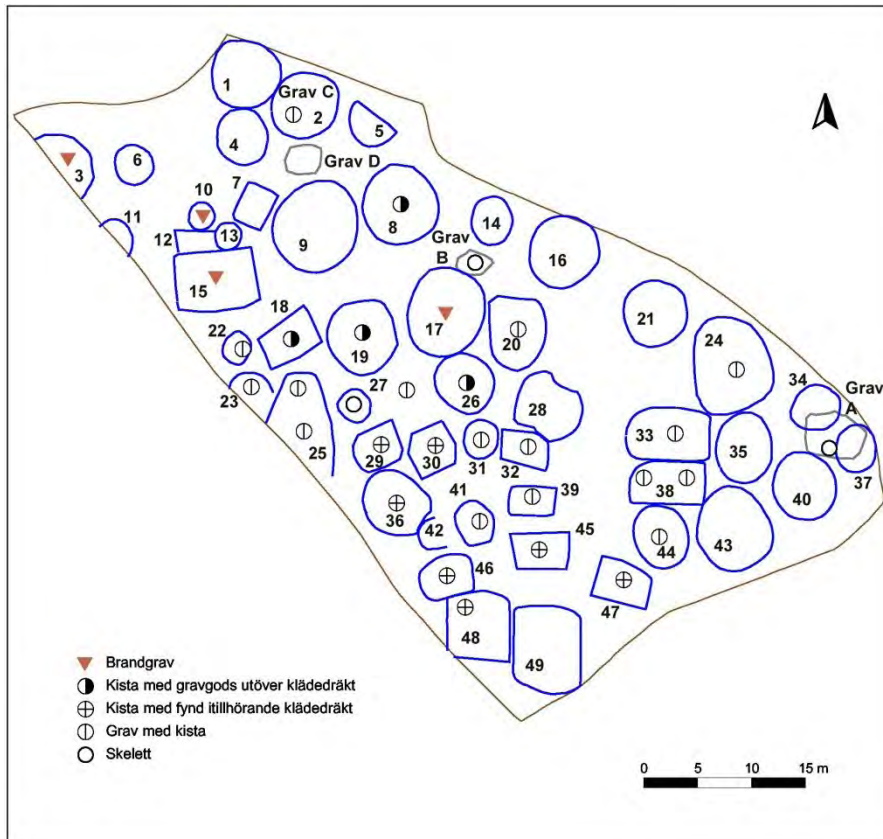
Figur 4. Karta över gravfältet Danmark 111, efter förlaga av Hellman 1940. På kartan syns de provrutor som grävdes i samband med 1999 års förundersökning och de schakt som upptogs vid undersökningen år 2000 då tre gravar undersöktes. Skala 1:700.

Tidigare undersökningar

Vid flera tillfällen har gravar på gravfältet undersökts (bilaga 1a). Den första undersökningen gjordes 1898-99 av Oscar Almgren vid Uppsala Universitet då tre stensättningar undersöktes (SHM inv. nr. 10773). Ytterligare undersökningar gjordes 1901 och 1904 då fyra respektive sju stensättningar undersöktes (SHM inv. nr. 11355 och 12143). Nästa undersökning gjordes 1907 av Erik Ullén då ytterligare sju stensättningar undersöktes (SHM inv. nr. 13320). De låg invid järnvägen och kan möjligen ha utförts inför utbyggnaden av järnvägen till dubbelspår. Slutligen undersökte Axel Julius nio stensättningar 1918 (SHM inv. nr. 16250). I samband med undersökningarna karterades också gravfältet (bilaga 1b). En förnyad kartering gjordes 1940 av G-A Hellman, också med en revidering av de äldre gravbeteckningarna (jfr fig 4, bilaga 1c).

Totalt har 34 stensättningar undersökts, varav 32 innehöll spår av begravningar (fig 5, bilaga 1d). Gravskicket i 28 av de undersökta gravarna utgjordes av skelettbegravningar, varav 25 i kistor att döma av förekomsten av spikar och ibland även trärester. Skelettens orientering var i huvudsak i öst-väst, även om tre skelett hade kraniet i öster. Enbart fyra stensättningar innehöll brandgravar med brandlager och brända ben (nr. 3, 10, 15, 17). Ytterligare en innehöll ett kollager, men inga fynd (nr. 48 syd). Fynd som kan räknas som gravgods, d.v.s. inte spikar till kistor, skelett och brända ben, påträffades i 15 gravar. De vanligaste fyndkategorierna i skelettgravarna var knivar, kammar och pärlor. Enbart tre skelettgravar (nr. 8, 18, 19, 26) innehöll

dessutom fynd av andra typer, däribland nålhus, kedja och ring av brons, flintskärvor och rester av träkärl. I de fyra brandgravarna var fynden mer varierade både vad gäller antal och kategorier, men både kategorin klädedräkt och gravgåvor finns representerade. Utöver keramik fanns bland annat söljor av brons och järn samt rembeslag.

Figur 5. Gravfältet Danmark 111 (utbredning och gravbeteckningar enligt Hellman 1940) med översikt över de fyndgrupper som påträffats i samband med de undersökningar som gjordes från 1898 till 1918). Skala 1:700.

Bland fynden fanns dubbelkammar i gravarna nr. 17, 36 och 46 som tyder på dateringar från sent 1000-tal till omkring 1200 (Broberg 1991 s. 58). En datering till övergången mellan sen vikingatid och tidig medeltid antyder också förekomsten av keramik med "wellenornament", en östersjökeramik, i grav nr. 17 (se Zachrisson 1998 s. 260). Fynden tyder därmed generellt på dateringar till sen vikingatid och tidig medeltid.

Målsättning och metod

Målsättningen för förundersökningen var att klarlägga om det fanns fler lämningar av förhistorisk karaktär inom gravfältet, både i form av gravar eller andra lämningar som boplatslämningar. Belägenheten på ett tämligen lågt impediment som omgavs av åker gjorde det angeläget att klarlägga om det fanns antydningar om att gravfältet kan ha varit större. Slutligen var en målsättning att lokalisera lämpliga objekt för en mindre delundersökning.

Målsättningen för delundersökningen var att klarlägga inre och yttre gravskick för att kunna göra en jämförelse med de tidigare undersökningarna. En annan antikvarisk målsättning var att klarlägga om några förändringar kunde utläsas i bevaringsförhållandena, jämfört med de äldre undersökningarna. Utplacering av tre grävytor, en i sydöst (yta A), en i öst (yta B) och en i nordost (yta C), gjordes för att få en spridning över gravfältet i syfte att dels se på gravfältets avgränsning i den östra delen dels att undersöka förekomst av andra gravar eller andra typer av lämningar mellan de synliga eller registrerade gravarna.

Huvudmomentet i förundersökningen var handgrävning av provrutor om 1 m² som grävdes ned till naturligt avsatta avlagringar. På några platser togs flera rutor upp invid varandra för att få en sammanhängande bild av eventuella lämningar (jfr fig 4). Fyllning, stenar och markförhållanden i rutorna beskrevs. Provrutorna inmättes i förhållande till de redan tidigare kända gravarna och återfylldes därefter.

Vid delundersökningen handavtorvades undersökningsytorna, vars begränsningar partiellt lades relativt snävt utanför stensättningarnas kantkedjor. Fyllningen i stensättningens överbyggnad och gravnedgrävning grävdes med skärsläv. Dessutom sållades fyllningen i de gravar där denna var sandbaserad. Planritning av stensättningarna gjordes i skala 1:20 i ett lokalt system för varje grav. För varje grav mättes fyra mätpunkter in med totalstation för att kunna lägga in de undersökta gravarna i ett övergripande koordinatsystem. Tvärprofiler lades över stensättning och gravnedgrävning och profiler ritades i skala 1:20.

Resultat av undersökningen

Förundersökningen 1999

Femton mindre provvytor handgrävdes mellan de synliga gravarna. Ytorna hade vardera en omfattning av 1-5 m² och sammanlagt undersöktes 29 m². Underlaget utgjordes huvudsakligen av lera, med undantag för några av provrutorna i den norra delen där det fanns sand och silt (bilaga 4).

Åtta provvytor togs upp i gravfältets norra del (fig 4), där det mellan gravarna finns en sänka som sträcker sig från gravfältets östra kant och nästan ända fram till järnvägen. Sänkan separerar därmed gravarna i den norra, högre belägna delen från de i den något flackare mellersta delen. I rutorna B5, B10, B9+B14 och B1+B6+B7+B11+B13 framkom stenar, som var indikationer på ytterligare anläggningar (fig 6). De senare, ruta B1 m.fl. låg invid grav nr. 17 och bestod av en stenkrets och flera andra stenar. I ruta B5 som låg mellan gravarna nr. 5 och 9 på kartan från 1940 fanns flera stenar av olika storlek. I ruta B10 fanns en större stenhäll och några mindre stenar, samt låg invid grav nr. 15. I ruta B9+B14 fanns bara två glest placerade stenar.

Figur 6. Foto från förundersökningen med provrutorna B1, B6, B7, B11 och B13. Stenarna inom ytan indikerade ytterligare en grav mellan de kända gravarna nr. 14 och 17 (se fig 4). Foto från SV: Upplandsmuseet.

I den mellersta delen av gravfältet grävdes fyra provvytor mellan de sedan tidigare kända gravarna. I rutorna A9+A11+A12, A13+A14 och A1+A6+A10 påträffades spridda stenar, medan den fjärde var tom. De förstnämnda kan ha ingått i grav nr. XXXIII som undersöktes 1918 (ej med

på Hellmans gravfältskarta, jfr fig 4 och bilaga 1b mellan gravarna I, V och VI). Ruta A13+A14 låg i en till synes tom yta mellan gravarna nr. 30, 36, 41 och 42 och stenarna kan möjligen tyda på att det finns en anläggning mellan dessa gravar. Samma tolkning kan möjligen också göras av stenarna i ruta A1+A6+A10, som ligger i en synbar anläggningsfri liten yta mellan gravarna nr. 45 och 49 (jfr fig 4).

Den östra delen av gravfältet åtskiljs från den mellersta delen av ett motsvarande stråk, där det till synes inte finns några gravar. I detta område grävdes tre provvytor, varav en stenpackning påträffades i en provvyta, A4+A7+A10b. Rutorna låg mellan gravarna nr. 28 och 33 enligt kartan från 1940 (fig 4, fig 7).

Figur 7. Foto från förundersökningen med provrutorna A4, A10b och A7. Stenarna inom ytan kan vara en del av grav nr 33 eller en indikation på ytterligare en grav mellan de kända gravarna nr. 33 och 28 (se fig 4). Foto från NO: Upplandsmuseet.

I viss utsträckning har därmed de två stråken i norr och sydöst som föreföll vara gravfria visat sig sakna indikationer på gravar. Stråken kan därför delvis ses som grunden för en rumslig indelning av gravfältet även om provvytorna visar att det inte kan uteslutas att det kan finnas ytterligare anläggningar mellan de sedan tidigare kända gravarna.

Undersökningen 2000

Tre gravar undersöktes, grav A inom grävyta A i gravfältets östra hörn, grav B inom grävyta B i nordöst och grav C inom grävyta C i norr (fig 8). Grav A och C motsvarade nr. 37/ (34) respektive 2 på gravfältskartan från 1940 (fig 4). Grav B upptäcktes vid förundersökningen hösten 1999 och låg mellan grav nr. 14 och 17. I samband med undersökningen av grav C upptäcktes dessutom genom sondering en övertorvad stensättning mellan grav nr. 2/C och nr. 9. Den har fått beteckningen grav D och föreföll att vara närmast rektangulär med rundade hörn, alternativt oregelbundet oval. Den har måtten 3,5x2,5 m och enbart några få stenar i kantkedjan var synliga i torven.

Figur 8. Fikapaus på gravfältet vid undersökningen år 2000. Kantkedjan till Grav C (Hellman nr 2) syns tydligt i den framrensade ytan närmast i bild. Undersökningen av grav B i mitten och grav A i bakgrunden pågår samtidigt. Gravarna ligger i gravfältets östra kant närmast åkern och en körväg. Foto från NV: Upplandsmuseet

Grav A (Hellman, grav 34-37)

Stensättning, rundad rektangulär, 5,5 x 4 m, ca 0,4 m hög

Placeringen av undersökningsschaktet på gravfältets östra hörn gjordes relativt brett över och mellan de synliga gravarna 34 och 37 (enligt Hellman -40). Även Almgren hade gravar markerade i samma område på gravfältskartan från 1900-talets början, men ingen grav blev registrerad med ett nummer i den då befintliga gravnumreringen (jfr fig 4 och bilaga 1b). Placeringen av undersökningsytan gjordes för att få en uppfattning om gravfältets avgränsning åt öster och söder, för att kontrollera eventuell förekomst av gravar mellan de synliga eller registrerade gravarna och för att fånga upp eventuellt andra lämningar inom gravfältet.

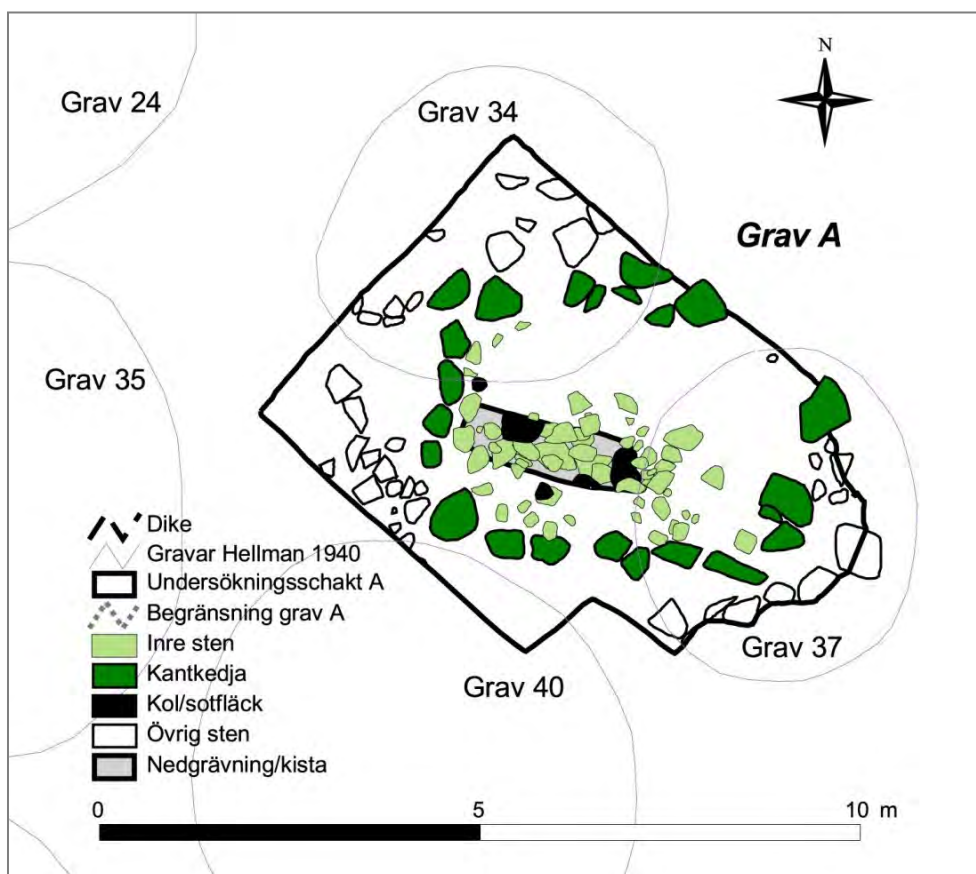
Före avtorvningen syntes spridda stenar i markytan varav flera kunde bilda delar av kantkedjor till de tidigare registrerade gravarna. Efter avtorvning och rensning av ytan visade sig en närmast rektangulär stensättning belägen mellan flera stråk av stenar som förmodligen var delar av grav 37 i sydöst och grav 34 i nordväst (fig 9). Den avtorvade ytan var ca 5 x 7 m stor och gränsade i nordost och sydost till diket till den körväg som rundade gravfältet i den delen. Nivån på en sten i den östra schaktkanten var 8,96 m och nivån på den västra schaktkanten var som mest 9,27 m.

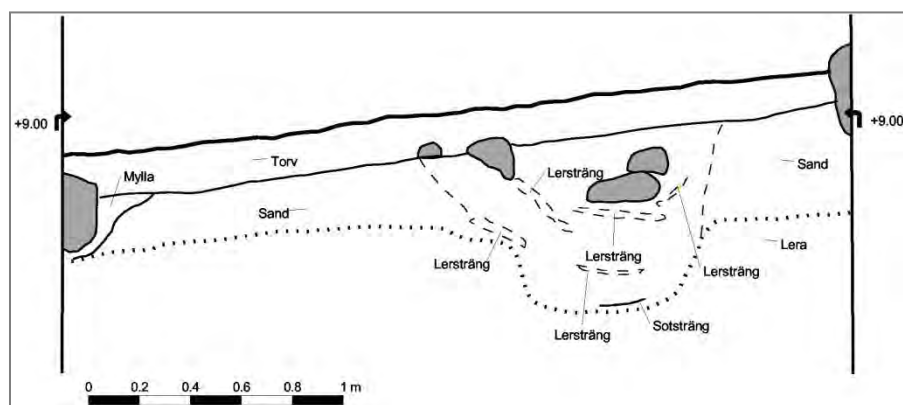
Figur 9. Foto från undersökningen av grav A. Graven tycks inklämd mellan två något större gravar med kantkedjor i sydöst (grav 37) och nordväst (grav 34). Foto från SO: Upplandsmuseet.

Kantkedjan som bestod av block mellan 0,4 och 0,9 m i diameter hade en vällagd och tydlig struktur särskilt mot nordväst och nordöst men däremot tycks det som att vissa stenar i söder saknas. Det är troligt att viss stenröjning har gjorts i den delen med tanke på att graven ligger mycket nära ett dike och den åkerväg som går förbi.

I fyllningen innanför kantkedjan, i gravens västra del över det som skulle visa sig vara en själva begravningen, fanns en avlång packning med sten i storleksordningen 0,15 till 0,65 (fig 10, jfr fig 9). Stenmaterialet låg under torven inbäddat i en fyllning av sand och mylla, närmast kantkedjan. Sandfyllningen som var 0,2 till 0,4 m tjock, tjockast närmast stenpackningen i gravens västra del, vilade på naturlig lera (fig 11).

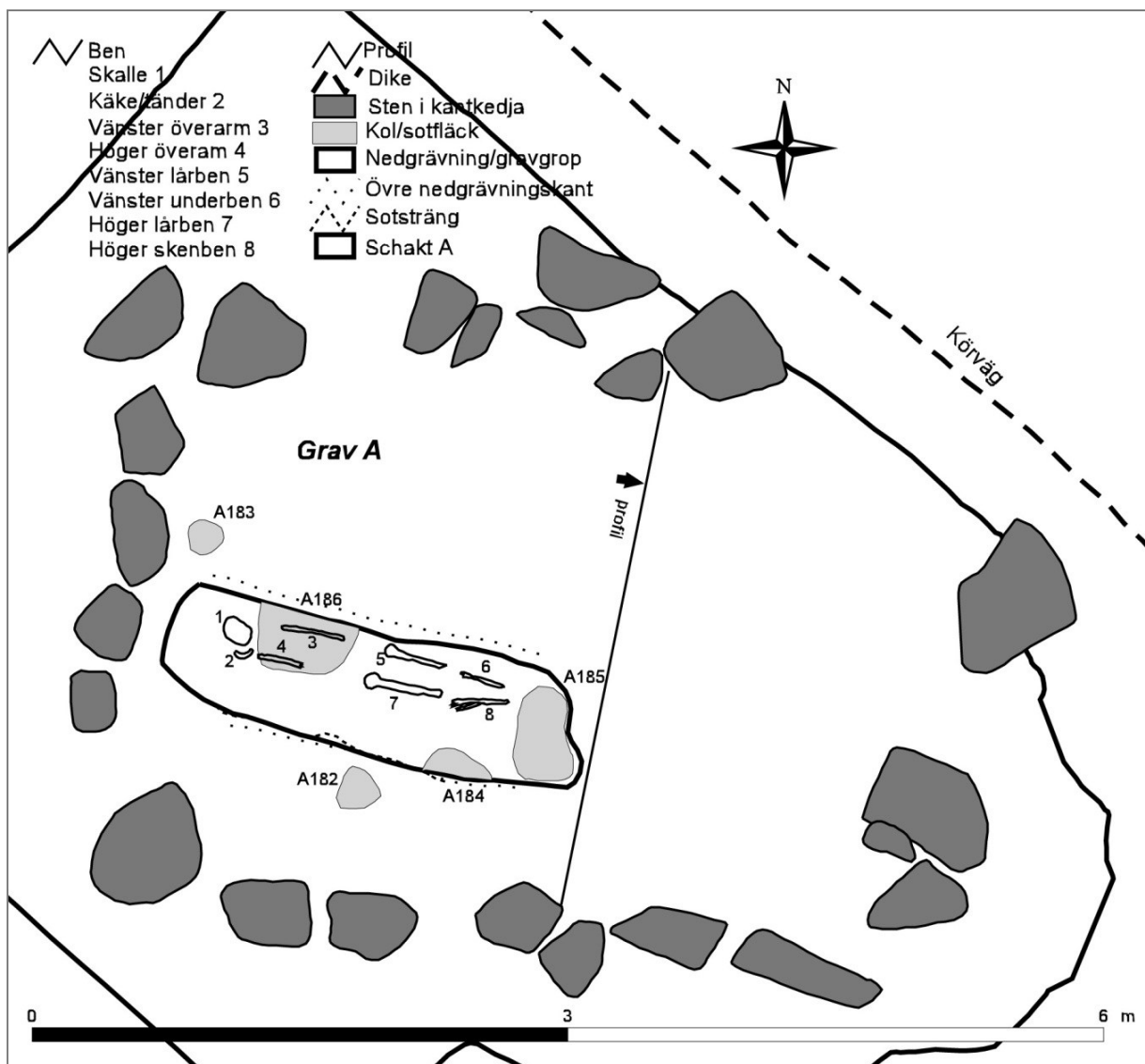
Figur 10. Plan över grav A. Skala 1:100.

Figur 11. Profil över grav A sedd från väst (jfr fig 12). Skala 1:30.

Under stenpackningen, efter att denna avlägsnats, framkom en rektangulär nedgrävning med en längd av 2,3 m och en bredd av 0,7 m. På, i och i anslutning till nedgrävningen uppmärksammades också ett antal sotfläckar i markytan, A182-186 (fig 12). Nedgrävningen var knappt 0,4 m djup under den naturliga markytan. Under flera stenar, som utgjorde en del av fyllningen i nedgrävningen, framkom diffusa spår av en kista och de starkt upplösta resterna av ett skelett. Vissa benrester från skalle, käke med relativt välbevarade tänder, och från armar och ben kunde tillvaratas (se Fyndlista, bilaga 2), F18 och 19 (tänder). Skelettet låg i närmast väst-östlig riktning med huvudet åt väster, något med en dragning åt nord (fig 12).

Figur 12. Plan över grav A med nedgrävning-kistgrop. Skala 1:40.

En preliminär undersökning av tänder från alla de tre gravarna har gjorts av tandläkaren Gram Svärdström. Tanderna från grav A uppvisade spår av kraftig slitning och nednötning som antyder att de var en vuxen individ som var 40 år eller äldre.

Fynd

Förutom vissa tillvaratagna fynd av ben från kranium och andra kroppsdelar (F18) och tänder (F19) och några enstaka kolprover i grav A, gjordes ett fynd (F32) av en del av en nit i järn (bilaga 2). Det senare fyndet framkom i gravfyllningen norr om kistgropen.

Grav B (Hellman, mellan grav 14-17)

Stensättning, oval, 2,5 x 3,5 m, flack 0 – 0,15 m hög

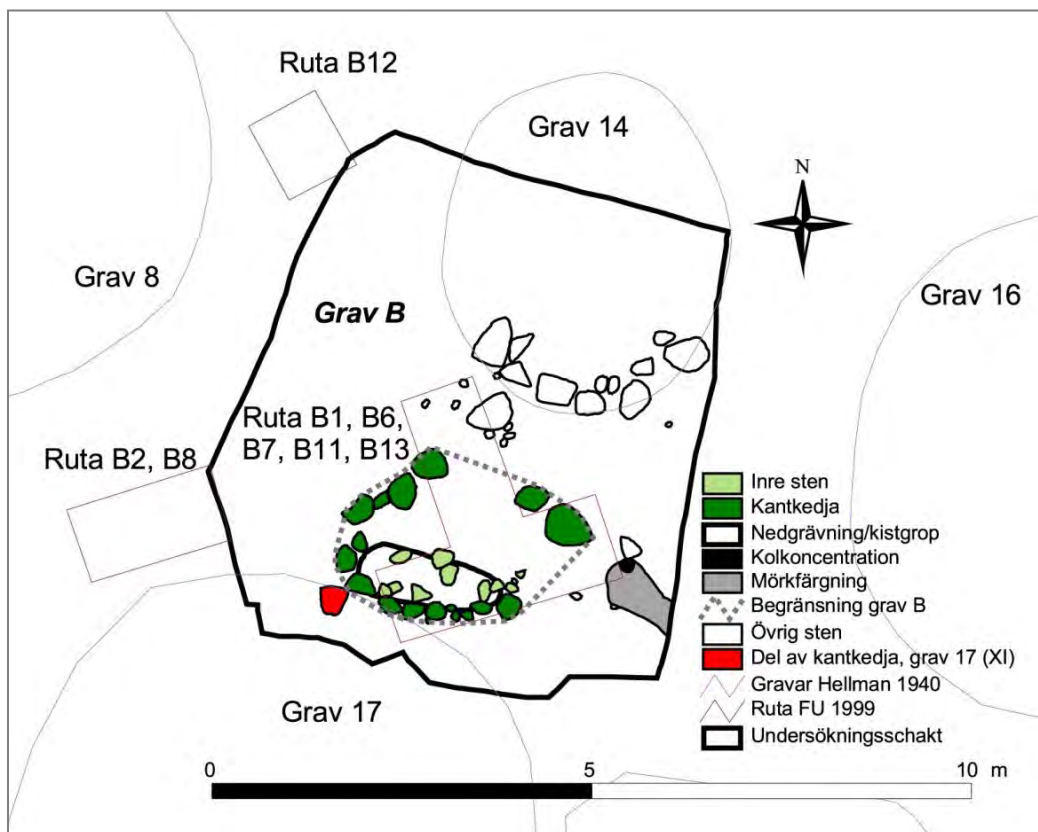
Vid förundersökningen under år 1999, framkom i flera rutor stenar som indikerade ytterligare gravar på gravfältet mellan de redan registrerade gravarna, bl.a. i ett gravtomt östvästligt stråk i gravfältets norra del (se ovan). I fem sammanhängande provrutor (B1, 6, 7, 11 och 13), mellan gravarna 14 och 17, konstaterades en tydlig krets av stenar som tydligtvis hörde till en tidigare okänd grav. Av det skälet utvidgades denna provyta till en undersökningsyta det följande året, yta B.

Undersökningsytan var rektangulär, ca 6,5 x 5,8 m och hade en ungefärligt nord-sydlig placering. Ytan tangerade grav 17 i söder. I norr berördes också delar av grav 14. Denna grav låg mycket nära den körväg som gränsar mot gravfältet i öster och ambitionen var också i enlighet med uppställda frågeställningar att försöka klargöra hur senare tiders markutnyttjande påverkat gravfältet och de anläggningar som tidigare kunnat skönjas och avgränsas framförallt österut (fig 13, fig 14, jfr fig 4).

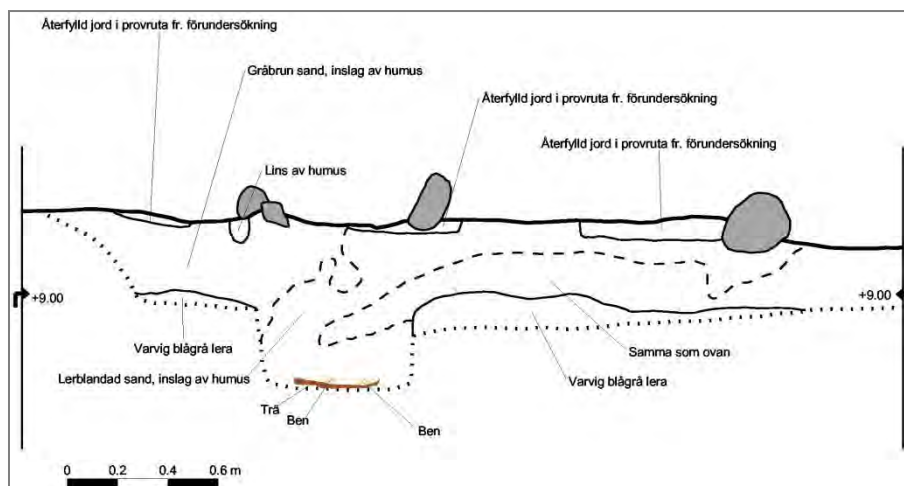
Figur 13. Översikt över yta B efter att denna torvats av och rensats. Grav B syns tydligt som en oval kantkedja, eventuellt med en liten rest sten på ytan innanför kantkedjan. I bildens högra kant syns kantkedjan till grav 17 och i bildens övre vänstra kant syns grav 14. Foto från NV: Upplandsmuseet.

Efter avtorvning och rensning framträdde kantkedjan till en oval stensättning ungefär lokaliserad i östvästlig riktning. Stenmaterialet var något varierat med en tät lagd kedja i söder och väster med ett litet mindre stenmaterial, mellan ca 0,15 och 0,40 m stort, och större mer glest placerade stenar i norr och öster. Stenarna i den delen var upp till 0,7 m stora. Med en dragning åt gravens södra och sydvästra del förekom också ytterligare en del sten innanför den avgränsande kantkedjan, bl.a. en upprättstående mindre sten som tolkas som en rest sten på gravens (fig 13).

Figur 14.
Plan över
grav B.
Skala
1:100.

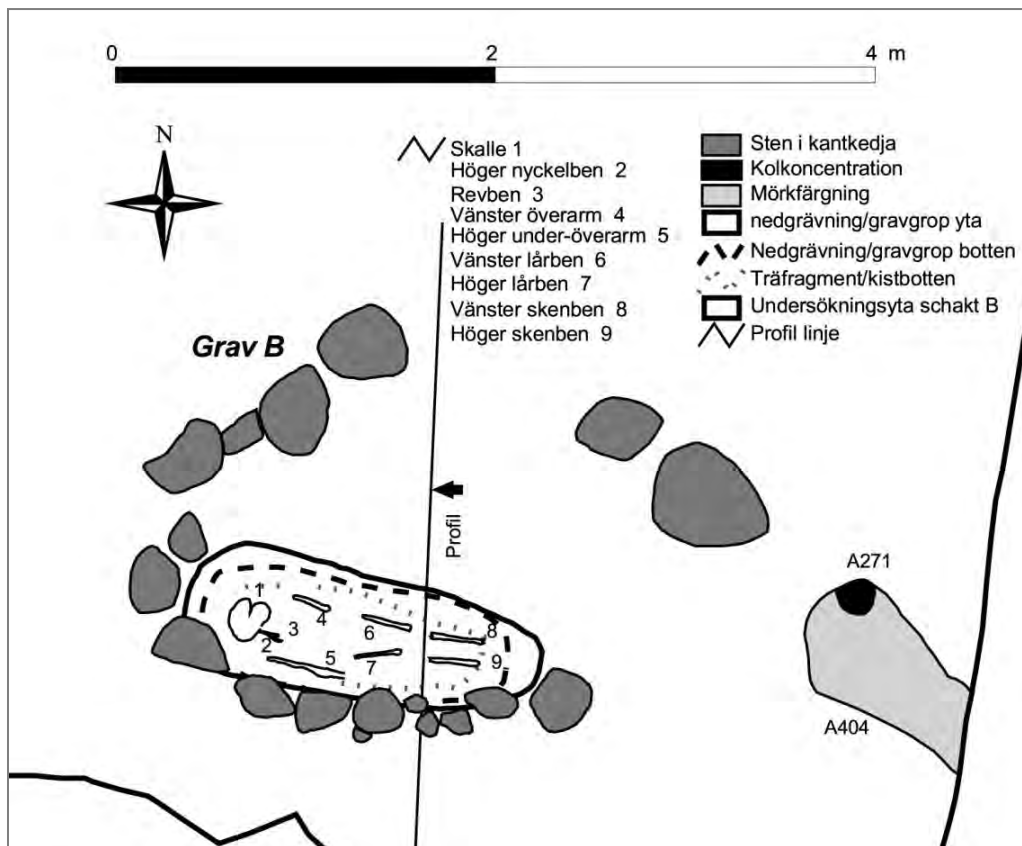
Fyllningen mellan stenarna bestod, förutom ett ytlager av torv, av sand och inslag av sten (fig 15). Graven hade knappt någon synlig överbyggnad och fyllningen i graven kunde knappt skönjas över ytan på kantkedjestenarna. Nivån på markytan runt undersökningsytan var störst i nordväst, där några toppar på stenar låg på en nivå av 9,97 m. I sydöst var nivån under 9 m.

Figur 15.
Sektionsritning över
grav B. Profil sedd från
söder, jfr figur 16.
Skala 1:30.

Efter att fyllningsmaterialet innanför kantkedjan undersökts och rensats bort framträdde en rektangulär mörkfärgning i gravens södra del som ungefär följde kantkedjans begränsning i den delen. Mörkfärgningen var 1,9 m lång och ca 0,7 m bred med rundade kanter. Efter ytterligare

grävning och rensning framkom en badkarsformad nedgrävning, som utgjorde en kist- eller gravgrop (fig 16).

Figur 16.
Plan över
grav B med
nedgrävning
-kistgrop.
Skala 1:40.

I botten på gropen, ca 0,4 m under ytan, påträffades delvis bevarade rester av ett skelett och en käkdelar med förhållandevis välbevarade men påfallande små tänder (F16, F17, se fyndlista, bilaga 2). Under skelettet fanns bevarade rester av en kistbotten eller plankan (F14, 15). Individens var relativt kort, ca 1,5 m lång vilket knappt motsvarade längden på botten av gropen. Individens längd och dess tänder indikerade att den gravlagde inte var en helt vuxen person (fig 17).

Genom den tandanalys som genomfördes (se ovan) bekräftades det att det var en ung individ. Storleken på tänderna och förekomsten av fyra visdomständer och utvecklingsgraden på dessa visade att det rörde sig om en person med en ålder av 13-14 år. Någon könsbestämning har inte kunnat göras.

Fynd

Förutom obrända ben från den gravlagda och vissa trärester från en kista eller en bår har inga ytterligare fynd gjorts i graven eller dess närhet (bilaga 2).

Figur 17. Foto på de framrensade lämningarna av den begravde tonåringen i grav B. Fotot är taget ovanifrån över gravgropens västra del med huvudet i väster. Skelettet verkar välbevarat in situ men var starkt upplöst och endast delar av materialet kunde tillvaratas. Foto: Upplandsmuseet.

Grav C (Hellman, grav 2)

Stensättning, rundad, 6,0 m diameter, 0,3 m hög.

Figur 18. Foto från den handgrävda avtorvningen av grav C. Bilden visar hur glest med sten det var i anslutning till graven. Foto från SV: Upplandsmuseet.

Före avtorvning syntes enbart några enstaka stenar i markytan (fig 18). Utgångspunkten var karteringarna från 1900-talets början som visade att det fanns en kantkedja till en rund stensättning (jfr fig 4 och bilagorna 1b-c). Den avtorvade ytan var 7x6 m och närmast rektangulär. Den låg i sluttning och anslöt i norr till den körväg som begränsar gravfältet. Nivån vid den södra schaktkanten var 9,80 m.ö.h. och 8,92 m.ö.h. på en sten i den norra kanten invid körvägen.

Efter avtorvningen framrensades en kantkedja till en rundad stensättning med 6,0 m diameter. Stenarna var 0,2-1,2 m stora (fig 19). I den södra delen av kantkedjan fanns en sten med en avslipad yta och enstaka slipsspår (fig 20).

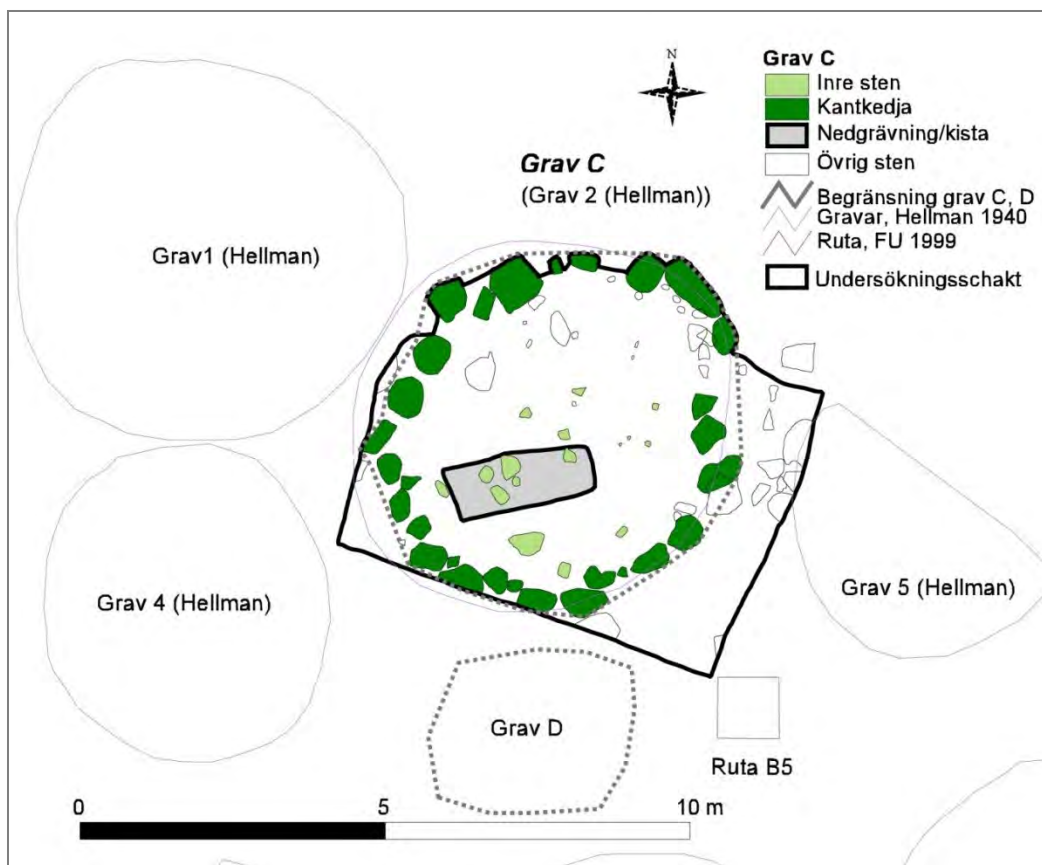

Figur 19. Foto på grav C efter att grästorven avlägsnats. Kantkedjan till en 6 m stor stensättning rensas fram av deltagarna. Vissa stenar verkar dock tillhöra andra gravar omedelbart intill. Foto från N: Upplandsmuseet.

Figur 20. Foto på den slipade stenen i kantkedjans västra del. Foto från O: Upplandsmuseet.

Stensättningen var mycket flack eftersom en central stenpackning saknades och fyllningen huvudsakligen utgjordes av mjälabladdad lera. I norr följde avtorvningskanten stenarna i kantkedjan, på grund av att kantkedjan låg i direkt anslutning till körvägen. I övriga delar av ytan frilades däremot kantkedjan helt. I de östra, södra och västra kanterna av den avtorvade ytan låg stenar som troligen tillhör angränsande stensättningar. Enbart ytan inom kantkedjan rensades ner till orörd marknivå (fig 21).

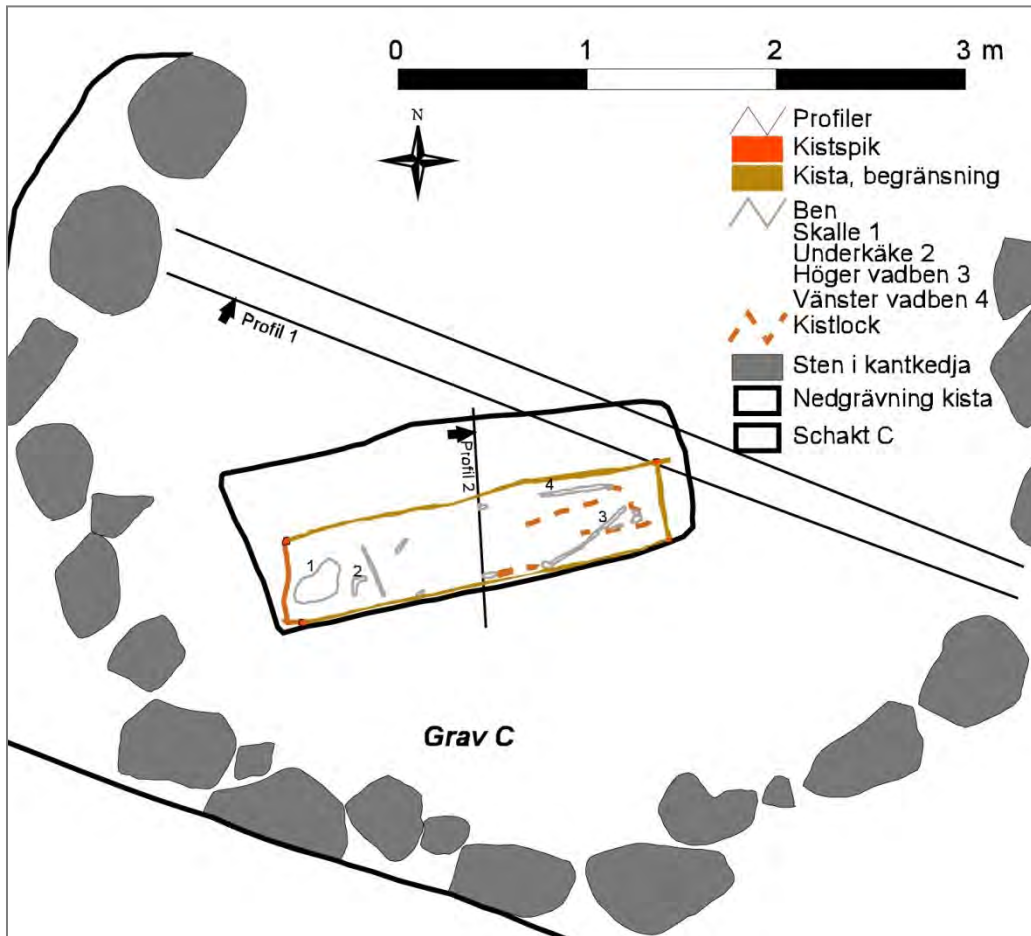

Figur 21. Plan över grav C. Skala 1:125.

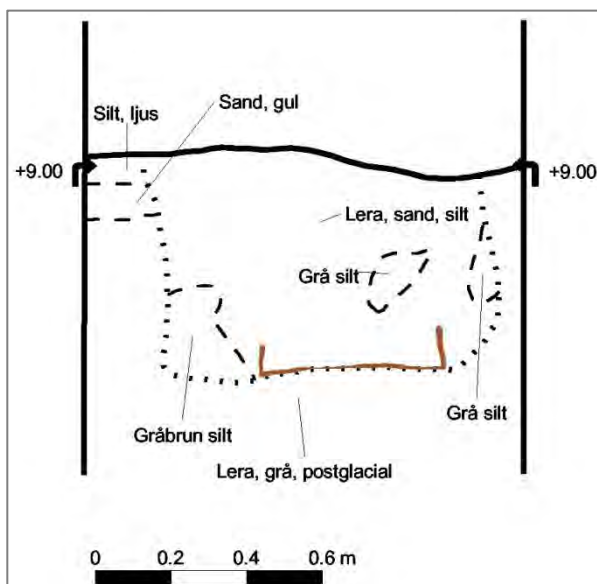
Fyllningen inom kantkedjan utgjordes av ett skikt mjälblandad lera av varierande tjocklek. I den västra kanten av anläggningen var det 0,1 m tjockt, men 0,30-0,35 m tjockt i den centrala och norra delen. I fyllningen fanns också enstaka stenar av olika storlek på varierande nivåer. I fyllningen fanns också enstaka spridda fragment av kol och sot, särskilt i den nordvästra delen. Under den mjälblandade leran vidtog det naturliga underlaget. I främst den södra, högre belägna delen fanns ett skikt gulvit mjäla, under vilket det fanns ett sandskikt. Under sandskiktet fanns slutligen ett kompakt lerlager. I den norra delen vidtog det sistnämnda direkt under fyllningen i stensättningen. I den sistnämnda delen fanns talrika järnutfällningar i ytan av lerlagret.

Centralt, men med en dragning mot den sydvästra delen, fanns en rektangulär nedgrävning i den omgivande mjälan. Nedgrävningen var 2,3-2,4 m lång och 0,7-0,8 m bred i ytan. Den var orienterad i närmast västsydväst-ostnordost (fig 21, 22). Fyllningen bestod av mjäla- och sandblandad lera och med ett flertal linser med grå silt.

På ett djup av 0,40 m (8,60 m.ö.h.) i nedgrävningen fanns bevarade rester av sidobräderna (F6, bilaga 2) till en träkista (fig 23, 24). De bevarade delarna utgjorde långsidorna och fotdelen av kistan. Kistan var 2,10 m lång och 0,45-0,50 m bred. Den var placerad tätt in mot nedgrävningens södra kant. Det är ett fragment av trä ur F6 som ¹⁴C-analyserats för en datering av graven (se nedan). I tre av hörnen fanns rostklumpar efter vertikala kistspikar (F1, 2, 29), som troligen har hållit ihop lock och sidor. Locket (F3, 5) var främst bevarad i den östra delen av kistan och låg nedtryckt i kistan (se fig 22), direkt ovanpå skelettet, omkring 0,10 m under nivån för sidobrädernas högsta del. Kistans botten kunde skönjas i hela sin längd. Träet i lock, sidor och botten var lövtunt och endast fragment har bevarats (F4, 7).

Figur 22. Plan över grav C med nedgrävning och kista. Skala 1:40.

Figur 23. Profil (profil 2, jfr fig 22) över grav C med nedgrävning och kista. Skala 1:20.

Figur 24. Foto på grav C under undersökning. Fotot visar bevarat trä i kistans sidor och gavel samt delvis bevarade delar av skelettets underben. Foto från SSO: Upplandsmuseet

Skelettet var generellt dåligt bevarat och även i det fallet återstod enbart fragment (F9). Kraniet låg i väster, men var deformerat. Underkäken och dess tänder låg något åtskilt från kraniet. Omkring tio tänder kunde tillvaratas (F10). I övrigt var främst lårben, underben och skenben bevarade, dock inte så att de kunde plockas upp intakta (fig 24). Enstaka tåben kunde också identifieras (F8). Bäckbenen framstod som en porös benmassa. Av överkroppen fanns enstaka små benfragment som möjligen kan ha tillhört armarna.

I den preliminära undersökningen av tänderna som gjordes av tandläkaren Gram Svärdström framgick att tänderna var relativt små men trots det uppvisade spår av kraftig slitning och nednötning. Det antyder att de tillhört en vuxen individ som var 30 år eller äldre.

Fynd

Även vissa andra fynd, förutom fragment av trä från kistan och fragment av ben, framkom i gravnedgrävningen (bilaga 2). Ett undantag var en spik som framkom vid rensningen av stensättningen och invid en sten i kantkedjan (F30). Det är osäkert om den har något samband med graven och kan vara sentida. I tre av de övre hörnen av kistan fanns vertikala spikar, som troligen hållit ihop lock och sidor (F1, 2 och 29).

I fotänden av kistan påträffades dessutom ett järnfragment som vid undersökningen inte kunde identifieras (F31). Efter konservering visade det sig ha en tresidig form med insvängda sidor, ca 5 cm långa, samt en uppskjutande pigg på ena sidan. Föremålet kan sannolikt identifieras som en hästbrodd och har paralleller bland annat i Birka (Arbman 1940 Taf. 40:1-2; Arbman 1943 s. 10).

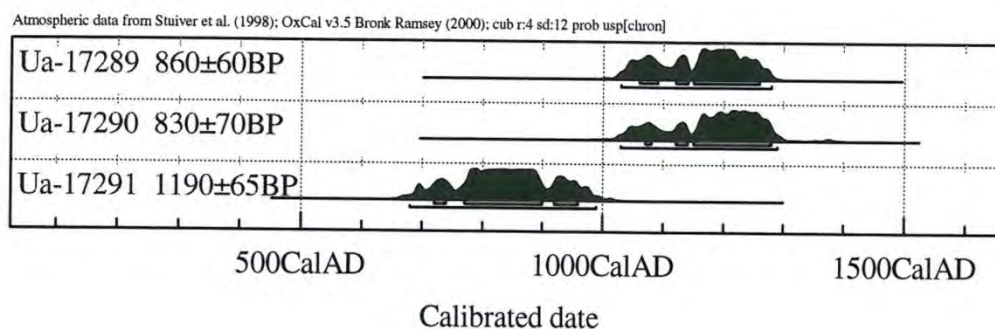
Analyser

¹⁴C-analys och dateringar

Tre prover har ¹⁴C-analyserats vid Ångströmlaboratoriet, Uppsala Universitet (tab. 1; fig. 25, bilaga 3a, b). Proverna som analyserades var obränt ben från gravarna A och B, samt trä från kistan i grav C. Skillnaden i ursprung innebär att kollagen respektive kol analyserades, vilket möjligen kan ha relevans för resultatet. En annan och viktigare aspekt är att ben har en väsentligt lägre egenålder än provet från kistan. Eftersom träet i kistan vid undersökningen visade sig vara lövtunt gick det inte att konstatera om botten och sidor bestod av en eller flera plankor. Ju färre och bredare plankor kistan bestod av, ökar också sannolikheten för att plankorna kan ha härstammat från träd med en egenålder på över 100 år.

Lab nr	Kontext	Material	¹⁴ C-år BP	Kal 1	Prob	Kal 2	Prob
Ua-17289	Grav A	Ben	860±60	1060-1090 AD	10,2%	1030-1280 AD	95,4%
				1120-1140 AD	6,8%		
				1150-1260 AD	51,2%		
Ua-17290	Grav B	Ben	830±70	1070-1080 AD	2,1%	1030-1290 AD	95,4%
				1120-1140 AD	2,4%		
				1150-1280 AD	63,6%		
Ua-17291	Grav C	Trä	1190±65	720-740 AD	3,4%	680-990 AD	95,4%
				770-900 AD	56,4%		
				920-960 AD	8,4%		

Tabell 1. ¹⁴C-dateringar från undersökningen år 2000 av gravfältet nr 111 i Danmarks sn.

Figur 25. Sammanställning i diagram över resultatet av de tre ¹⁴C-dateringarna.

Dateringarna visar en tydlig skillnad mellan dateringarna av ben respektive trä. De två förstnämnda gravarna visar en god överensstämmelse sinsemellan då de ligger inom tiden från sen vikingatid fram till mitten av 1200-talet. Dateringen från kistan i grav C är dock väsentligt äldre då den omfattar den yngre delen av vendeltid och större delen av vikingatid. Dateringen överlappar därmed inte de två förstnämnda.

Skillnaden mellan dateringarna bör till stor del bero på en hög egenålder i provet från kistan. Ytterligare en indikation på detta är att dateringarna av fynd från gravfältets centrala del verkar ligga i 1000-talet. Eftersom grav C låg i ytterkanten av gravfältet borde den vara yngre än de fyndförande gravarna.

De två dateringarna från ben i grav A och B har i likhet med dateringen från kistan en stor spännvidd. Deras dateringsintervall överensstämmer delvis med fynddateringarna från gravfältet. I likhet med grav C bör de vara yngre än de fyndförande gravarna eftersom de var belägna i den yttre delen av gravfältet. Tyngdpunkten inom dateringsintervallet infaller i slutet av 1100-talet och början av 1200-talet, vilket i jämförelse med den historiska situationen förefaller vara lite väl ungt. En faktor som eventuellt kan ha påverkat resultaten är att dateringarna är gjorda på kollagen. En annan och viktigare faktor är att kalibreringskurvan visar en ”plata” under 1000- och 1100-talen, vilket gör dateringarna oprecisa.

Diskussion

Gravskick och gravgåvor

Den förundersökning och undersökning som gjordes 1999 och 2000 av gravfältet bekräftade tendensen till den rumsliga indelning i tre delar som antyds på de äldre gravfältskartorna. Dessa visar att det finns två relativt linjära stråk i norr och öster som också vid förundersökningen visade sig sakna spår av gravar. Därmed kan gravfältet indelas i en nordlig, en mellersta och en östlig del. Däremot visade förundersökningen och undersökningen att det kan finnas mindre stensättningar mellan de redan tidigare kända. Detta visas av att grav B mellan gravarna nr. 14 och 17 och grav D mellan grav nr. 2 och 9 som upptäcktes vid undersökningen.

De tre gravar som undersöktes 2000 var belägna i gravfältets ytterkant och fördelade på gravfältets norra, mellersta och östra delar. I likhet med flertalet undersökta gravar visade de sig innehålla skelettbegravningar. I olika omfattning fanns spår av kistor i två av gravarna. Inga fynd utöver skelett, rester av kistor eller spikar till kistorna påträffades i gravarna.

Sett till gravfältet som helhet visar de arkeologiska undersökningarna att fördelningen av gravskick och gravgods uppvisar några tendenser. Tre av de fyra brandgravarna var belägna i den norra delen av gravfältet. Två av dess låg dessutom relativt högt och centralt, vilket möjligen skulle kunna tyda på att de kan vara bland de äldre på gravfältet. Undantaget bland brandgravarna är grav nr. 17 som låg i den mellersta gravgruppen, men som också hade det mest omfattande fyndmaterialet bland brandgravarna.

Av de undersökta skelettgravarna tillhör flertalet den mellersta gravgruppen. Med enbart några få undantag har praktiskt taget samtliga kända stensättningar inom den mellersta delen av gravfältet blivit undersökta. Mer än hälften av gravarna innehöll skelettgravar med eller utan kista, de förstnämnda antingen i form av bevarat trä, eller spikar. Det är också inom denna del av gravfältet som nästan samtliga skelettgravar med gravgods har påträffats. De vanligaste fyndkategorierna var kniv, kam, pärlor, vilka kan ses som tillhörande klädesdräkten. De sex gravarna nr. 29, 30, 36, 45, 46, 48 hade fynd som tillhörde denna kategori. Några få fyndkategorier i skelettgravarna kan ses som gravgåvor. De utgörs främst av träkärl med beslag av järn eller brons, lerkärl och djurben. Sådana förekom i grav nr. 18, 19 och 26, samt nr. 8 i den norra gravgruppen.

I den östra gravgruppen innehöll de undersökta gravarna enbart skelett med rester av kista och spikar. Ett undantag var grav nr. 47 som innehöll en pärla.

Variationen i gravskick och gravgods mellan gravarna i de norra, mellersta och östra delarna av gravfältet kan troligen förklaras av flera faktorer. En faktor är kronologisk, eftersom den norra delen av gravfältet låg något högre och kan därför ha tagits i bruk först. Ett stöd för detta kan också vara att flera av brandgravarna låg i denna del. Ytterligare underlag för en sådan tolkning är att förekomsten av gravgods och gravgåvor var rikligare i de centrala delarna av den mellersta delen än i den östra delen av gravfältet. Den sistnämnda och de yttre delarna av den mellersta delen, där skelettgravar utan gravgåvor dominerar skulle därmed kunna vara yngst.

En annan faktor bakom uppdelningen av gravfältet kan avspegla separata begravingar för sociala grupperingar som en familj, släktgrupp eller gårdsbefolkning. Detta kan också samspela med den religiösa faktorn och hur lång tid det tar för ett religionsskifte att slå igenom. Slutligen kan det också finnas sociala och ekonomiska faktorer som påverkat i vilken omfattning gravgåvor placerats i gravarna.

Datering genom ¹⁴C-analyser från de tre gravar som undersöktes 2000 ligger i vikingatid och tidig medeltid (900-tal – 1100-tal). Detta är jämförbart med fynden från de tidigare undersökningarna, särskilt förekomsten av en typ av dubbelkammare av horn som pekar på

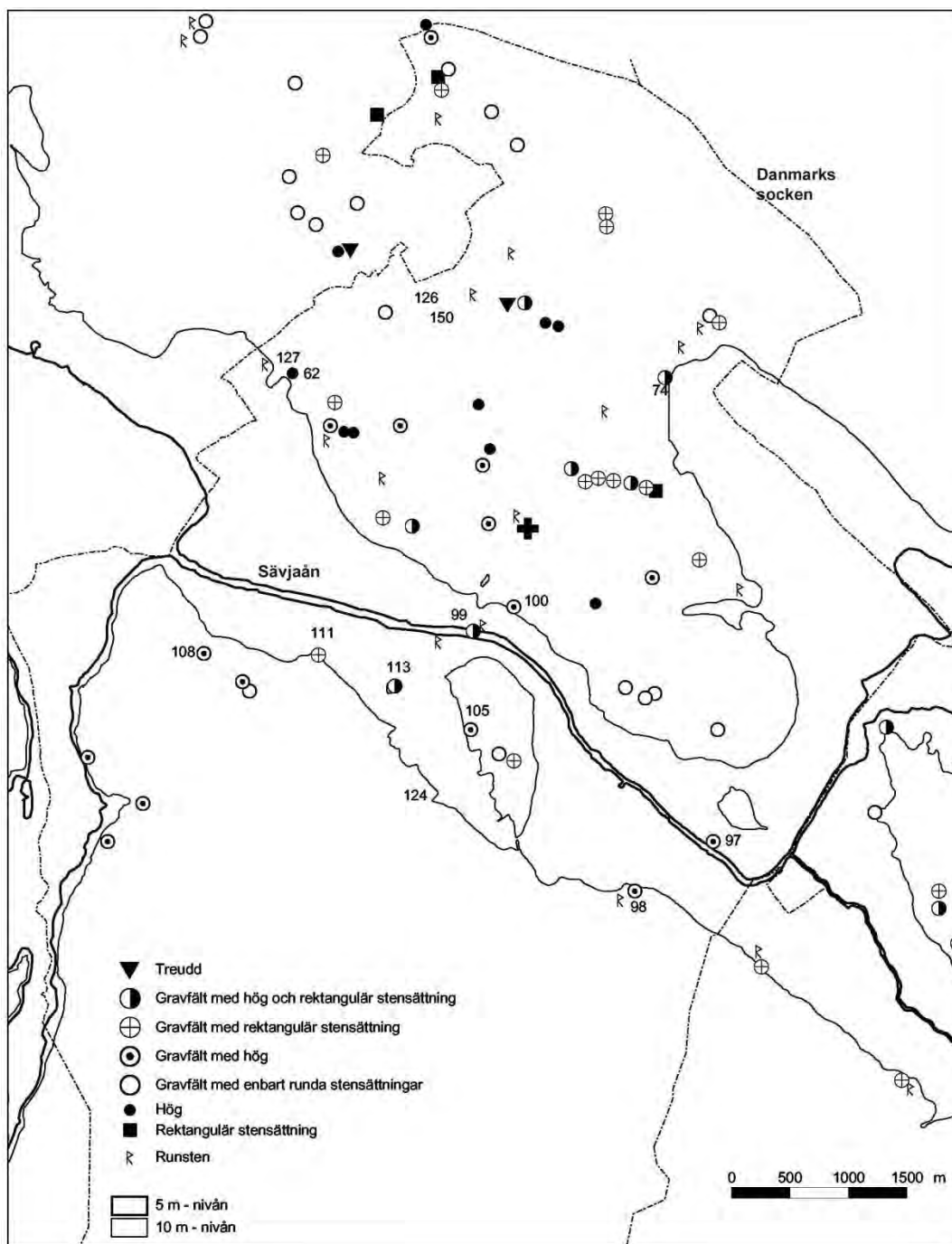
dateringar från sent 1000-tal fram till ca 1200 (Broberg 1991 s. 58). Det skall då noteras att gravarna med dubbelkammrar ligger relativt centralt på gravfältet, medan de ¹⁴C-daterade gravarna ligger i gravfältets utkant. Under förutsättning att de äldsta gravarna anlagts på de högst belägna delarna, borde de undersökta gravarna i utkanten vara bland de yngsta inom gravfältet.

Skelettgravarna har tillhört både runda och rektangulära stensättningar. Emellertid finns också ett exempel på en brandgrav i en rektangulär stensättning (nr. 15). De rektangulära stensättningarna har i huvudsak en orientering i öst-väst. Ett undantag är nr. 7 i den norra gravgruppen med en orientering i sydväst-nordost, men den visade sig vid undersökningen inte innehålla några spår av begravning. Några av de rektangulära stensättningarna har också varit hopbyggda. I synnerhet den sistnämnda kategorin har setts som en indikation på en datering till sen vikingatid och 1000-1100-tal (Gräslund 1991 s. 38 ff.; Gräslund 2001 s. 51 ff.; Broberg 1991 s. 58 ff.). Gravfältet vid Sävja visar emellertid också att runda (och oregelbundna) stensättningar i stor utsträckning kan innehålla skelettgravar i kistor.

Gravfältet i jämförelse med andra gravfält i Danmarks socken

Förekomsten av rektangulära stensättningar på gravfält kan i viss mån ses som antydningar om en datering till vikingatid och övergången till tidig medeltid. I ljuset av erfarenheterna från Sävja bör detta främst gälla de med en orientering i stort sett i öst-väst. Inom Danmarks socken finns rektangulära stensättningar på 20 gravfält och dessutom som två ensamliggande gravar (fig 26). Detta bör jämföras med att det finns 46 registrerade gravfält inom Danmarks socken. Orienteringen av de rektangulära stensättningarna är mycket varierande, även inom samma gravfält. Inom 17 av dessa gravfält och gravar finns stensättningar med en orientering av i huvudsak öst-väst. Därmed kan finnas gravar av samma karaktär som i Sävja inom relativt många gravfält.

Gravfältet ligger på nivåer ner till 8 m.ö.h. I jämförelse med många andra gravfält både i närområdet och i Mälardalen som helhet, är detta relativt lågt. Jämfört med den historiskt kända bebyggelsen i Sävja by och troligen även dess föregångare ligger gravfältet därmed mellan denna och Sävjaån (fig. 2, 3). I Danmarks socken finns flera exempel på gravfält med likartad placering. Bland de gravfält som nivåmässigt hör till dessa finns nr. 113 vid Bergsbrunna, nr. 98 vid Söderby, nr. 74 vid Myrby och nr. 100 vid Danmarksby. Några av dessa har rektangulära stensättningar. Gravfältet vid Söderby har vid arkeologiska undersökningar gett dateringar från slutet av folkvandringstid till vikingatid och innehöll flera fyndrika gravar med bland annat vapen (Wexell 1997). Undersökningar av gravfältet vid Danmarksby har gett dateringar till folkvandringstid och vendeltid och innehöll bland annat kammargravar (Wexell 1993). Förutom dessa gravfält ligger nr. 99 vid Falebro och nr. 97 vid Edebybro i direkt anslutning till Sävjaån. Att döma av nivåerna kan det förra tidigast tillhöra sen vikingatid (Löfstrand 1973). De två sistnämnda verkar därför kronologiskt ligga närmast gravfältet vid Sävja. Däremot visar de också en skillnad genom att de sistnämnda låg vid ån, medan Sävjagravfältet är exponerat mot de marker som ansluter till ån. Båda dessa varianter bör ha ett samband med Sävjaån som kommunikationsled.

Figur 26. Registrerade gravar och gravfält inom Danmarks socken. Skala 1:6000.

Gravfält med skelettgravar i ljuset av religionsskiftet

I Uppsalas omgivning har några undersökningar gjorts av gravfält med rektangulärastensättningar från slutskedet av vikingatid, däribland främst Hässelby i Börje socken (Forsåker 1984 s. 19 ff.). Därtill finns rektangulära, hopbyggdastensättningar på flera gravfält i de centrala delarna av Uppland (Gräslund 1991 s. 38 ff.; Gräslund 2001 s. 52). Även i norra Uppland har gravfält med skelettgravar från samma tid undersökts, exempelvis vid Skämsta i Tierps socken (Frölund 2000 s. 19 ff.).

Sammantaget kan gravskicket från sent 1000- och 1100-tal med skelettgravar orienterade i östväst och med kraniet i väster, samt avsaknad av gravgåvor utöver klädedräkten, betraktas som kristna drag (Almgren 1934 s. 66; Gräslund 1985 s. 296 ff.; Gräslund 2001 s. 46 ff.). Samtidigt är gravarnas belägenhet i sig ett tecken på att en äldre tradition dominerade i och med att de ligger på de gamla gravfälten. Det bör därför ha funnits en möjlighet att välja mellan den lokala anknytningen till bosättningen och gravplats vid en kyrka som en tydlig manifestation av religionsskiftet (se Ros 1992 s. 217). Gravfälten med begravingar från sent 1000-tal och 1100-tal kan därför också ses i ljuset av att kyrkor uppförs och introduktionen av en fastare kyrklig organisation, särskilt sockenbildningen.

De äldsta av de medeltida stenkyrkorna i Uppland brukar dateras till sent 1100-tal, men det stora flertalet kyrkor tillkom under 1200-talet (Bonnier 1987 s. 217 ff.). Dessutom kan stenkyrkorna ha haft föregångare av trä, men hur vanligt detta har varit i Uppland under tidig medeltid är oklart. De tidigaste kyrkorna på landsbygden kan ha varit avsedda för mycket begränsade grupper, t.ex. privatkyrkor på (stormans)gårdar. Kyrkor i städer som Sigtuna kan möjligen ha haft en mer allmän prägel. Ett tecken på en mer fast kyrklig organisation i Uppland kan det mellan 1130-talet och 1150 inrättade biskopssätet i Uppsala betraktas som. Därtill kommer det 1164 instiftade ärkebiskopsdömet och den senast 1167 belagda förekomsten av prostar för folklanden Fjädrundaland, Tiundaland och Attundaland med placering i Enköping, Östra Aros respektive Sigtuna (Ros 2002 s. 209 ff.). Ytterligare ett tecken på en fast kyrklig organisation var sockenbildningen, för vilken förekomsten av en kyrka var en primär förutsättning. Ytterligare en förutsättning var att tiondet var accepterat, vilket troligen skedde först i slutet av 1100-talet (Rahmqvist 1996 s. 57). Sockenbildningen har därför varit en långt utdragen process som i Uppland inte var avslutad förrän omkring 1300 (Rahmqvist 1996 s. 61; se Bonnier 1987 s. 225 ff.). En sen sockenbildning har främst uppmärksammats i de norra delarna av Uppland (Bonnier 1987 s. 225 ff.; Broberg 1991). Även i de centrala delarna av landskapet har detta sannolikt förekommit, med Lena kyrka och socken som ett exempel (Rahmqvist 1996 s. 223 ff.). Enligt denna tolkning kan det inledningsvis enbart ha funnits en sockenkyrka i varje härad. Dessa kunde kännetecknas av att de hade samma namn som bygden eller häradet, t.ex. Bälunge och Vaksala (Rahmqvist 1996 s. 61 f.).

I Vaksala härad visas detta samband av Vaksala kyrka och socken. Kyrkorna i Vaksala och Gamla Uppsala har daterats till slutet respektive mitten av 1100-talet (Bonnier 1987 s. 218 ff.; Bonnier 1991 s. 90ff.). Den senare var dock ärkebiskopskyrka och blev sockenkyrka först när domkyrkan hade flyttat till Östra Aros/Uppsala (Bonnier 1991 s. 101 ff.; Rahmqvist 1996 s. 62). Kyrkan i Danmark har däremot daterats till omkring 1300 (Bonnier 1987 s. 176 ff.). De äldsta skriftliga beläggen på Vaksala, Gamla Uppsala och Danmarks socknar är från 1288, 1316 respektive 1291 (DMS 1984 s. 135 ff.). De sistnämnda uppgifterna kan emellertid vara en avspiegling av den rikligare tillgången på skriftligt källmaterial från och med slutet av 1200-talet. De utesluter därför inte att någon eller några av socknarna kan ha funnits tidigare. Sammantaget verkar Vaksala kunna betraktas som "häradskyrka", medan Danmarks kyrka kan vara yngre.

Begravingar som uppvisar kristna kännetecken från 1000-1100-talen på de begravningsplatser som hade gammal hävd kan betraktas som en övergångsform mellan de vikingatida gravfälten med brandgravar och de medeltida kyrkogårdarna. De pekar på att en tradition med begravingar invid bosättningen levde kvar. Därtill har det funnits en motsatt sed där religionsskiftet manifesterades genom begravingar vid kyrkor. Dessa kunde vara belägna i närheten, men också mer avlägset att döma av inskriptioner på runstenar (se Gräslund 1991 s. 45). Sannolikt kan övergången till att begravingar enbart gjordes på sockenkyrkans kyrkogård ha samband med att en kyrklig organisation byggdes upp på det lokala planet med präst, kyrka och socken. De "centraliserade" begravningsplatserna vid kyrkorna kan därför sägas slutgiltigt symbolisera religionsskiftet, även om detta egentligen hade inträffat väsentligt tidigare.

Sammanfattning

Under hösten 1999 och våren 2000 genomförde Upplandsmuseet tillsammans med Danmarks hembygdsförening en arkeologisk undersökning av gravfältet nr. 111 vid Sävja i Danmarks socken som ett led i en kurs i arkeologi. En första etapp utfördes i form av en förundersökning för att lokalisera eventuella gravar som inte var synliga i markytan. I en andra etapp undersöktes tre gravar. Dessa utgjordes av stensättningar av varierad form och storlek. Stensättningarna innehöll skelettgravar, varav två även innehöll rester av kistor. Utöver skeletten, spikar och rester av kistor påträffades inga gravgåvor. Skeletten var i princip orienterade i öst-väst. Gravarnas karaktär överensstämmer relativt väl med de gravar som tidigare har undersökts på gravfältet. Dateringar från kista respektive skeletten ligger i 1000-1100-tal. Dessa dateringar överensstämmer relativt väl med några dateringar av dubbelkammar från tidigare undersökta gravar. Sammantaget tyder fynden och dessa dateringar på en tillhörighet i sen vikingatid och fram i 1100-tal. Gravskicket med öst-väst orienterade skelettgravar i kistor och få gravgåvor utöver de som tillhörde dräkten är drag som visar åtminstone ett kristet inflytande.

Administrativa uppgifter

Undersökningstyp: Förundersökning och undersökning.

Orsak till undersökningen: Utbildningsgrävning med Danmarks hembygdsförening.

Plats: Sävja 12:1, fornlämning nr 111 i Danmarks socken.

Fältarbetsperiod: 18-19 och 25-26 september 1999 samt 7-13 maj 2000.

Projektdeltagare: Bent Syse, Per Frölund, Hans Göthberg (Upplandsmuseet). Gunilla Anderman, Elsa Greta Berglund, Sven Berglund, Carin Bergold, Marta Brattå, Ingemar Järedal, Gerd Johansson, Inga Lagerstedt, Maud Mattsson, Arne Nygren, Lena Odelstad, Gunnar Olsson, Cecilia Runesdotter, Gerd Sjödin, Jan Stillström, Gunnar Thorell, Inger Warnicke, Stefan Östergren och Solveig Österman (Danmarks hembygdsförening).

Koordinatsystem: Uppsala kommuns lokala system.

Höjdsystem: RH 70.

Upplandsmuseets projektnummer: 837 och 855.

Länsstyrelsens beslutsdatum och diarienummer: 13 september 1999, dnr. 220-5156-99.

Referenser

- Almgren, O., 1934. *Sveriges fasta fornlämningar från hednatiden*. (Föreningen Urds skrifter I). Uppsala.
- Arbman, H., 1940. *Birka I. Die Gräber. Tafeln*. KVHAA. Uppsala.
- Arbman, H., 1943. *Birka I. Die Gräber. Text*. KVHAA. Stockholm.
- Bonnier, A. C., 1987. *Kyrkorna berättar. Upplands kyrkor 1250–1350*. (Upplands fornminnesförenings tidskrift 51). Uppsala.
- Bonnier, A. C., 1991. Gamla Uppsala – från hednatempel till sockenkyrka. *Kyrka och socken i medeltidens Sverige. Studier till Det medeltida Sverige 5*. Ferm, O. (red). (Riksantikvarieämbetet).
- Broberg, A., 1990. *Bönder och samhälle i statsbildningstid. En bebyggelsearkeologisk studie av agrarsamhället i Norra Roden 700-1350. Rapporter från Barknåre-projektet III*. (Upplands Fornminnesförenings tidskrift 52). Uppsala.
- Broberg, A., 1991. Religionsskifte och sockenbildning i Norduppland. *Kyrka och socken i medeltidens Sverige. Studier till Det medeltida Sverige 5*. Ferm, O. (red). (Riksantikvarieämbetet).
- Forsåker, A-L., 1984. Järnåldersgården och -gravfältet i Hässelby, Börje sn. *Arkeologi i Uppland. Konferens i Uppsala den 10 maj 1983*. (Upplandsmuseet. Rapport 6).
- Frölund, P., 2000. Död och begravd för 1000 år sedan. Människor i norra Uppland. *Uppland 2000*.
- Gräslund, A-S., 1985. Den tidiga missionen i arkeologisk belysning. *TOR Vol. XX*. 1983-85.
- Gräslund, A-S., 1991. Var begravdes bygdens första kristna? *Kyrka och socken i medeltidens Sverige. Studier till Det medeltida Sverige 5*. Ferm, O. (red). (Riksantikvarieämbetet).
- Gräslund, A-S., 2001. *Ideologi och mentalitet. Om religionsskiftet i Skandinavien från en arkeologisk horisont*. (OPIA 29). Uppsala.
- Hennius, A., Åberg, K. & Göthberg, H. 2007. *Two boplatser och en grav. Arkeologisk utredning. Sänja gård, Danmarks socken, Uppland. Rapport 2007:20*. Arkeologiska avdelningen. Upplandsmuseet.
- Löfstrand, L., 1973. Långhundraleden, Falebro och landhöjningen. *TOR Vol. XV*. 1972-1973.
- Rahmqvist, S., 1996. *Sätessgård och gods. De medeltida frälsegodsens framväxt mot bakgrund av Upplands bebyggelsehistoria*. (Upplands fornminnesförenings tidskrift 53). Uppsala.
- Ros, J., 2002. *Sigtuna. Staden, kyrkorna och den kyrkliga organisationen*. (OPIA 30). Uppsala.
- Wexell, A., 1993. Danmarksby – en by redan under folkvandringstid? *Långhundraleden – en seglats i tid och rum. 50 bidrag om den gamla vattenleden från Trälhavet till Uppsala genom årtusendena, sammanställda av redaktionsgruppen inom arbetsgruppen Långhundraleden*. Uppsala.
- Wexell, A., 1997. Slinkbacken. Ett gravfält från yngre järnålder i Uppland. *Till Gunborg – Arkeologiska samtal*. Åkerlund, A., Bergh, S., Nordbladh, J. & Taffinder, J. (red). (Stockholm Archaeological Reports Nr 33 1997). Stockholm.
- Zachrisson, T., 1998. *Gård, gräns och gravfält. Sammanhang kring ädelmetalldepåer och runstenar från vikingatid och tidig medeltid i Uppland och Gästrikland*. (Stockholm Studies in Archaeology 15). Stockholm.

Bilagor

Bilaga 1a. Grav och fyndbeskrivningar från 1898 - 1918

Sammanställning av anläggnings- och fyndbeskrivningar av dokumentationsmaterialet från äldre arkeologiska undersökningar vid gravfältet Danmark 111, Sävja, Danmarks socken.

1898 – 1899, O. Almgren, grav 1-3, (SHM inv. Nr. 10773)

1901 - O. Almgren, grav 4-7, (SHM inv. Nr. 11355)

1904 - O. Almgren, grav 8-15, (SHM inv. Nr. 12143)

1907 - E. Ullén & N. Lithberg, grav 16 - 23, (SHM inv. Nr. 13320)

1918 - A. Julius, grav 24 – 33, (SHM inv. Nr. 16250)

En språklig korrigerings och renskrivning av arkivmaterialet har gjorts av medlemmar i Danmarks hembygdsförening under hösten 1999. Vissa svårtolkade skrivningar har lämnats orörda.

Gravbeteckningarna nedan, som avser den ursprungliga numreringen efter Almgrens gravfältskartor (bilaga 1b), har kompletterats med den numrering som anges på Hellmans gravfältskarta från 1940 (se bilaga 1c, jfr fig 4). Eftersom gravfältskartorna inte helt korrelerar är dock transkriptionen delvis något osäker. Det är den senare numreringssviten som används i diskussioner i den ordinarie rapporttexten och på figur 4 i rapportens inledning.

Grav I (1)

(Hellman nr 26, bilaga 1b-c)

9 maj 1898 O. Almgren

Maj 1899 O. Almgren

Rund stensättning ungefär mitt på gravfältet, närmare 6,5 m. i diam (fig 1). Omslöt en hög, 0,5-0,75 meters höjd. Högen bestod överst av matjord, längre ned av fin sand med inslag av lera här och där, tills märeln nåddes. Direkt på märeln fanns en oval samling klumpstenar, 1,5 – 2 m:s längd, sträckande sig från gravens mitt åt västra sidan. I västra delen av stensamlingen fanns kring stenarnas överkanter kolrester, som sträckte sig vidare åt V i ett tunt, starkt upplöst lager, över 1 m långt. Något högre än stensamlingen stod en oval sten nästan i ringens mitt.

Undersökningen avbröts sedan, i förmodan att märeln utgjorde bottenlagret.

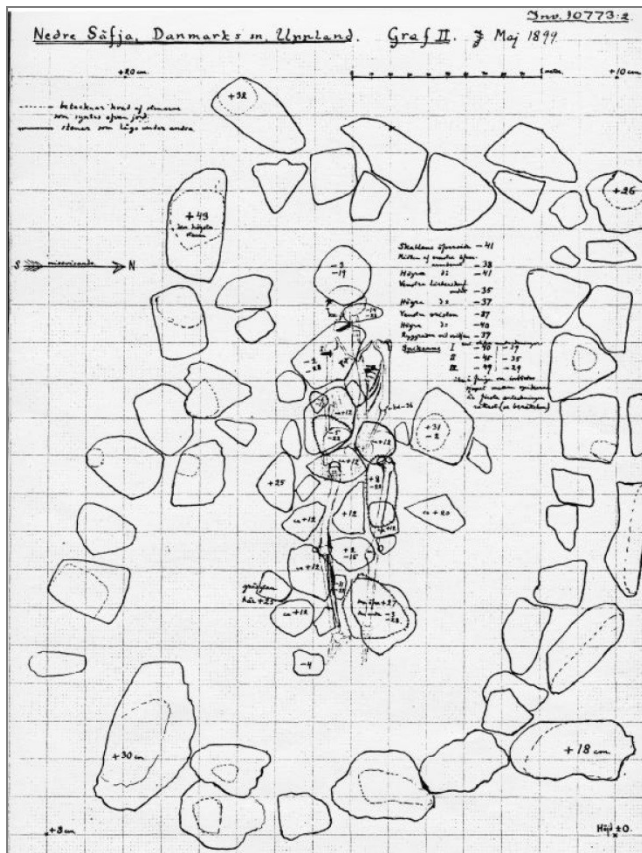
Undersökningarna återupptogs i maj 1899. Härvid anträffades långt nere i märeln en skelettgrav med spår av träkista, rakt i Ö – V, med huvudet i V. Gravens läge inom stenringen är på gravfältsplanen utmärkt med I. Den ovannämnda stensamlingen hade tydligen legat just över graven.

Skelettet tämligen starkt upplöst, huvudsakligen större ben finns kvar. Skallen tämligen hel, låg med undersidan uppåt. Av ryggrad och bröstorg fanns blott ett tunt multnat lager.

Fynd: 6 pärlor i halstrakten; rester av *träkärl* med järn- och bronsbeslag samt en *kniv* med läderslida, båda utanför kistan till höger om fotändan. *Spikar* till och trärester av kistan.

Under gravlagret vidtog orörd varvig mörgel.

Figur 2. Utdrag ur dokumentationen av grav II. SHM Inv. nr. 10773. Skala 1:40.

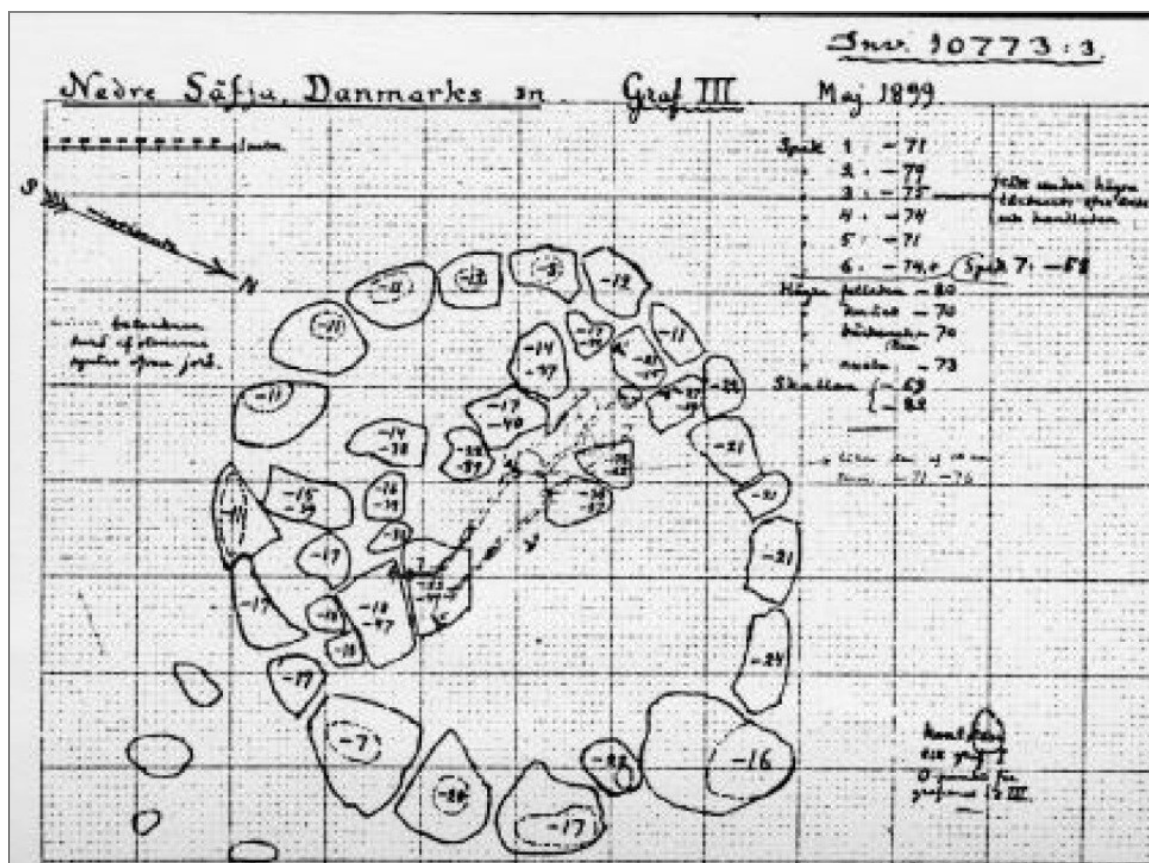
Grav III (3)
Maj 1899 O. Almgren

(Hellman nr 31, bilaga 1b-c)

Liten rund stensättning mellan grav I och II, ca 3 meter i diam. – Se plan (fig 3).

De synliga randstenarna höjde sig ytterst obetydligt över torven, som låg – 10 till – 25 cm, under grav I:s 0-sten.

Fyllningen jordblandad lera. Där i den vanliga stensamlingen i Ö - V, och under denna skelett av kvinna , ca 150 cm långt , med huvudet i V; djup – 69 till – 80 . Där omkring 7 *kistspikar*.

Figur 3. Utdrag ur dokumentationen av grav III. SHM Inv. nr. 10773. Skala 1:40.

Grav IV (4)

(Hellman nr 30, bilaga b-c)

Maj 1901 O. Almgren

Cirkelrundstensättning (fig 4). Åkerlera direkt under torven.

Fyndbeskrivning från cirkelrundstensättning:

Järnkniv med ganska välbevarat träskäft, trind. Längd 21 cm, varav skaftet 9, den största diam. 2,5 cm. Bladet i flera bitar. 11 kistspikar. Människoskelett av ca 20-årig individ (skallen krossad).

Grav V (5)

(Hellman nr 29, bilaga 1b-c)

Maj 1901 O. Almgren

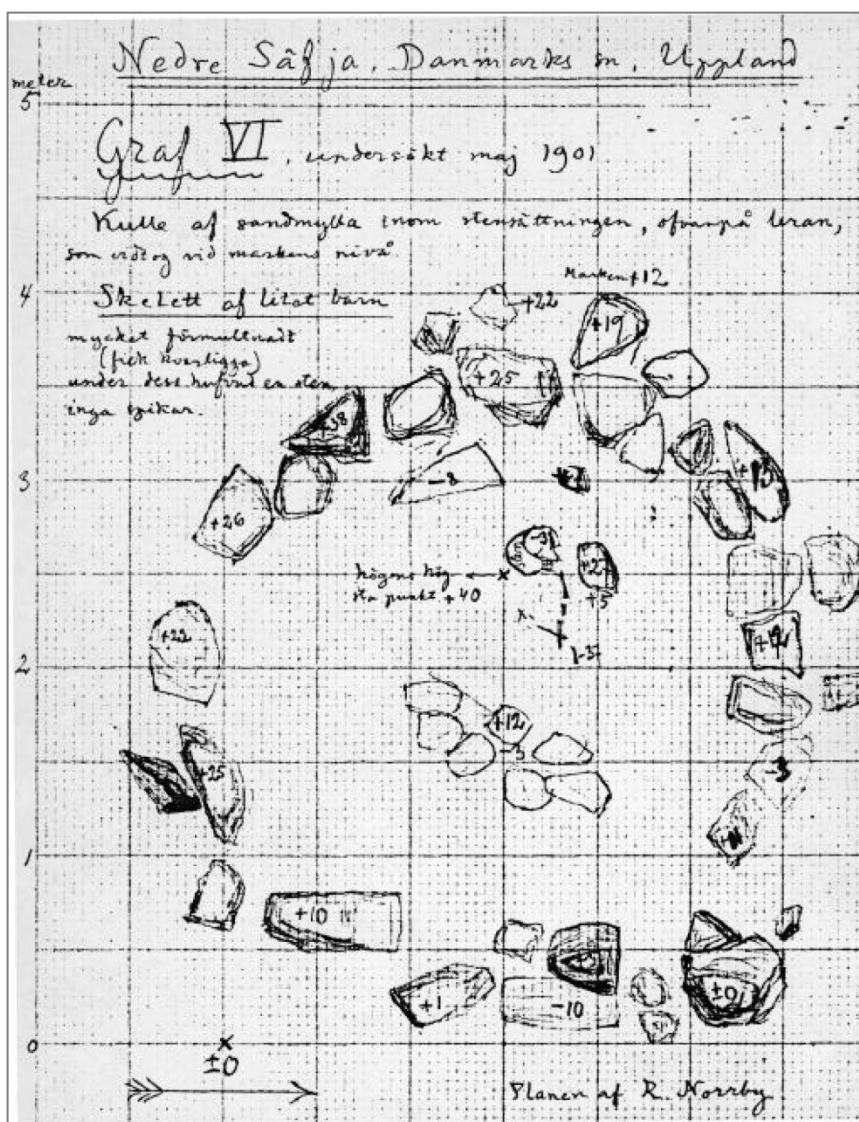
Rektangulärstensättning (fig 5). Lera ända upp, varvig mörkel omkring och under skelettet.

Fyndbeskrivning från rektangulärstensättning:

Lång benkam av vanlig vikingatidsform, i två större och en mindre bit; ena änden ofullständig, nästan alla tänderna borta. Förstärkningsskivorna oörnerade. Nitarna av brons. De två större bitarnas sammanlagda längd 15 cm. 5 kistspikar. Människoskelett av medelålders individ, (skallen krossad, tänderna något nötta).

Figur 6. Utdrag ur dokumentationen av grav VI. SHM Inv. nr. 11355. Skala 1:40.

Grav VII (7)

(Hellman nr 19, bilaga 1b-c)

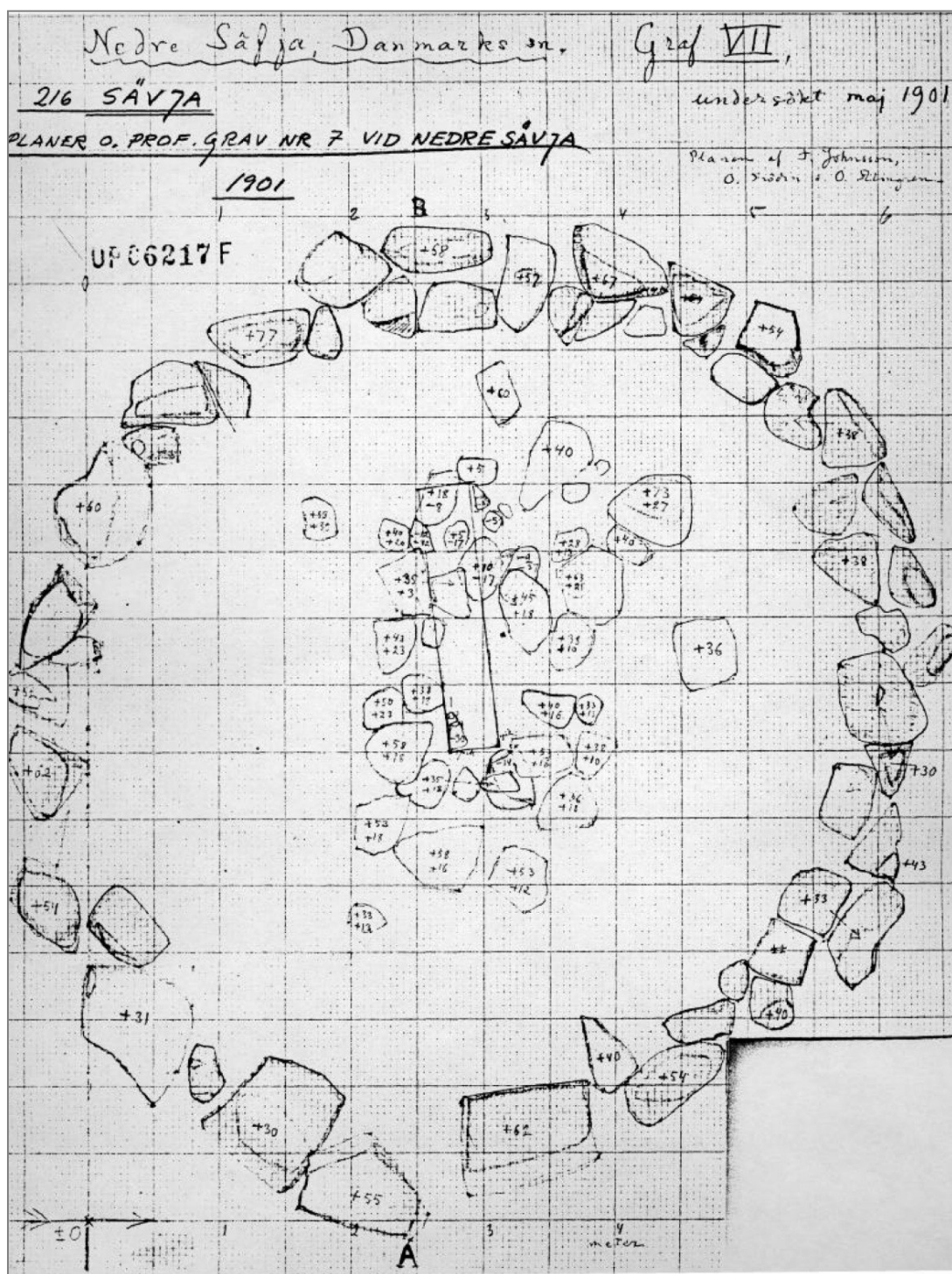
Maj 1901 O. Almgren

Cirkelrund stensättning med hög (fig 7).

Kistans sidor, lock och botten kunde överallt alldeles tydligt urskiljas såsom ett tunt mörkt lager, utanför vilket leran med stor lätthet lossnade. Andra dylika lager finns även N om kistans östra kant (kanten närmast kistan iaktogs ej in situ). Det västra av dessa lager hade rätlinjig begränsning åtminstone åt V och N. Var utefter dessa kanter tämligen plant till den inre linjen, men stupade sedan hastigt inåt. Flera järnfragment låg i detta lager (djup 43 à 51 cm). Det högra *b* (-44) låg emellertid också i ett dylikt lager (xxxxxxx med kanten?) Det hela möjligen ett träskrin? Det östra lagret (Y) var cirkelrunt och i dess västra del (över slidan till knivfragment, under järnbeslag samt V därom) var det bevarat som xxxxx trä. Ämbar? Bland de upptagna ämbarresterna hittades sedan ett nålhus och kedjerester av brons.

Skelettets egendomliga läge (H=högerparti, V=västerparti) torde få förklaras så, att likets ursprungligen legat på vänstra sidan. Skelettet av äldre individ (tänderna mycket nötta). På underkäken intill (vänstra) del låg 4 pärlor: 1=guldfolierad, 2=fragment, 3=blå räfflad, 4=gulröd.

Figur 7. Utdrag ur dokumentationen av grav VII. SHM Inv. nr. 11355. Skala 1:50.

Fyndbeskrivning från cirkelrund stensättning med hög:

4 glaspärlor;

En guldfolierad, dubbelkonisk med vid hål; 1,1, diam. 1,1 cm.

En blå, cylindrisk, räfflad med en insnörning runt om; vid hål; 1. och diam. 1,4 cm.

En gulröd opak, 1,05 cm i diam. 0,65 cm hög.

En ofullständig, genomskinlig.

Rester av ett rörformigt nålhus? av brons; ena änden saknas. Dess ögla torde ha varit fästad vid den lilla bronskedja, som ligger intill nålhuset på trästycket, och består av två konstigt vridna länkar av fin tråd och i vardera ändan en större ring; den ena ringen, halv, fastsitter ännu i länkögla närmast nålhuset, efter den andra är blott märke i träet. Löst finnes en skadad vid ring av samma slags fina tråd (passar dock ej fullt i det ovannämnda märket i träet). Även finns en tjockare oval bronsring med fria, intill varandra liggande ändar, vilken också låg bland träresterna. Järnkniv med hornskaft (i flera bitar, ej fullständigt, skadat vid grävningen) och med genomrostade rester av slidan, som är försedd med ändbeslag av brons, ornerade med tremuler (darrande) stick. Trärest, troligen av ett ämbar (särskilt av botten). Några järnbeslag, smärre, förrostade, till ämbaret eller skrinet. Liten flintskärva, 2 cm lång (låg någonstädes vid huvudet). 13 kistspikar. Prov av det svartmultnade lagret efter kistbräderna. Skelett av kvinna.

Grav nr VIII (8)

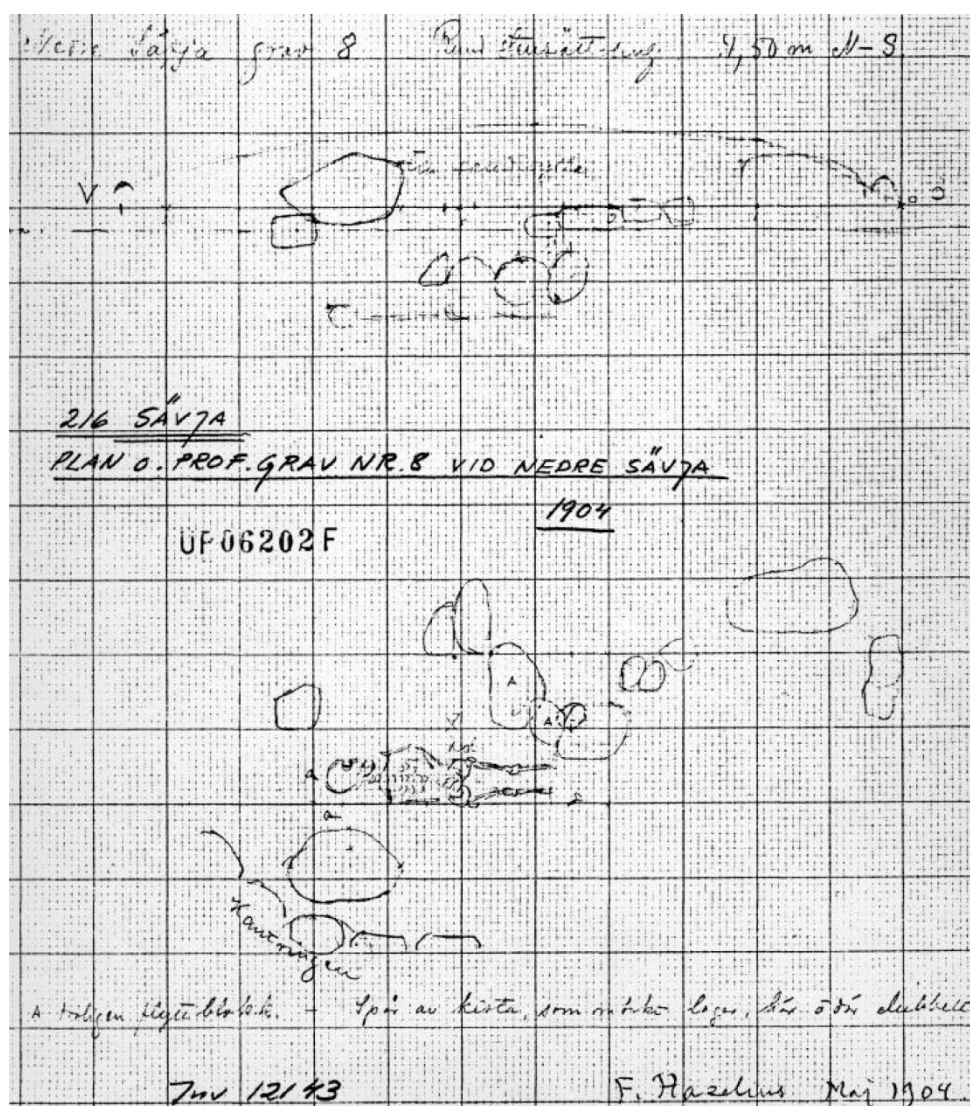
(Hellman nr 25, bilaga 1b-c)

Våren 1904. O. Almgren

Rund stensättning med 4,5 m. i diam., med tämligen hög fyllning inom (fig 8).

Fynd: *Människoskelett*, deponerat i Uppsala Universitets anatomiska museum.

3 *kistspikar*. Ett par *kolsmulor*.

Figur 8. Utdrag ur dokumentationen av grav VIII. SHM Inv. nr. 12143. Skala 1:50.

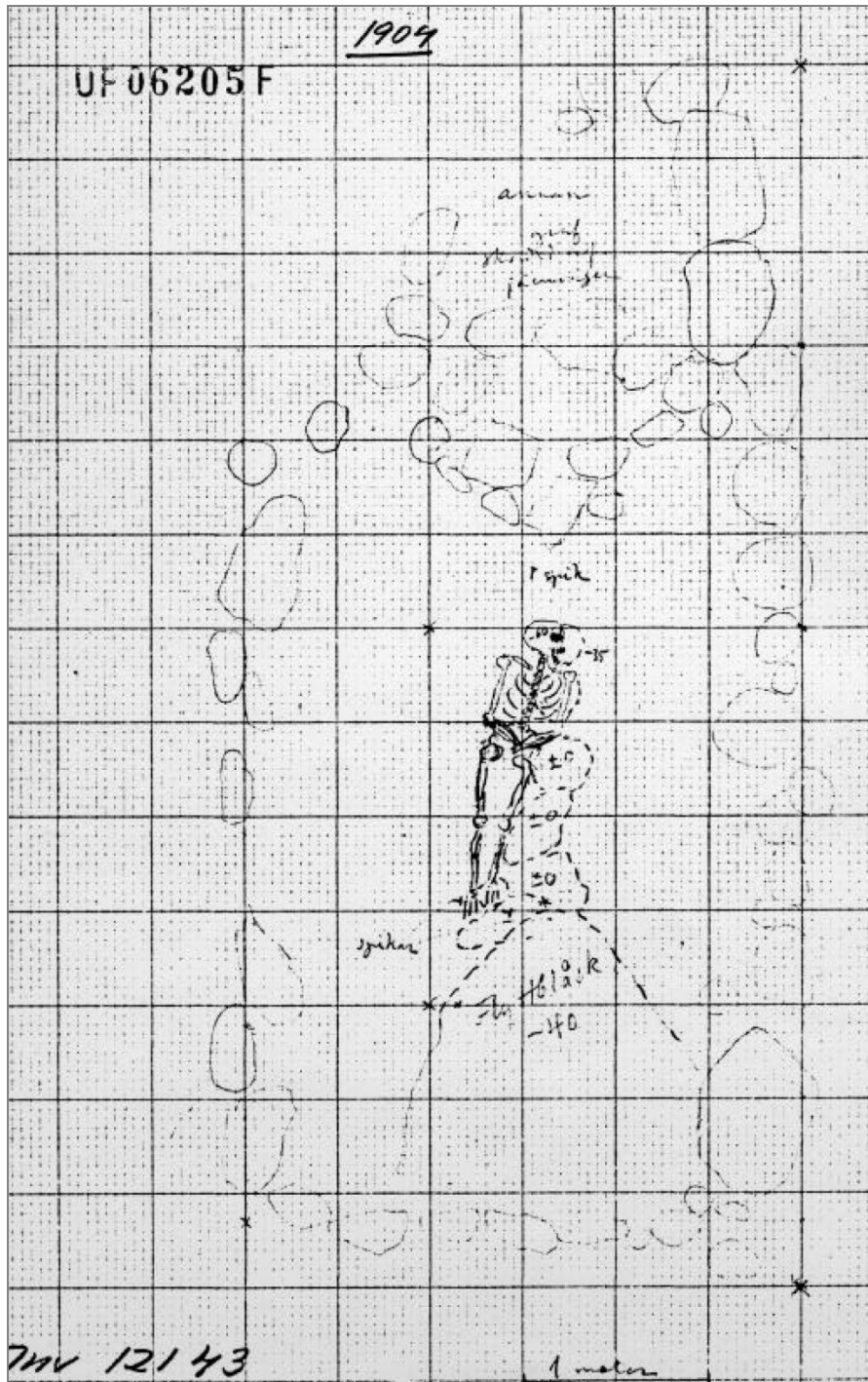
Grav n:r IX (9)

(Hellman nr 23, bilaga 1b-c)

Våren 1904. O. Almgren

Rektangulär stensättning, 4 till 5 m. lång, 3 m. bred (fig 9).

Fynd: *Människoskelett*, deponerat som föregående. 3 *kistspikar*.

Figur 9. Utdrag ur dokumentationen av grav IX. SHM Inv. nr. 12143. Skala 1:40.

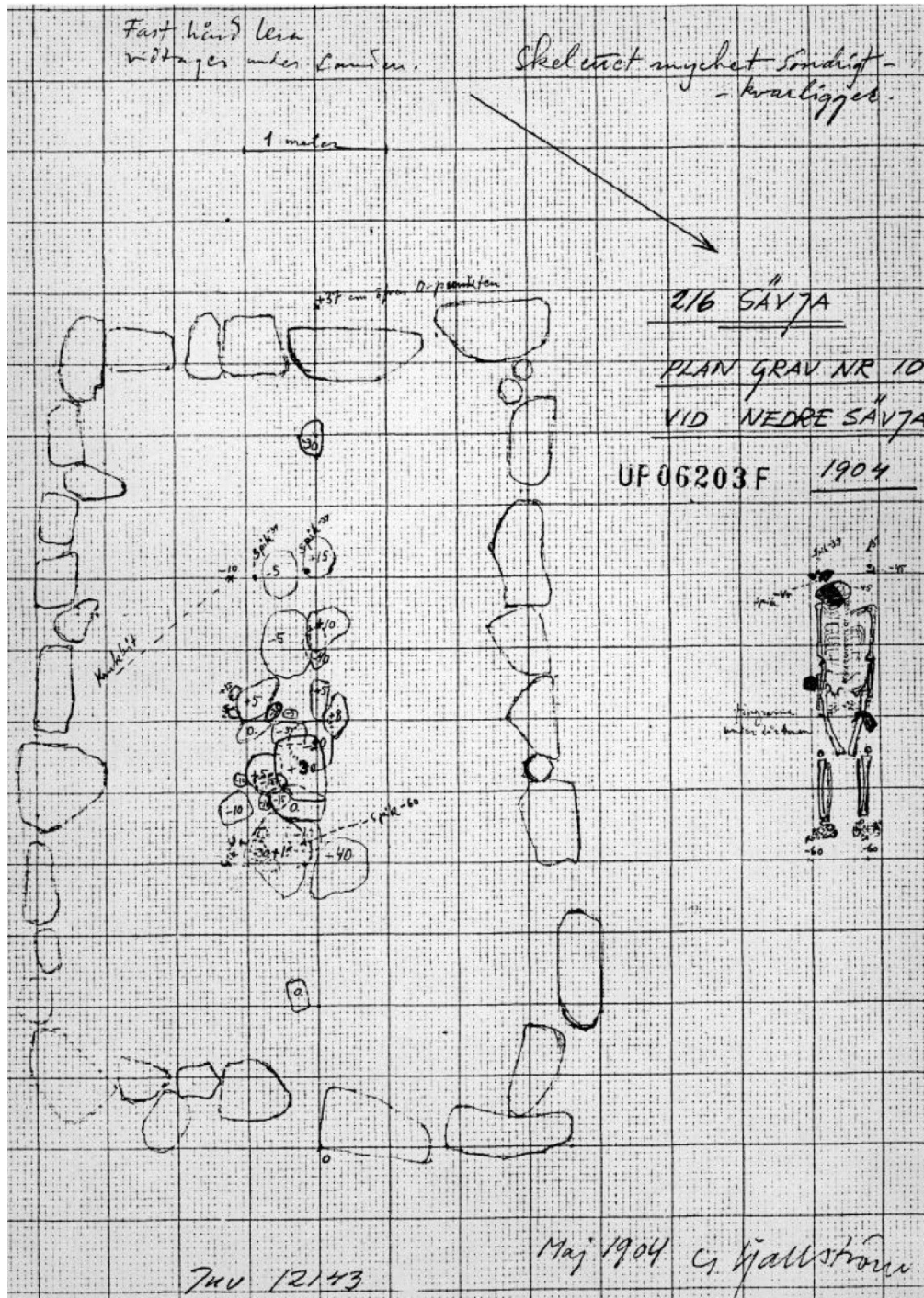
Grav n:r X (10)

(Hellman nr 18, bilaga 1b-c)

Våren 1904. O. Almgren

Rektangulär stensättning, 6 x 4 meter, med mycket förmultnat skelett som ej upptogs (fig 10).

Fynd: 5 *kistspikar* (en sjätte ej tillvaratagen). Grov *lerkärlsbit* (låg i fyllningen), ganska hårt bränd, med en bred grund linje på utsidan. Största diam. 6,8 cm.

Figur 10.
Utdrag ur dokumentationen av grav X. SHM Inv. nr. 12143. Skala 1:50.

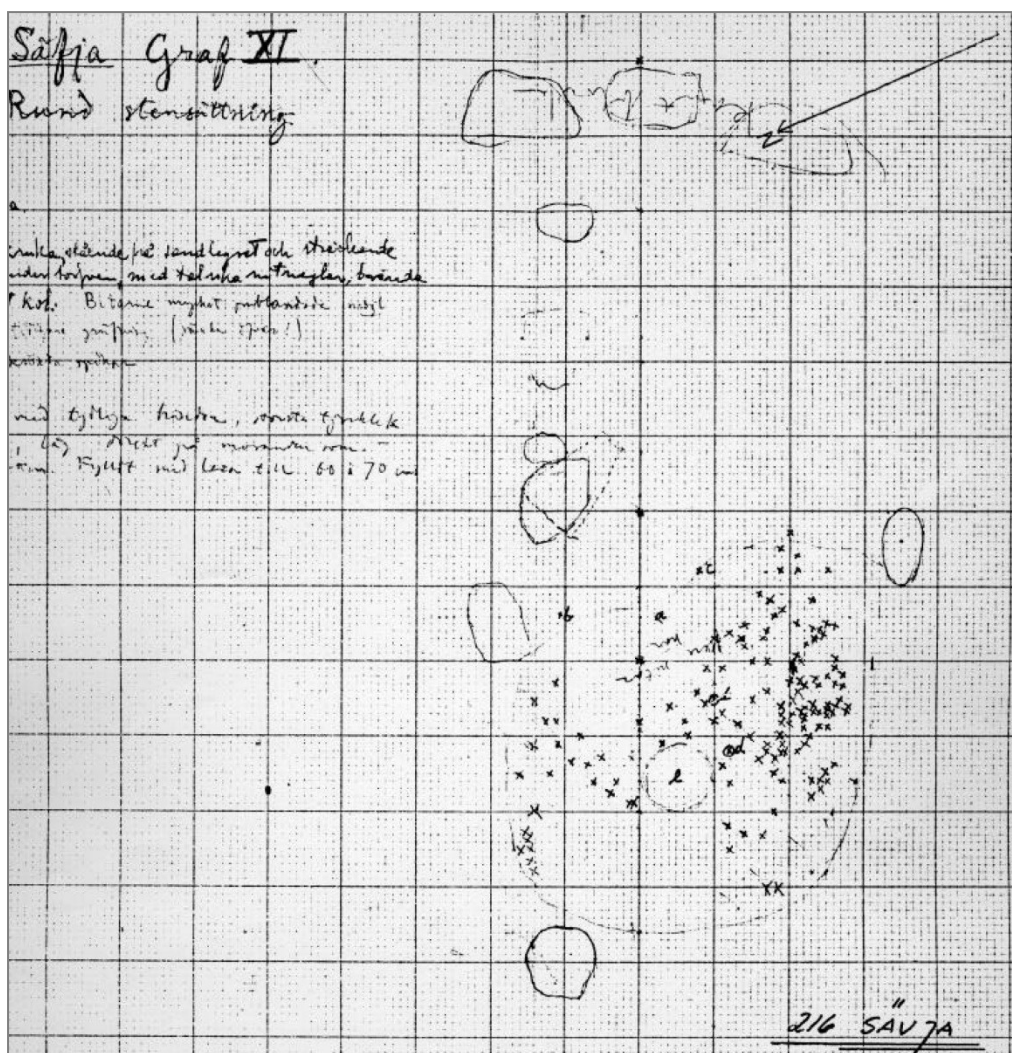
Grav n:r XI (11)

Våren 1904. O. Almgren

(Hellman nr 17, bilaga 1b-c)

Rund stensättning med 8-9 m:s diam., innehållande brandgrav (fig 11).

Fynd: *Bronssölja*. Fasonerad och försedd med reliefornering, som dock delvis är täckt av fastärgad sand. Baktill försedd med en slå, var det suttit ett dubbelvikt, nu itubrutet, rembeslag av tunt bronsbleck. Bit av ett liknande *bronsbleckbeslag*. Tre bitar av en *dubbelsidig kam* av ben eller horn, gjord av ett stycke. Längs mitten en hög ås på båda sidor. Den största biten är från kammens ena ända, de två andra passar ihop. En mängd bitar av ett stort *lerkärl*, varav flera större partier kunnat hopsättas, så att man kan beräkna, att kärlets höjd varit ca 22 cm, dess största diam. ca 27-28 cm., medan bottenens diam. endast varit 13-14 cm. Största vidden ligger högt uppe, varefter kärlet är starkt inbuktat och mynningskanten därpå återigen starkt utsvängd. Kärlet är nästan ända nedifrån och upp till halsen ornerat med breda och grunda horisontella linjer samt på det vidaste stället med en dubbel våglinje. Godset ganska hårt, röd-gråsvart, i allmänhet 0,5-0,7 cm tjockt. Större partier felas, bl.a. halva botten och åtskilligt av mynningskanten. (Kärlet synes ursprungligen ha stått helt, men genom tidigare grävningar blivit rubbat). 50 hela *nitnaglar* av järn, de flesta ca 3 cm långa, den längsta 4,5, den minsta 1,5 cm. En med kvarsittande förkolnat trästycke. 9 raka *spikar*, längd 3,2-6,6 cm. 16 krökta *spikar*. En mängd fragment av *nitnaglar* (och spikar), däribland 36 huvuden och 53 nitskivor. *Brända benbitar*. Delar av 2 *obrända kotor* trol. av människa. *Kolbitar*.

Figur 11.
Utdrag ur
dokumenta-
tionen av grav
XI. SHM Inv.
nr. 12143.
Skala 1:50.

Grav n:r XIII (13)**(Hellman nr 10, bilaga 1b-c)**

Våren 1904. O. Almgren

Liten rund hög, 4 m i diam., ca 0,5 m. hög, försedd med stenkrets, varav dock blott en sten var synlig i ytan. Bestod av mylla närmast under gräsytan, sedan mosand. I sanden, ca 10-15 cm. över lerbotten fanns ett brandlager på 1,5 m:s diam.; enstaka kolfläckar i understa mosandlagret.

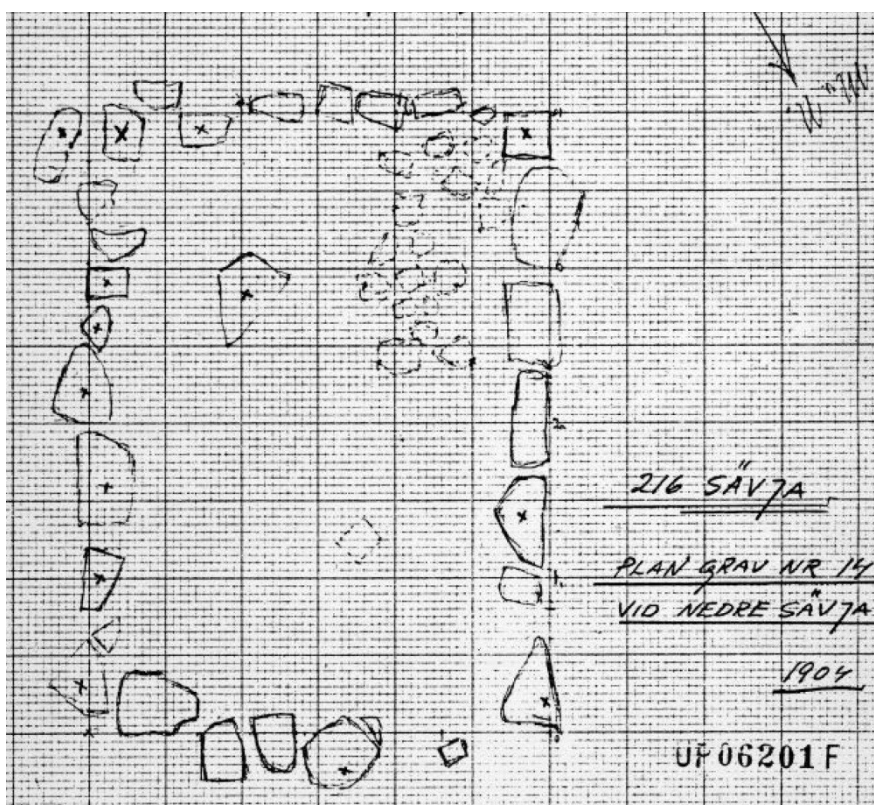
Fynd: Halvrund *järnsölja* med rembeslag, rostad och sönderfallen. *Järnbit*, 6,3 cm. lång, med tresidig genomskärning: (trol. ej kniv). *Brända ben*. *Kolbitar*.

Grav n:r XIV (14)**(Hellman nr 7, bilaga 1b-c)**

Våren 1904. O. Almgren

Rektangulär stensättning, 4,5 m x 3 m., utan spår av begravning (fig 13).

Inga fynd.

Figur 13. Utdrag ur dokumentationen av grav XIV. SHM Inv. nr. 12143. Skala 1:50.

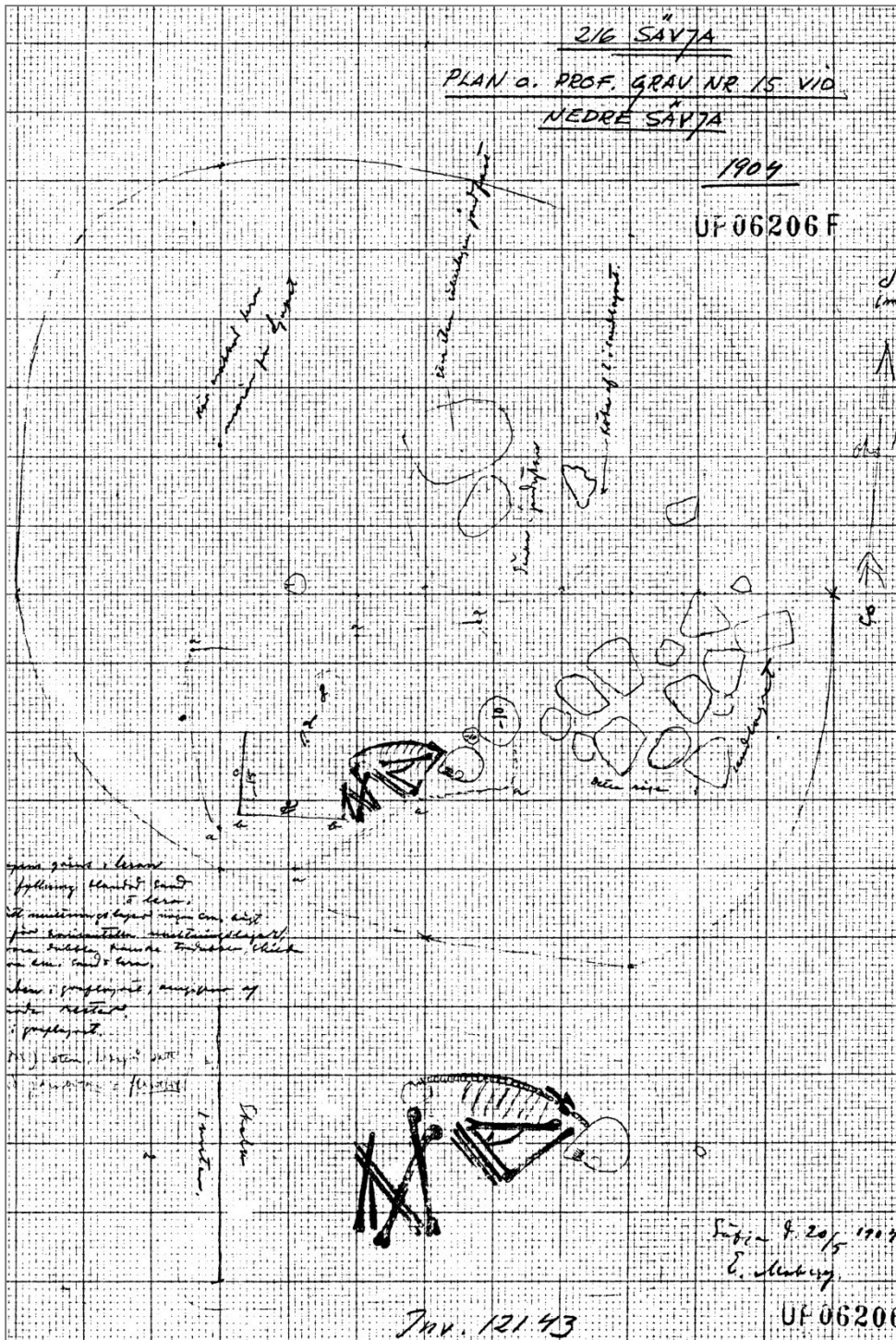
Grav n:r XV (15)**(Hellman nr 8, bilaga 1b-c)**

Våren 1904. O. Almgren

Rundad hög med 6 m:s diam.; i ena kanten skelett med uppdragna ben och huvudet åt öster, inom spår av tråkista (fig 14).

Fynd: Några *järnfragment*, antingen av ett par spikar eller av en kniv. *Flintbit*, grå med skorprester, 3,6 cm lång. Några *näverflisor*. *Korsbenskota* av ung häst (bestämda av L. Hedell.)

2 *tibior* av höns. *Människoskelett*, deponerat i Uppsala Universitetets anatomiska museum. *Prov* av multningslagret efter tråkistan.

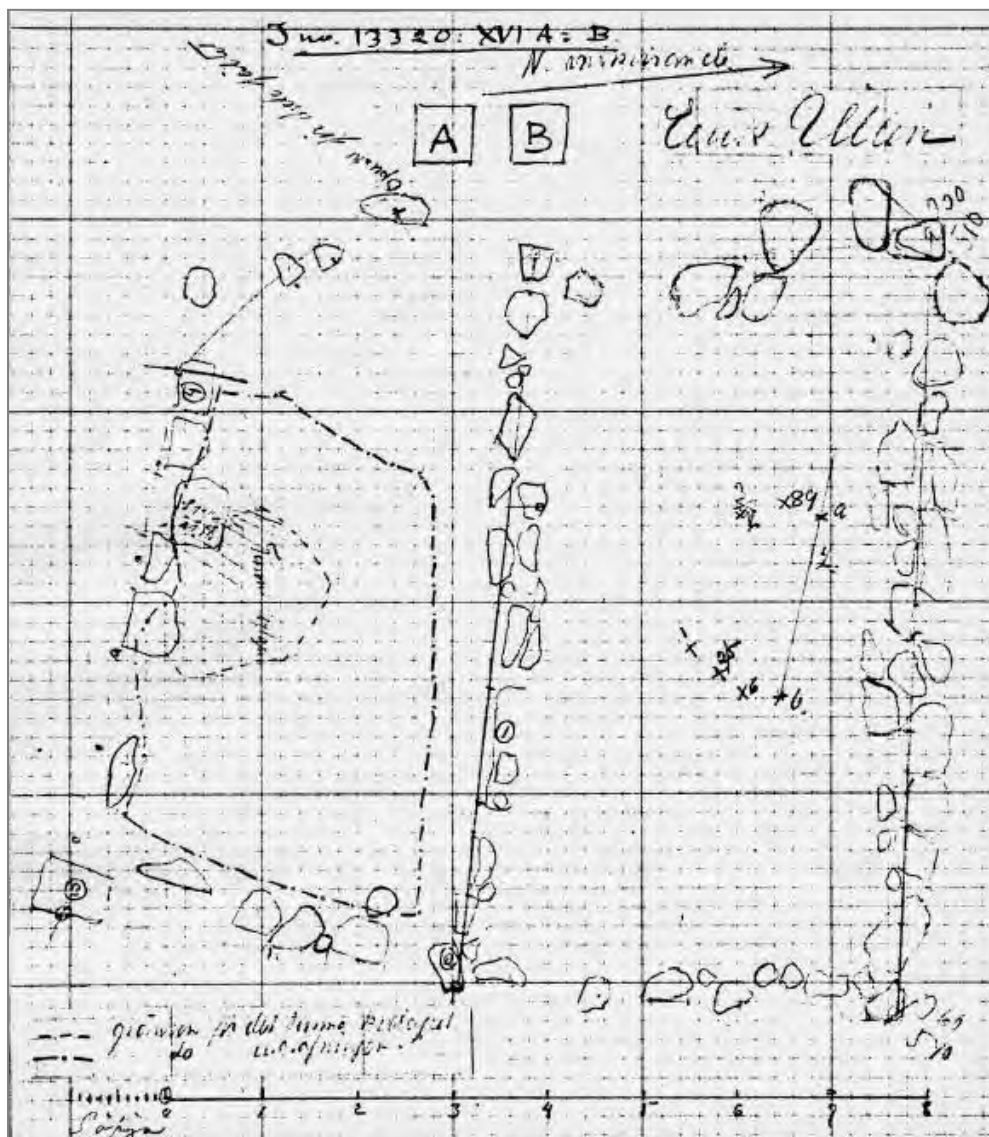
Figur 14. Utdrag ur dokumentationen av grav XV. SHM Inv. nr. 12143. Skala 1:50.

Grav XVI A (16 A)
1907 E. Ullén

(Hellman nr 48, bilaga 1b-c)

Grav A tillhör ett komplex av 4 sammanbyggda gravar, som har de inre sidorna gemensamma (se översiktskartan). Den består av en något oregelbunden rektangulär stensättning med längdriktning Ö-V och har i mitten en höjd över marken av 0,5 m (se kartan AB, fig 15). På ett djup av 0,80 m. under 0-punkten (se kartan A.B., gemensam för alla de utgrävda gravarna) påträffades ett tunt kollager (---- på kartan), som sträckte sig under fotkedjan på södra sidan. Grävningen fortsatte till ett djup av nära 2 m. men endast grus anträffades under leran. Stor fyrdelad rektangel, 14 m i Ö-V. 9 m bred. A) i sydvästra rummet endast ett kollager.

Figur 15.
Utdrag ur dokumentationen av grav XVI A+B. SHM Inv. nr. 13320. Skala 1:80.

Grav XVI B (16 B)

1907 E. Ullén

(Hellman nr 48, bilaga 1b-c)

Grav B tillhör samma komplex som grav A (se översiktskartan) och utgör med denna en rektangulär stensättning med längdriktning Ö-V fastän mera regelbunden (se kartan A B) (fig 15). Under grästorven påträffades lera och på ett djup av 1,30 m under 8-punkten fanns ett skelett (se specialkartan) med huvudet åt V. Linjen a-b motsvarar skalan på specialkartan. Jfr. fotografi. På högra överarmen låg en järnkniv med benskaf och strax innanför, på revbenen en kam. 9 vertikalt liggande kistspikar anträffades i en höjd av (i förhållande till 0-punkten):

1.- 0,94 m	6.- 1,46 m
2.- 1,36 m	7.- 1,33 m
3.- 1,23 m	8.- 1,33 m
4.- 0,90 m	9.- 1,25 m
5. - (under 2) 1,46 m	

B) i det nordvästra ett skelett med huvudet åt V. (liksom alla de här funna); på högra överarmen låg en järnkniv med ornerat benskaf och strax innanför den en dubbelkam av ben; dessutom fanns 9 kistspikar.

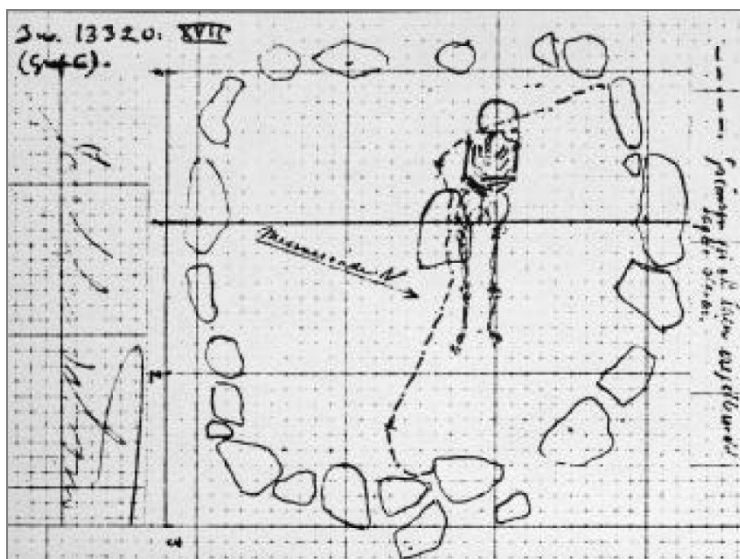
Grav XVII (17)

1907 E. Ullén

(Hellman nr 22, bilaga 1b-c)

Graven utgör en rund stensättning med mittsten (fig 16). Mittstenens yta är belägen 0,5 m. under 0-punkten. Under ett lager regelbundet lagda stenar (-.-.-.-. på kartan C), som sträckte sig genom ungefär halva stensättningen, anträffades ett sparsamt kolblandat lager av samma utsträckning. Härunder anträffades ett skelett med huvudet i V. (se fotografi) 1,20 m. under 0-punkten. På högra lårbenet fanns ett snett läkt benbrott. 2 kistspikar anträffades i vertikal ställning något högre än huvudet. Inga saker funna.

Rund stensättning av drygt 3 m:s diam. med mittsten. Innehöll skelett med läkt brott på högra lårbenet samt 2 kistspikar.

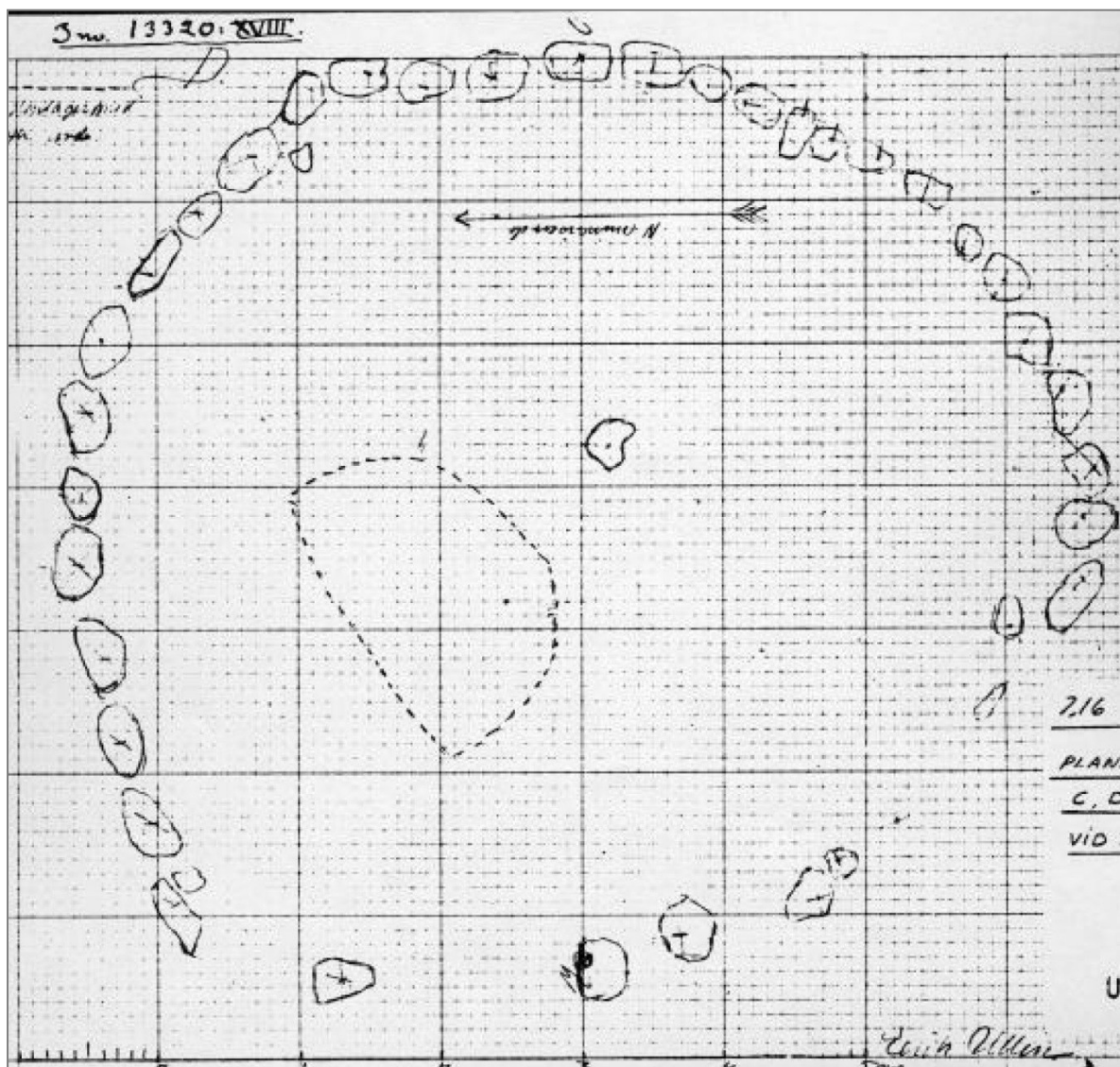
Figur 16. Utdrag ur dokumentationen av grav XVII. SHM Inv. nr. 13320. Skala 1:50.

Grav XVIII (18)
1907 E. Ullén

(Hellman nr 3, bilaga 1b-c)

Graven utgjordes av en rund, regelbundenstensättning med ringa höjd ifrån (?) (troligen i förhållande med) marken med mittsten. Strax under jordytan anträffades ett gles, regelbundet stenlager (----- på kartan) under vilket var beläget ett tunt kollager, som i tjocklek varierade mellan 3-5 cm. Under kollagret påträffades mosand. Ungefär i mitten av brandlagret men under detta anträffades bitar av ett lerkärl med sida (?). Några få bitar fanns dock i själva kollagret.

Rundstensättning, 7 m, med mittsten (fig 17); däri ett brandlager med mycket brända ben och kol, bitar av ett grovt lerkärl; 2 nitnaglar av järn och bitar av åtskilliga dylika.

Figur 17. Utdrag ur dokumentationen av grav XVIII. SHM Inv. nr. 13320. Skala 1:50.

Grav XIX (19)
1907 E. Ullén

(Hellman nr 15, bilaga 1b-c)

Graven utgjordes av ett rektangulärt jordblandat stenröse, bestående av stora stenar, med längdriktning Ö-V och belägen på en i samma riktning löpande mindre grusås, vari det småningom övergick utan skarpa gränser. Det var omgivet av en oregelbunden fotkedja. Ungefär i mitten och 0,4 m. under ytan anträffades ett brandlager, 10 cm. tjockt, mellan stenarna, som var svärtade av kolet. I detta brandlager anträffades brända ben, 1 röd pärla och bitar av ett lerkärl med grovt gods. Brandlagret begränsades på översidan av riset och på undersidan av rullstensgrus.

Grävningen fortsatte till ett djup av nära 3 m., men inget anträffades.

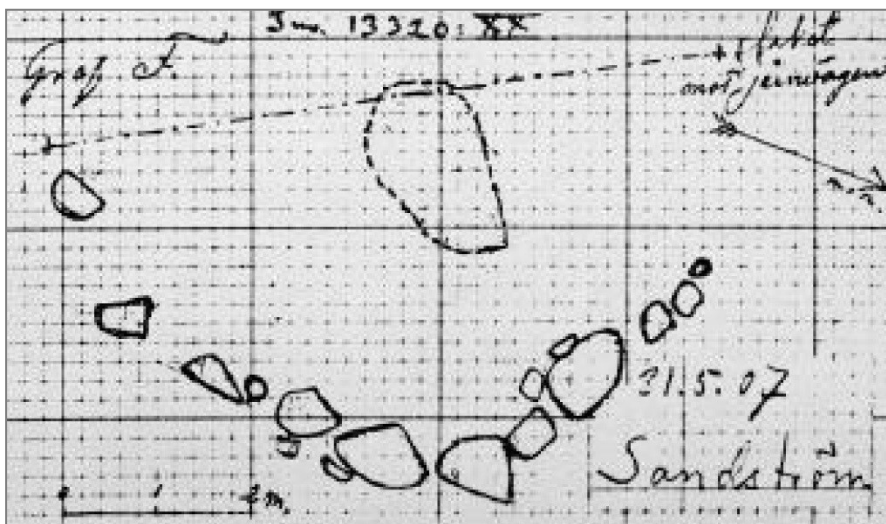
Rektangulärt, jordblandat stenröse med fotkedja, 8x6 m; i mitten ett brandlager med brända ben, kol, bitar av ett grovt lerkärl och en röd lerpärla.

Grav XX (20)
1907 E. Ullén

(Utanför, väster om, Hellmans karta)

Graven utgjordes av en fotkedja omgiven, 0,5m, bågaktig hög, om inte hälften var belägen under banvallen (fig 18). Under grästorven anträffades matjord, vari finnes två obrända ben (troligen underarm och halskota?) som troligen upp kastats vid banans anläggning. Nära mitten på 0,35m. djup låg ett lager kullerstenar.

Skadad rektangulär, blott två obrända människoben.

Figur 18. Utdrag ur dokumentationen av grav XX. SHM Inv. nr. 13320. Skala 1:80.

Grav XXI (21)

1907 E. Ullén

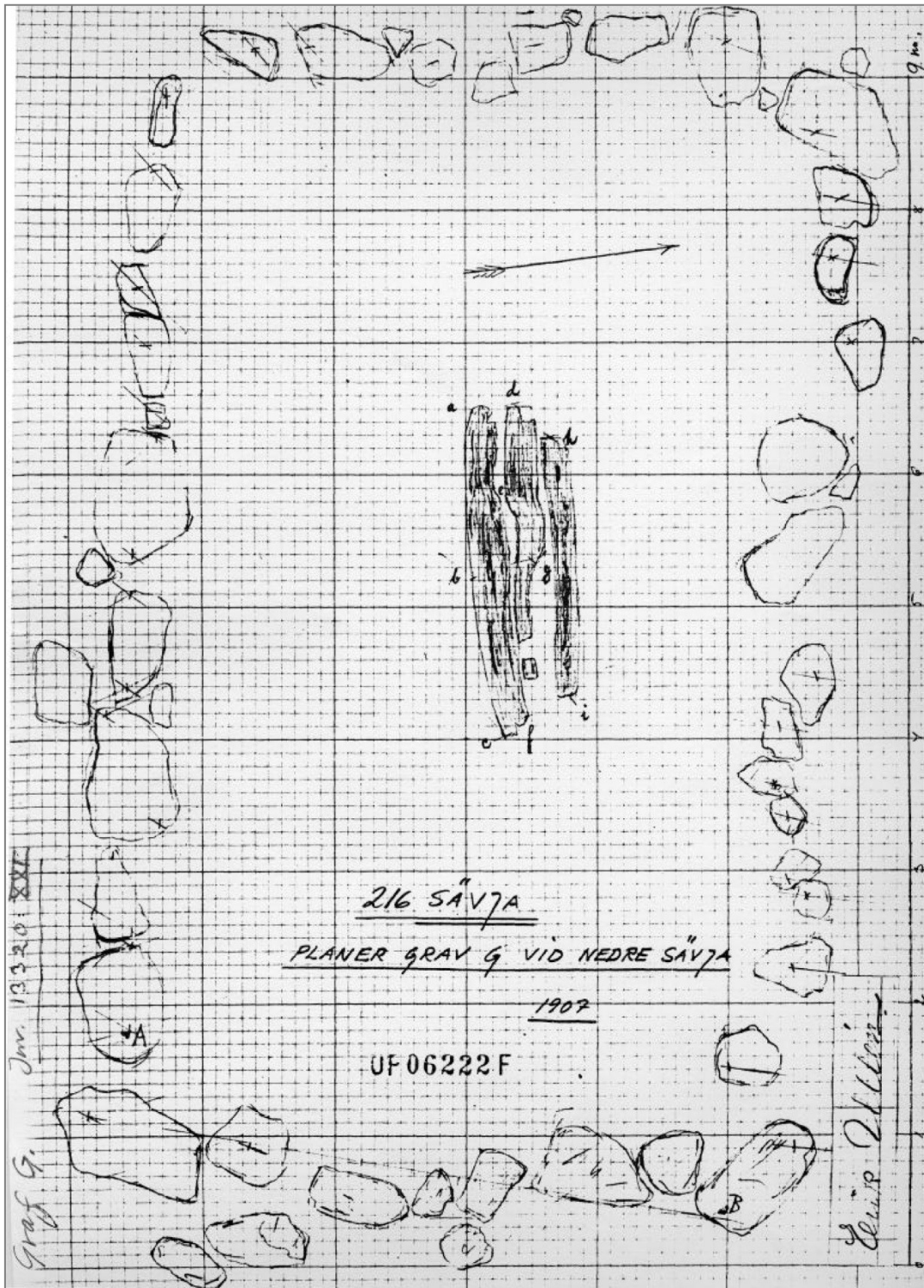
(Hellman nr 36, bilaga 1b-c)

Graven utgjordes av en regelbunden stensättning, som i V var 0,08 m. och i Ö var 0,5 m. över 0-punkten, och vars längdriktning var Ö-V (fig 19). I gravens mitt anträffades 3 starkt förmultnade ekbräden (se kartan G. och fotografi), utgörande lämningar av kistlocket. De avvägdes och befanns vara vid:

A	-1,33 m under 0-punkten,
B	-1,52
C	-1,58
D	-1,44
E	-1,76
F	-1,71
G	-1,86
H	-1,61
I	-1,75

Omedelbart under kistlocket anträffades ett skelett_med huvudet åt V. Vid vänstra höften låg en järnkniv, en kam, en bronsring, en vit pärla, och under kniven en liten bronspärla (se specialkartan). 7 horisontella kistspikar anträffades ävensom fragment av kärl.

Rektangel, 9x6 m., vari skelett inom rester av kista, nämligen tre multnade bräder, som utgjort locket (prov inlämnat) samt 7 kistspikar; vid vänstra höften fanns en bronsring, en liten bronsvikt, en järnkniv, en dubbelkam av ben och en vittrad vit glaspärla.

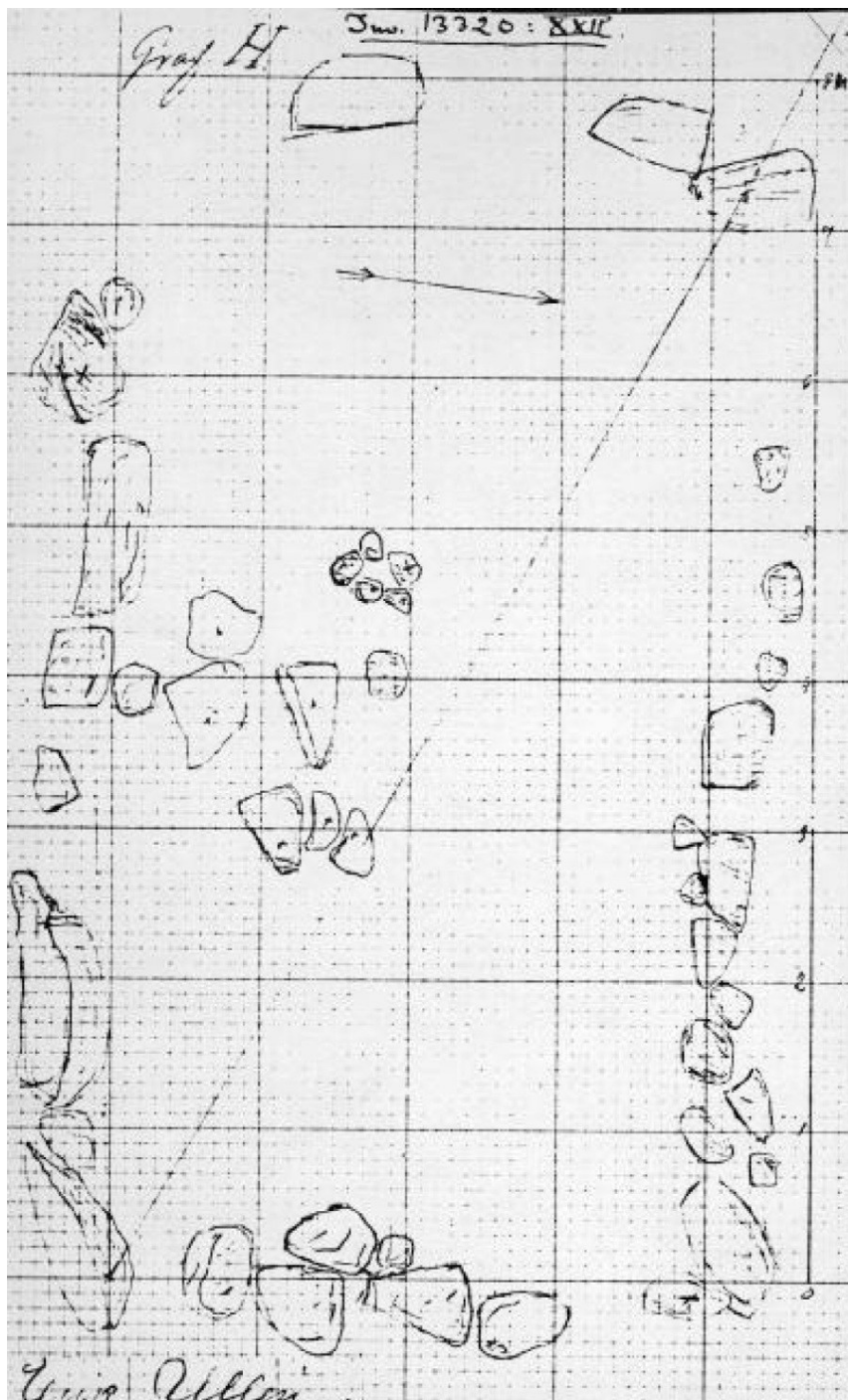
Figur 19. Utdrag ur dokumentationen av grav XXI. SHM Inv. nr. 13320. Skala 1:50.

Grav XXII (22)
1907 E. Ullén

(Hellman nr 25, bilaga 1b-c)

Graven utgjorde en oregelbunden rektangulär stensättning med längdriktningen Ö-V (fig 20). Under ett stenlager 1,12 m under ytan anträffades ett skelett och 7 horisontella och 1 vertikal kistspik. Inga fornsaker anträffades.

Rektangel, 8x4,5 m; vari skelett och 8 kistspikar.

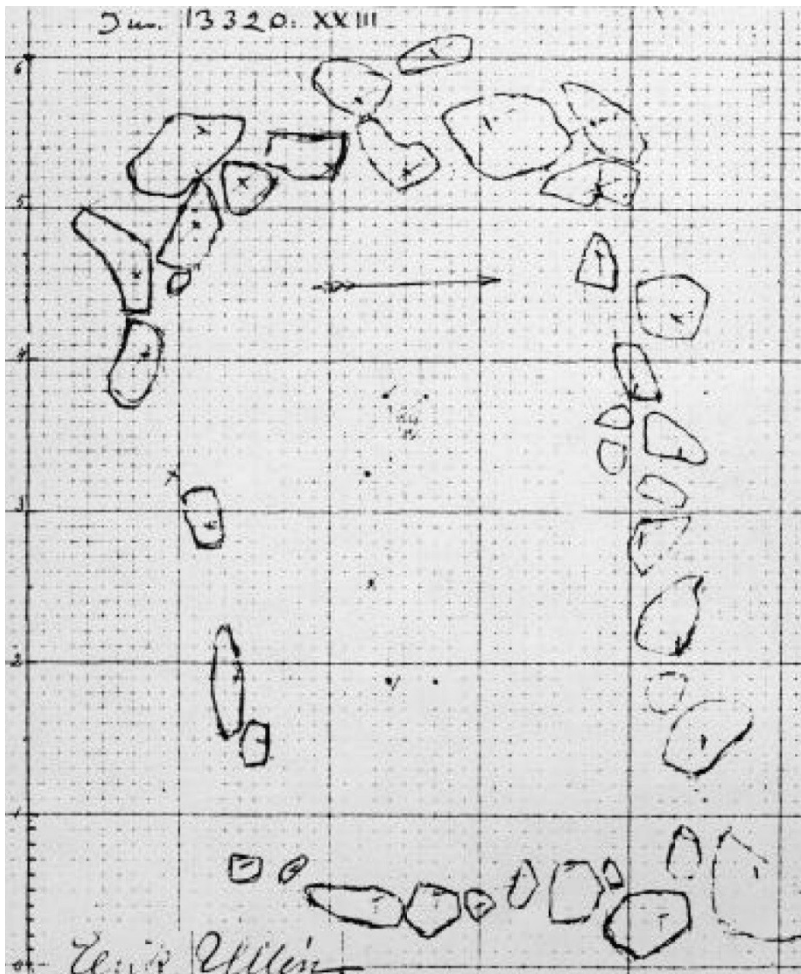
Figur 20. Utdrag ur dokumentationen av grav XXI. SHM Inv. nr. 13320. Skala 1:50.

Grav XXIII (23)
1907 E. Ullén

(Hellman nr 46, bilaga 1b-c)

Graven utgjorde en oregelbunden rektangulär stensättning med längdriktning Ö-V (fig 21). 0,95m under ytan anträffades ett skelett med huvudet åt V. På vänstra överarmen låg en järnkniv och en kam. 6 horisontella kistspikar anträffades strax under skelettet.

Rektangel, 5x3,5 m; däri skelett, på vars vänstra överarm låg en järnkniv och en dubbelkam, dessutom 6 kistspikar.

Figur 21. Utdrag ur dokumentationen av grav XXIII. SHM Inv. nr. 13320. Skala 1:50.

Grav n:r XXIV (24)

21 maj 1918. A. Julius

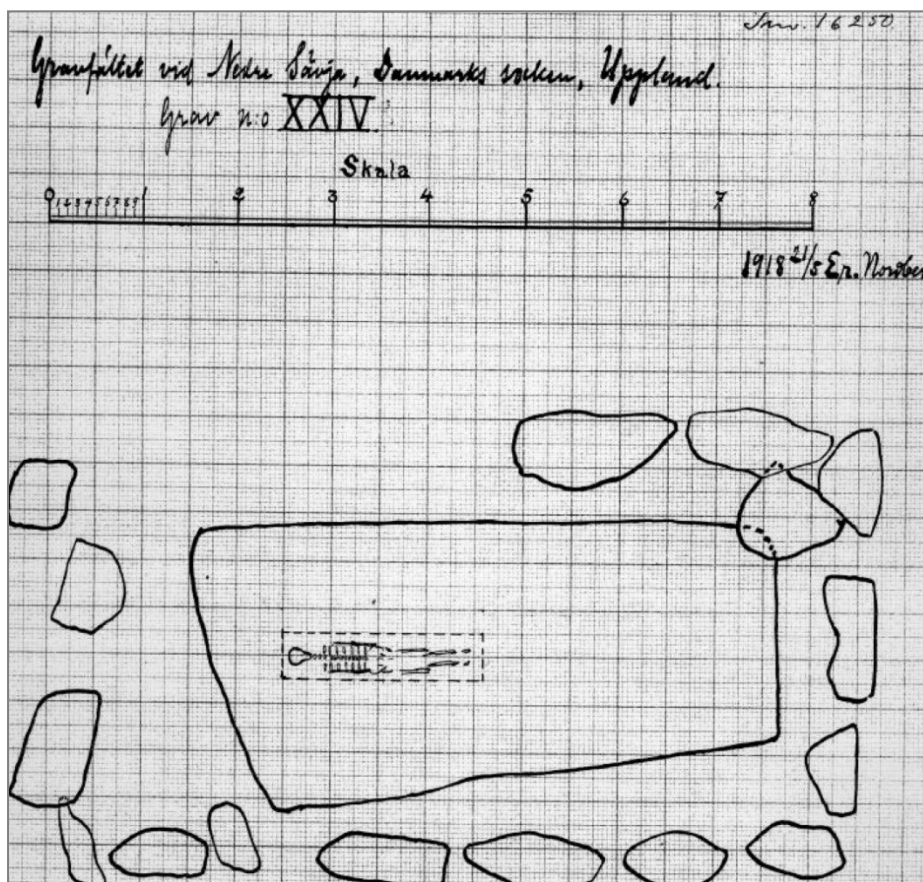
(Hellman nr 33, bilaga 1b-c)

Gravens längd: 7,4 m (södra sidan)
6,5 m (norra sidan)
Bredd: 4,4 m (östra sidan)
5,7 m (västra sidan).

Rektangulär stensättning med tydligt markerade sidor i söder och öster (fig 22). Vid undersökningen upptogs i mitten ett firsidigt schakt 6,10 x 2,30, markerad på plan med en heldragen linje. På ett djup av 1,30 meter påträffades en firsidig träkista (2 x 0,45) innehållande ett skelett (längd 180 cm). Kistan helt förmultnad men markerad genom en svart linje. Skelettet, som troligen tillhört en mansperson var mycket förmultnat och kvarlämnades efter uppgrävningen. Vid kistans huvudände påträffades tre spikar* och vid dess fotände två. Efter undersökningen igenskottades graven.

* Någon annan har gjort ett tillägg i marginalen - (ser ut att ha nitskiva som dock lossnat)

Lagerprofil: grästorv - 20 cm, mylla - 40 cm, sand - 60 cm, lera

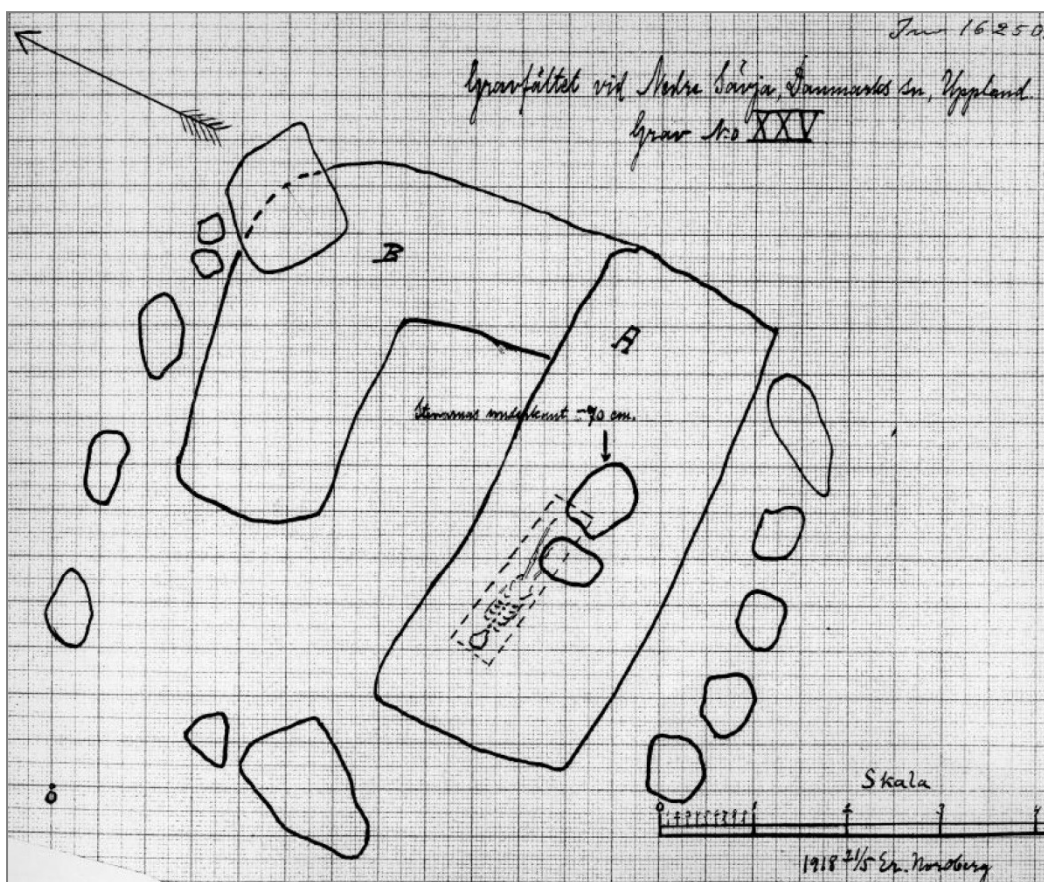
Figur 22. Utdrag ur dokumentationen av grav XXIV. SHM Inv. nr. 16250. Skala 1:80.

Grav n:r XXV (25)**(Hellman nr 24, bilaga 1b-c)**

21 maj 1918. A. Julius

Inom en oregelbunden stensättning upptogs ett schakt (A) 5 x 2 meter, markerat på kartan med en heldragen linje (fig 23). Ungefär i schaktets mitt påträffades tvänne stenar vilkas underkanter låg på 70 centimeters djup under markytan (se kartan). På ett djup av 90 cm. påträffades delar av ett skelett som befanns ligga i riktning öster-väster med huvudet åt öster. Omkring skelettet fanns spår av träkista och förrostade järnbitar. Skelettet var delvis förmultnat. Kistan är på kartan markerad med en streckad linje. – Provgrävning företogs i den återstående delen av graven, schakt B, varvid nedgicks till ett djup av 120 cm, men då här ingenting påträffades som kunde tyda på förekomsten av ytterligare gravläggning, lämnades skelettet kvar och schaktet igenfylldes.

Lagerprofil: grästorv - 20 cm, mylla - 30 cm, sand 40 cm, lera

Figur 23. Utdrag ur dokumentationen av grav XXV. SHM Inv. nr. 16250. Skala 1:80.

Grav n:r XXVI (26)

22 maj 1918. A. Julius

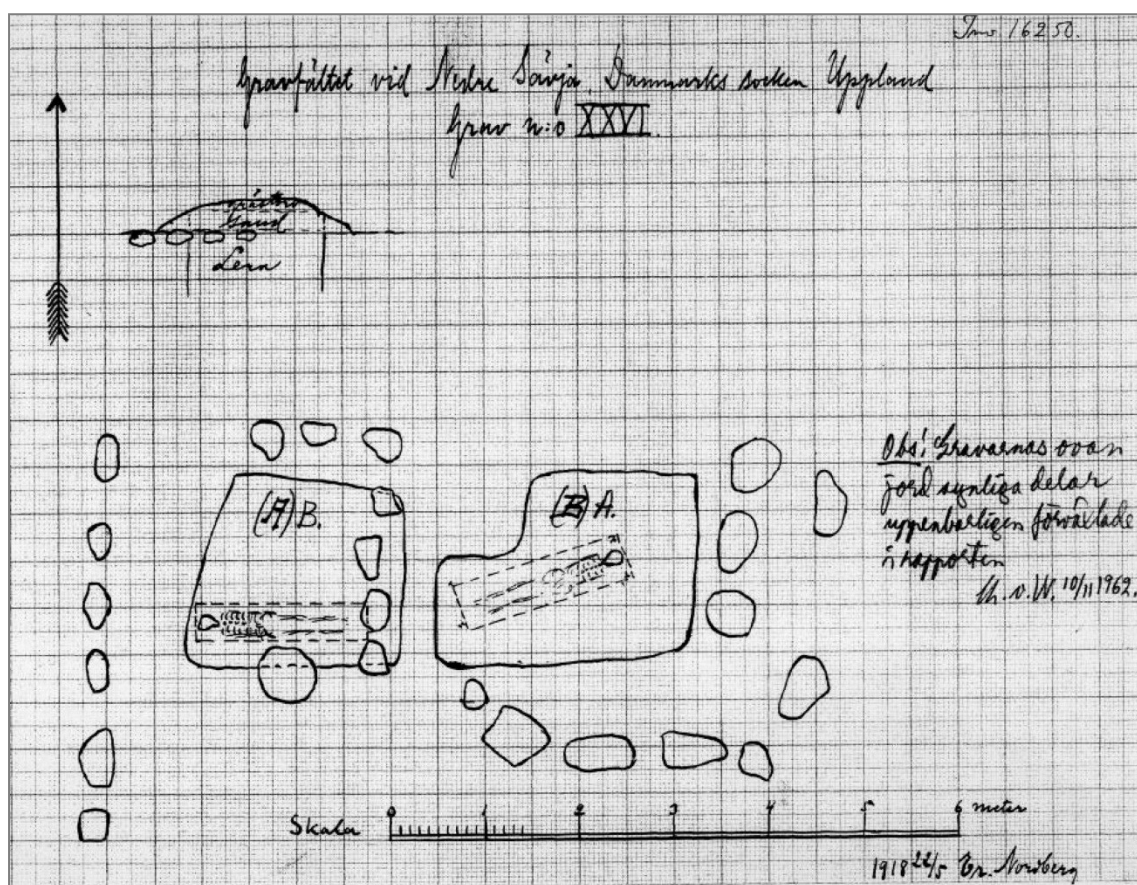
(Hellman nr 38, bilaga 1b-c)

Graven består av två olika delar. A och B (fig 24)

Grav A som markeras av tydlig fotkedja och hög 88 cm., över markytan öppnades med ett fyrsidigt schakt, markerat i planen med en heldragen linje. På 75 centimeters djup fr. kullens topp räknat – påträffades ett kompakt lerlager och i detta låg på 105 cm:s djup ett skelett orienterat i öster och väster med huvudet i väster. Omkring skelettet påträffades rester av träkista. Skelettet blottades och uppmättes och höll 180 cm. i längd. Genom trycket av den omgivande leran hade skelettet så sammantryckts att det vid försök att upptaga det söndersmulades. Sedan jorden omkring skelettet undersökts och intet hittades lämnades skelettdelarna i graven som igenskottades.

Grav B. I gravens östra del, skild från föregående (A) genom en stenram och ej markerad ovan jord gravhög upptogs ett schakt markerat på planen med en heldragen linje. På 75 centimeters djup under markytan påträffades ett skelett orienterat i huvudsakligen öster-väster med huvudet i öster. Omkring skelettet påträffades rester av en träkista och järnitar, en i varje hörn. Skelettet var gm trycket från det omgivande lerlagret så sammanpressat och (sönderskruvat?) att dess ursprungliga läge med svårighet kunde fastställas. Sedan nitarna uppsamlats och jorden kring skelettet undersökts lämnades skelettresterna och graven igenskottades. Kistan markerad m. streckad linje.

* Anm i marginalen av Ch.v.W 10/11 1962. *Obs dessa gravars överbyggnader är uppenbart förväxlade i rapporten.*

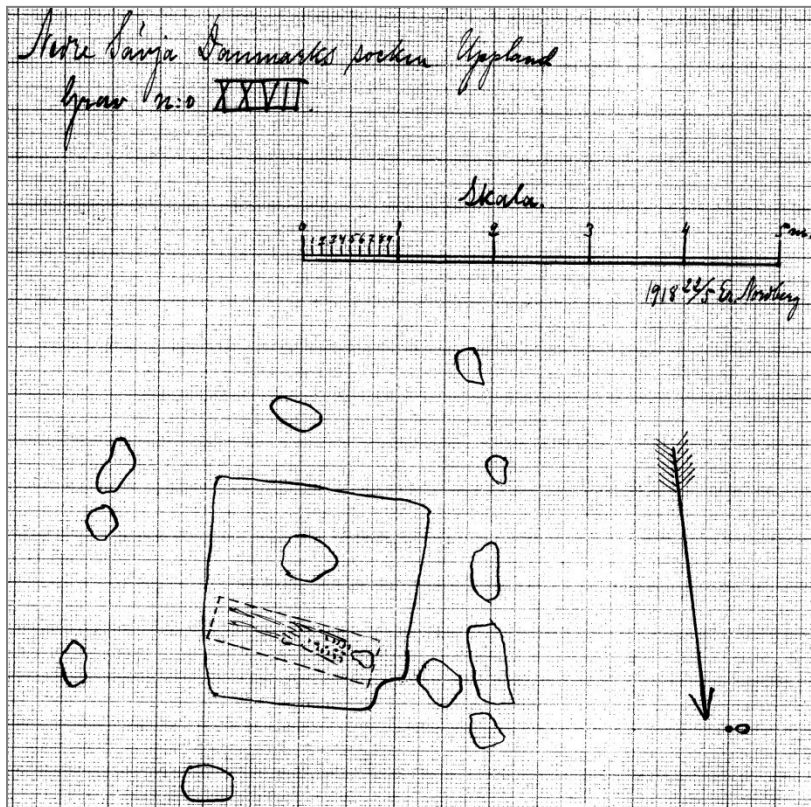
Figur 24. Utdrag ur dokumentationen av grav XXVI. SHM Inv. nr. 16250. Skala 1:80.

Grav XXVII (27)

22 maj 1918 A. Julius

(Hellman nr 44, bilaga 1b-c)

Graven begränsades av en otydlig fotkedja inom vilken höjde sig en låg kulle. I kullens mitt en sten. Sedan grästorven upptagits påträffades närmast ett lager mylla under vilket ett tunt lager av fin sand syntes påfört. Detta lager var synnerligen iögonfallande under centralstenen. Därunder vidtog ett lager av lera och i detta påträffades, 85 cm under markytan, ett skelett orienterat i öster-väster med huvudet i väster. Omkring skelettet iakttoogs spår av träkista. Denna är i planen markerad av en streckad linje (fig 25). Inga fynd gjordes. Skelettet lämnades i graven och denna igenskottades.

Figur 25. Utdrag ur dokumentationen av grav XXVII. SHM Inv. nr. 16250. Skala 1:80.

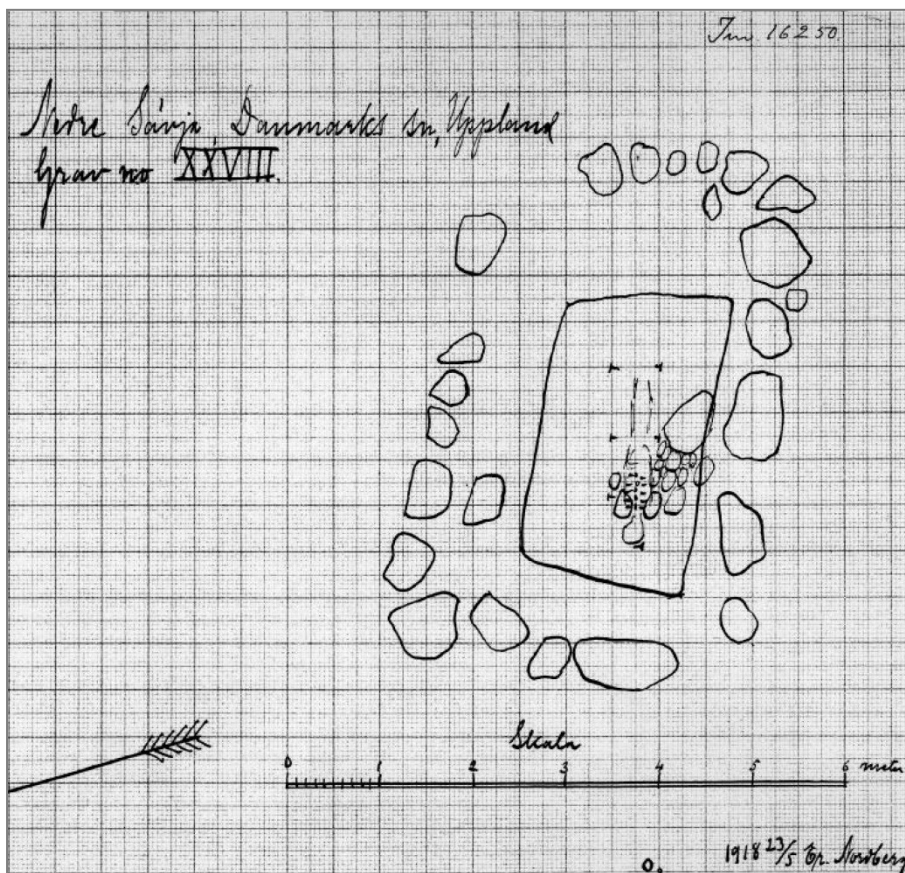
Grav XXVIII (28)

23 maj 1918 A. Julius

(Hellman nr 47, bilaga 1b-c)

Inom graven som begränsades av en tydligt fyrsidig stensättning upptogs ett schakt, markerat på planen med en heldragen linje (fig 26). Under grästorven var platsen inom stensättningen betäckt av spridda mindre stenar; på det på planen utmärkta stället var stenarna samlade till ett jordblandat röse. På ett djup av 48-57 cm påträffades ett skelett, att döma av utseendet av en kvinna. Kraniet var krossat men för övrigt var benen något bättre bibehållna. Orienteringen var huvudsakligen öster-väster med huvudet i väster.

Fynd: På vänstra sidan av halsen mot skulderbladet hittades hälften av en guldfolierad *glaspärla*. Vid hjässdelen av kraniet hittades en grov *järnspike*, samt lämningar efter ytterligare 4 stycken, se * på planen. Jordmånen var hela vägen under grästorven lerblandad mylla.

Figur 26. Utdrag ur dokumentationen av grav XXVIII. SHM Inv. nr. 16250. Skala 1:80.

Grav XXIX (29)

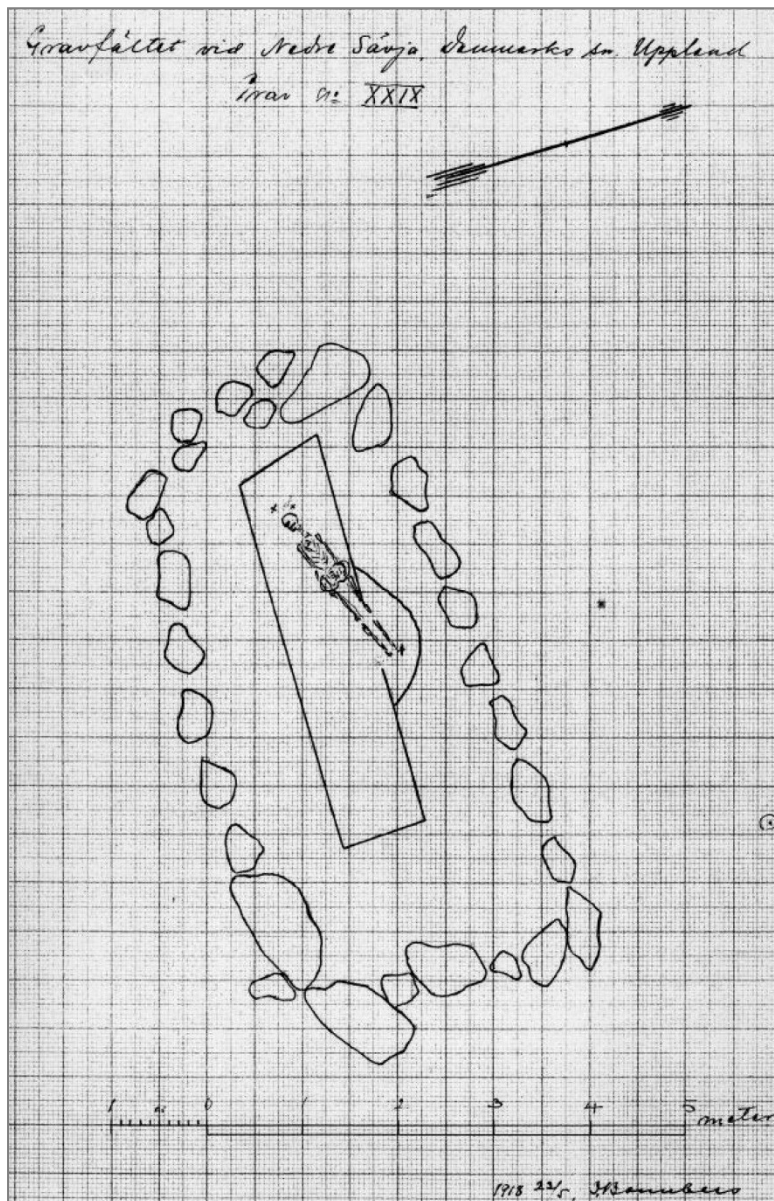
23 maj 1918 A. Julius

(Hellman nr 45, bilaga 1b-c)

Inom graven, som begränsades av en tydlig 4-sidig stensättning, upptogs ett 4-sidigt schakt som på kartan utmärktes med en heldragen linje (fig 27). Inom detta påträffades på 110 cm djup ett skelett, orienterat i öster-väster med huvudet åt väster, av utseendet att döma tillhörande en manlig individ. Vid huvudet och 1 dm utanför detsamma påträffades tvenne järnitar på 2 dm avstånd från varandra och vid fötterna en likadan (utmärkt på kartan med x). Inga spår av kista påträffades. Skelettet låg på rygg med huvudet vänt åt höger.

Fynd: Invid halsen på vänster sida upptogs en blå *glaspärla* med mosaikinläggning.

Lagerbeskrivning: Grästorv, Mylla, Lera

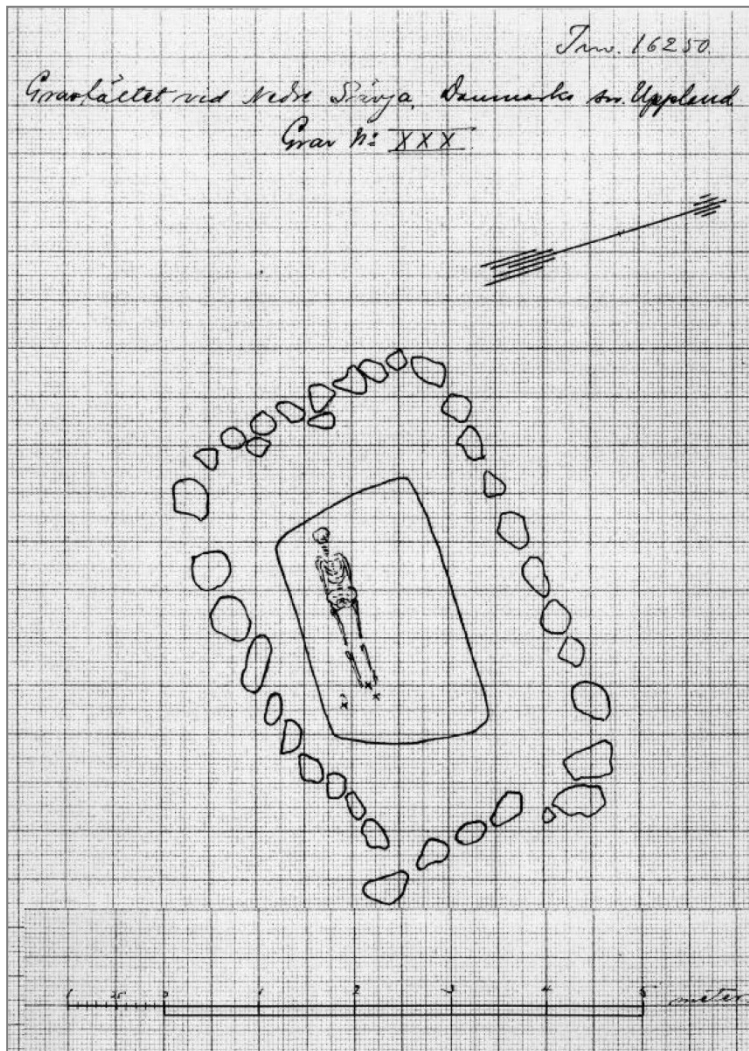
Figur 27. Utdrag ur dokumentationen av grav XXIX. SHM Inv. nr. 16250. Skala 1:80.

Grav n:r XXX (30)

23 maj 1918. A. Julius

(Hellman nr 39, bilaga 1b-c)

Inom en tydlig 4-sidig (rektangulär) stensättning upptogs ett schakt, utmärkt på kartan med en heldragen linje och i detta påträffades ett skelett på 87 cm djup, orienterat i öster och väster med huvudet mot väster (fig 28). Vid fotändan påträffades två järnnitar. Inga spår av träkista påträffades och inga ytterligare fynd gjordes.

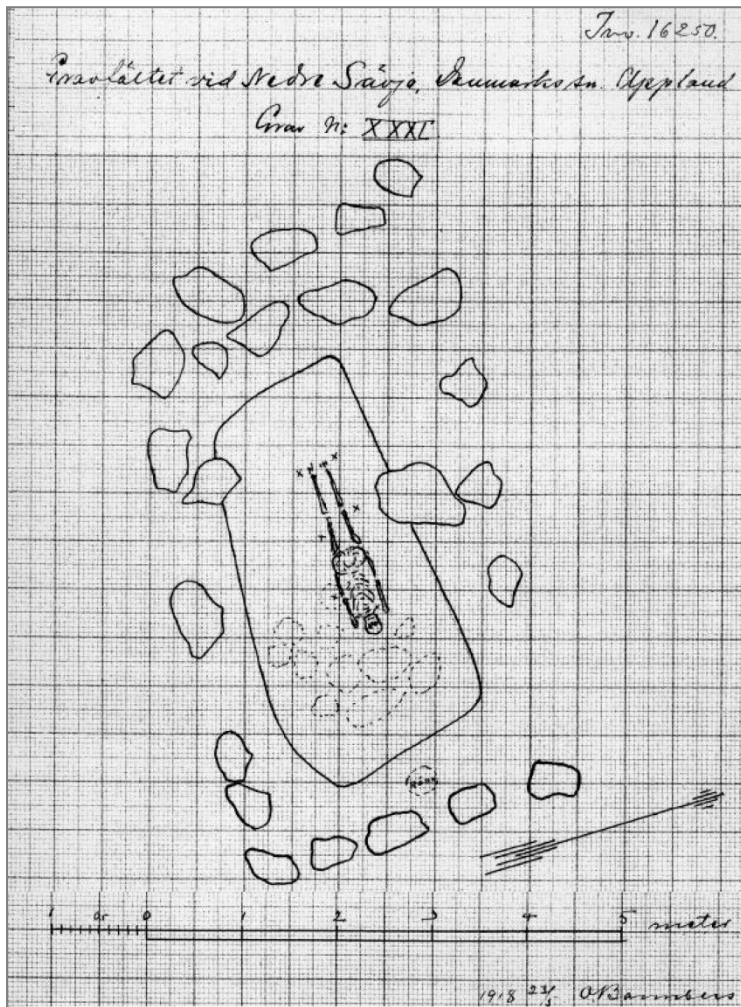
Figur 28. Utdrag ur dokumentationen av grav XXX. SHM Inv. nr. 16250. Skala 1:80.

Grav n:r XXXI (31)

23 maj 1918. A. Julius

(Hellman nr 32, bilaga 1b-c)

Graven begränsades av en 4-sidig stensättning, som på västra sidan utgjordes av en dubbel rad stenar ((fig 29). Inom stensättningen, på 30 cm djup och djupare, påträffades ett röse bestående av ett 20-tal stenar i flera lager (prickade på kartan). Stenarna låg inbäddade i överst mylla sedan sand. På ett djup av 120 cm påträffades ett skelett, orienterat i öster och väster med huvudet mot öster. Fem (5) järnnitar (utmärkta på karta med x) tydligt markerande en tråkista påträffades. Några spår av tråkista kunde ej upptäckas.

Figur 29. Utdrag ur dokumentationen av grav XXXI. SHM Inv. nr. 16250. Skala 1:80.

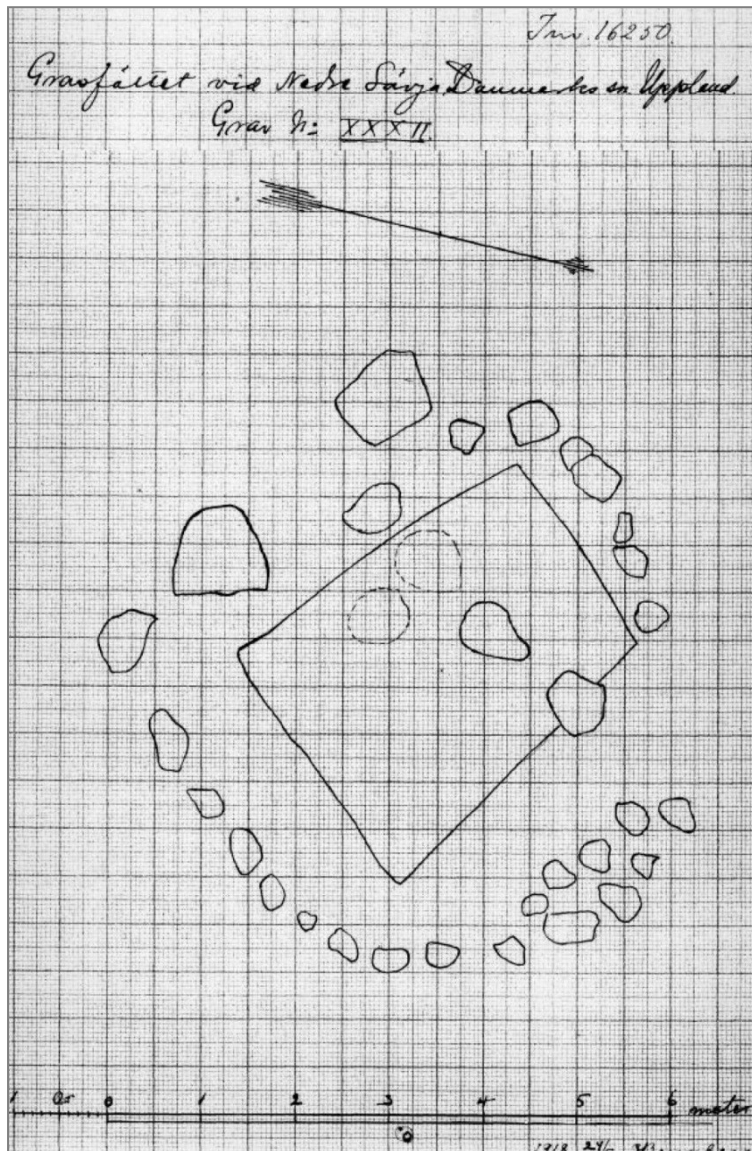

Grav n:r XXXII (32)

(Hellman nr 28, bilaga 1b-c)

24 maj 1918. A. Julius

Graven begränsades av en något oregelbunden fotkedja, tydligast framträdande i öster. Ett rektangulärt schakt upptogs 4 x 2,5 meter, på kartan markerat genom heldragna linjer (fig 30). I grästorven var 2 större stenar synliga samt i myllan påträffades 2 större stenar markerade på planen med prickade linjer. Dessa låg med sin överkant c:a 35 cm under markytan. Lagerföljden var grästorv, mylla, sand, lera. Grävningen gick ner 138 cm och in på den orörda leran utan att några fynd gjordes.

Figur 30. Utdrag ur dokumentationen av grav XXXII. SHM Inv. nr. 16250. Skala 1:80.

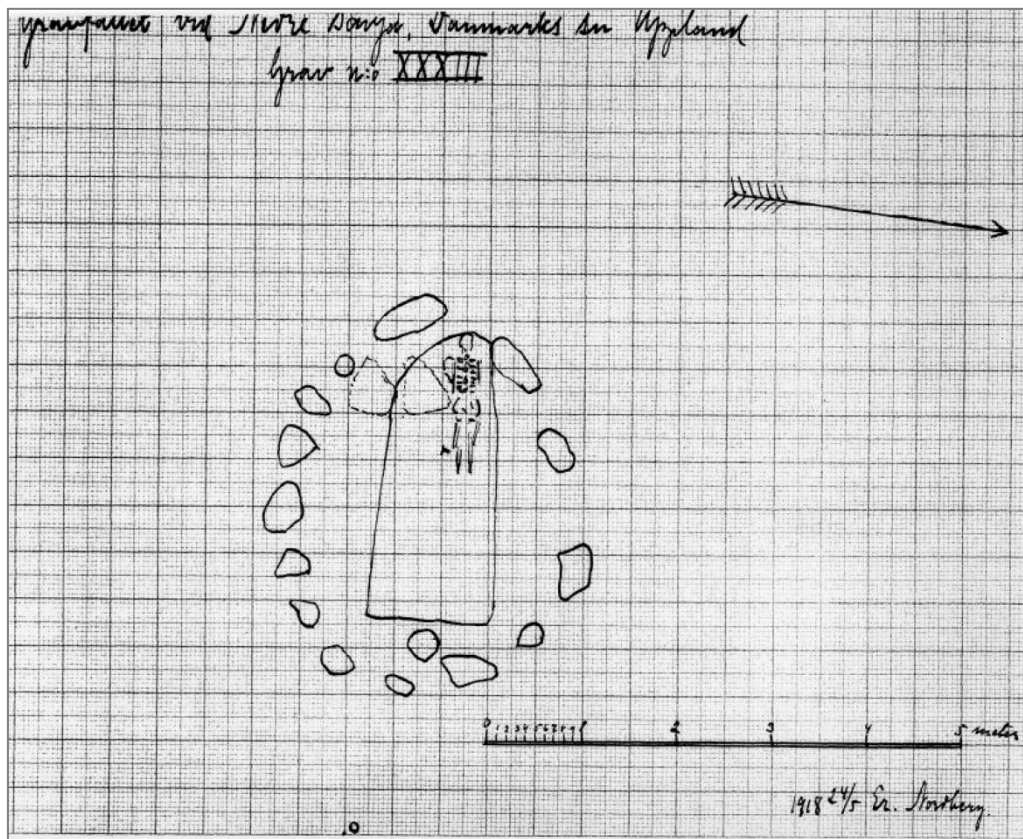
Grav n:r XXXIII (33)

(Ej upptagen av Hellman, bilaga 1b-c)

24 maj 1918. A. Julius

Graven begränsades av en tydlig rund fotkedja inom vilken en låg kulle höjde sig (fig 31). Sedan grästorven upptagits påträffades flera stenar inbäddade i lager av sand. På 50 centimeters djup nåddes lerlager och i gränslinjen mellan detta och det ovanliggande sandlagret påträffades rester av kolat trä. På ett djup av 100 centimeter påträffades ett kvinnskelett 165 centimeter långt, placerat så att överkroppen befann sig under stensättningen (se planen). På sidan av skelettet syntes tydliga spår av tråkista, en spik kunde upptäckas. Efter undersökningen igenskottades graven.

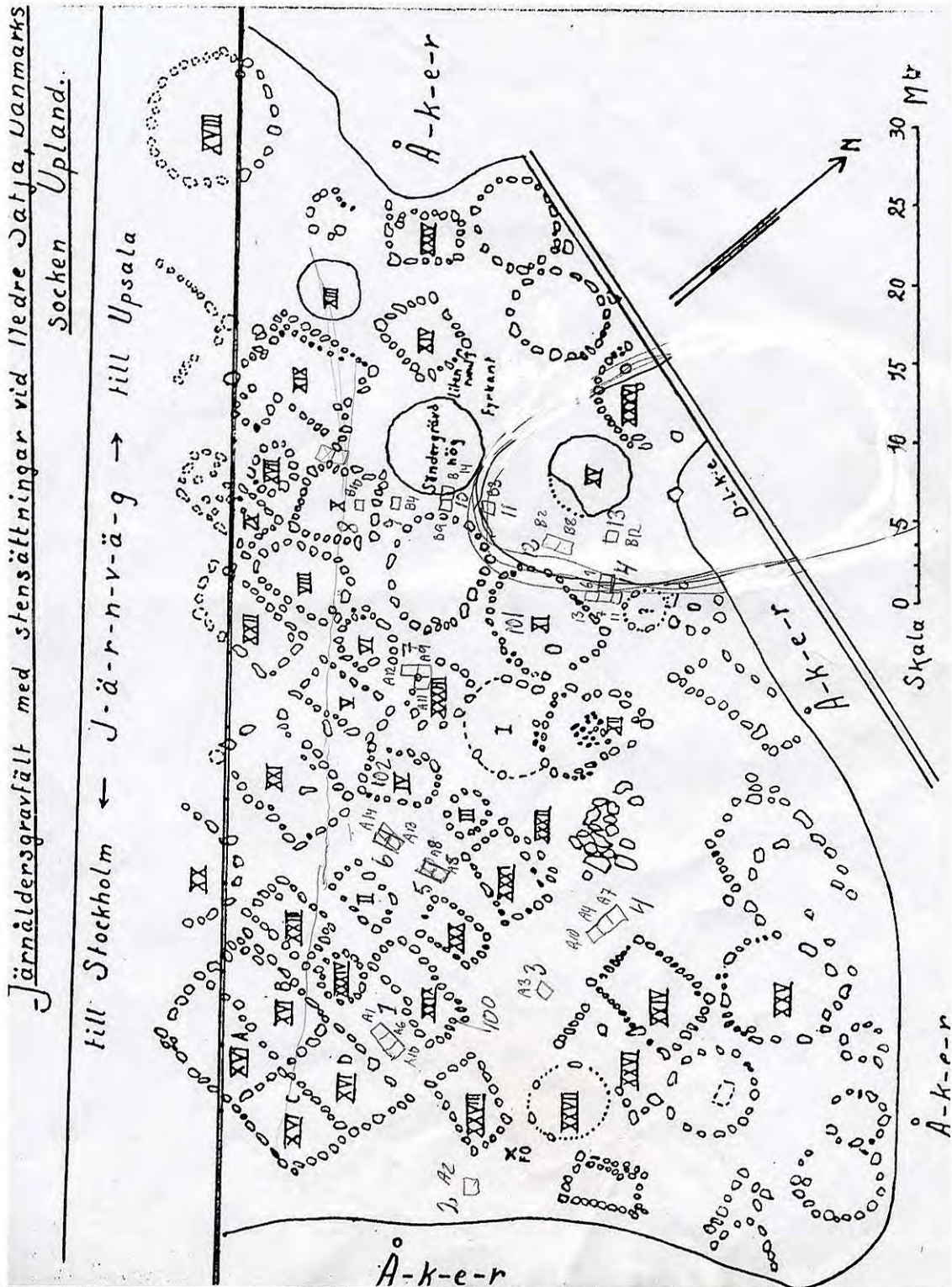
Lagerprofil: grästorv – 20, mylla – 30, sand – 50, lera

Figur 31. Utdrag ur dokumentationen av grav XXXIII. SHM Inv. nr. 16250. Skala 1:80.

Bilaga 1b. Gravfältskarta.

Efter Almgren. Upprättad och kompletterad efter 1898. Skala 1:400

Bilaga 1c. Gravbeteckningar.

Undersökta gravar på gravfältet Danmark 111. Gravnumrering efter Hellman 1940, jämförd med ursprunglig numrering av Almgren m.fl.

<i>Hellman nr</i>	<i>Undersökt år</i>	<i>Almgren nr</i>	<i>Kommentar</i>
1		-	Ej undersökt
2	Upplandsmuseet 2000	-	Grav C
3	Ullen 1907	XVIII	
4		XXXV	Ej undersökt
5		XXXVI	Ej undersökt
6		-	Ej undersökt
7	Almgren 1904	XIV	
8	Almgren 1904	XV	
9		Söndergrävd	Ej undersökt
10	Almgren 1904	XIII	
11		-	Ej undersökt
12		-	Ej undersökt
13		-	Ej undersökt
14		-	
15	Ullen 1907	XIX	
16		-	Ej undersökt
17	Almgren 1904	XI	
18	Almgren 1904	X	
19	Almgren 1901	VII	
20	Almgren 1904	XII	
21		-	Ej undersökt
22	Ullen 1907	XVII	
23	Almgren 1904	IX	
24	Julius 1918	XXV	
25	Almgren 1904, Ullen 1907	VIII, XXII	
26	Almgren 1899	I	
27	Almgren 1901	VI	
28	Julius 1918	XXXII	
29	Almgren 1901	V	
30	Almgren 1901	IV	
31	Almgren 1899	III	
32	Julius 1918	XXXI	
33	Julius 1918	XXIV	
34	Upplandsmuseet 2000	-	Grav A, del av (?)
35		-	Ej undersökt
36	Ullen 1907	XXI	
37	Upplandsmuseet 2000	-	Grav A, del av (?)
38	Julius 1918	XXXVI	
39	Julius 1918	XXX	

40		-	Ej undersökt
41	Almgren 1899	II	
42		-	Ej undersökt
43		-	Ej undersökt
44	Julius 1918	XXVII	
45	Julius 1918	XXIX	
46	Ullen 1907	XXIII	
47	Julius 1918	XXVIII	
48	Ullen 1907	XVI A, XVI B	
49		XVI C, XVI D	Ej undersökt
-	Ullen 1907	XX	Skadad, delvis under barvall
-	Julius 1918	XXXIII	Ej markerad som grav av Hellman
-		XXXIV	Ej undersökt. Ej medtagen av Hellman
-	Upplandsmuseet 2000	-	Grav B
-			Grav D, Ej undersökt

Bilaga 1d. Fyndöversikt.

Fynd från de arkeologiska undersökningarna 1898-1918. Gravnumrering enligt 1940 års karta, samt ursprunglig gravbeteckning och respektive undersöknings dnr inom parentes.

- 3 (XVIII – SHM 13320). Brandlager. Lerkärl.
- 7 (XIV). Tom.
- 8 (XV – SHM 12143). Skelett, kista. Fragment av järn, flintskärva, djurben (häst, höns).
- 10 (XIII – SHM 12143). Brända ben, brandlager. Järnsölja med rembeslag.
- 15 (XIX – SHM 13320). Brända ben, brandlager. Pärla, lerkärl.
- 17 (XI – SHM 12143). Brända ben, brandlager. Sölja och rembeslag av brons, dubbelkam, lerkärl, nitar, spikar.
- 18 (X – SHM 12143). Skelett, spikar. Lerkärl (i fyllning).
- 19 (VII – SHM 11355). Skelett, spikar. 3 Pärlor, nålhus och kedja av brons, kniv med hornskaft, slida med beslag av brons, trärester av ämbar, järnbeslag, flintskärva.
- 20 (XII – SHM 12143). Skelett, spikar.
- 22 (XVII – SHM 13320). Skelett, spikar.
- 23 (IX – SHM 12143). Skelett, spikar.
- 24 (XXV – SHM 16250). Skelett, kista, spikar/nitar.
- 25 nord (VIII – SHM 12143). Skelett, spikar.
- 25 syd (XXII – SHM 13320). Skelett, spikar.
- 26 (I – SHM 10773). Skelett, spikar, kista. 6 Pärlor (i kista), rester av träkärl med beslag av järn och brons, kniv med läderslida (utanför kista).
- 27 (VI – SHM 11355). Skelett.
- 28 (XXXII – SHM 16250). Tom.
- 29 (V – SHM 11355). Skelett, spikar. Kam.
- 30 (IV – SHM 11355). Skelett, spikar. Kniv.
- 31 (III – SHM 10773). Skelett, spikar.
- 32 (XXXI – SHM 16250). Skelett, spikar/nitar.
- 33 (XXIV – SHM 16250). Skelett, kista, spikar.
- 36 (XXI – SHM 13320). Skelett, kista, spikar. Dubbelkam, kniv, pärla, ring och vikt av brons.
- 38 väst (XXVIA – SHM 16250). Skelett, kista.
- 38 öst (XXVIB – SHM 16250). Skelett, kista, spikar.
- 39 (XXX – SHM 16250). Skelett, spikar/nitar.
- 41 (II – SHM 10773). Skelett, spikar.
- 44 (XXVII – SHM 16250). Skelett, kista.
- 45 (XXIX – SHM 16250). Skelett, spikar/nitar. Pärla.
- 46 (XXIII – SHM 13320). Skelett, spikar, Dubbelkam, kniv.
- 47 (XXVIII – SHM 16250). Skelett, spikar. Pärla.
- 48 nord (XVIB – SHM 13320). Skelett, spikar. Kniv med benskaft.
- 48 syd (XVIA). Kollager.
  - (XX – SHM 13320). Två obrända ben.
  - (XXXIII – SHM 16250). Skelett, kista, spikar.

Bilaga 2. Fyndtabell.

Fnr	Kontext	Sakord	Material	Antal	Vikt g	Beskrivning
1	Grav C	Spik	Järn	4	12	Kistspik, ej konserverad
2	Grav C	Spik	Järn	1	9	Kistspik, ej konserverad
3	Grav C	Kista	Trä	-	-	Trä från lock
4	Grav C	Kista	Trä	-	-	Trä från kistbotten
5	Grav C	Kista	Trä	-	-	Trä från lock
6	Grav C	Kista	Trä	-	-	Trä från kistsida
7	Grav C	Kista	Trä	-	-	Trä från kistbotten
8	Grav C	Ben	Obränt ben	1	1	Tåben
9	Grav C	Ben	Obränt ben	-	184	Skelett: kranium, höftkolor, underben
10	Grav C	Ben	Obränt ben	15	9	Käkben, tänder
11	Grav B	Slipad sten	Bergart	1	43	Bearbetad
12	Grav B	Spik	Järn	1	7	Utanför kistgrop, ej konserverat
13	Grav B	Föremål	Järn	-	3	Utanför kistgrop, ej konserverat
14	Grav B	Kista	Trä	-	-	Öster om profil
15	Grav B	Kista	Trä	-	-	Väster om profil
16	Grav B	Ben	Obränt ben	-	475	Skelett: kranium, underben, revben, nyckelben
17	Grav B	Ben	Obränt ben	-	83	Käkben, tänder
18	Grav A	Ben	Obränt ben	-	71	Skelett
19	Grav A	Ben	Obränt ben	-	9	Käkben, tänder
20	Ruta A1	Butelj	Glas	-	-	FU, Kasserat
21	Ruta A2	Tegel	Bränd lera	-	-	FU, Kasserat
22	Ruta A3	Spik	Järn	-	-	FU, Kasserat
23	Ruta A4	Föremål	Järn	-	-	FU, Kasserat
24	Ruta A10	Föremål	Järn	-	-	FU, Kasserat
25	Ruta B2	Lerklining	bränd lera	-	-	FU, Kasserat
26	Ruta B4	Avfall	Obränt ben	5	237	FU
27	Ruta B5	Spik	Järn	-	-	FU, Kasserat
28	Ruta B9	Föremål	Järn	-	-	FU, Kasserat
29	Grav C	Spik	Järn	1	10	Kistspik. onserverad
30	Grav C	Spik	Järn	1	6	Konserverad. Intill kantkedja
31	Grav C	Brodd	Järn	2	8	Konserverad. På kistgolv i öst
32	Grav A	Nit	Järn	1	14	Konserverad. I gravfyllning utanför kista

Bilaga 3a. ^{14}C -analys Ångströmlaboratoriet.

ÅNGSTRÖMLABORATORIET
AVD FÖR JONFYSIK, ^{14}C -LAB
UPPSALA UNIVERSITET

RESULTAT

Labnummer	Prov	$\delta^{13}\text{C} \text{‰ PDB}$	^{14}C ålder BP
Ua-17289	Sävja grav A	-26,5	860 $\pm$ 60
Ua-17290	Sävja grav B	-20,8	830 $\pm$ 70
Ua-17291	Sävja grav C	-27,5	1 190 $\pm$ 65

Med vänlig hälsning

Göran Possnert

Göran Possnert/Maud Söderman

Postadress
Box 534
751 21 Uppsala

Besöksadress
Lägerhyddsvägen 1
Uppsala

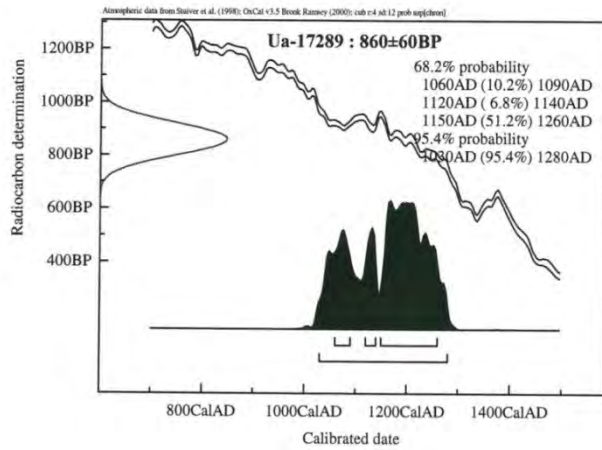
Telefon
018-471 0000
Direktval 471 3059
E-post: Goran.Possnert@Angstrom.uu.se

Telefax
018 555736

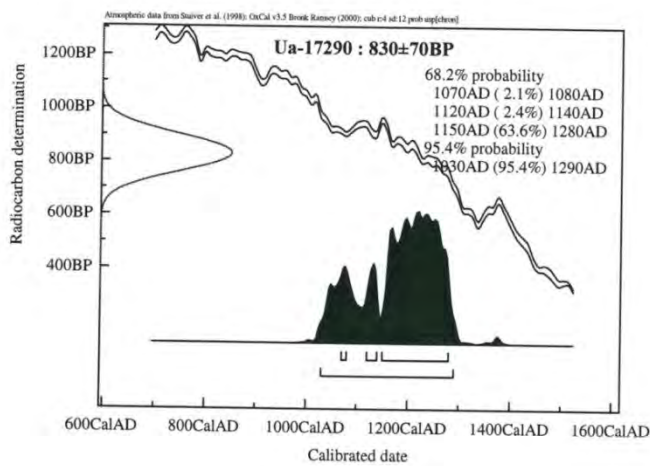

Bilaga 3b. Kalibrerade ¹⁴C-värden

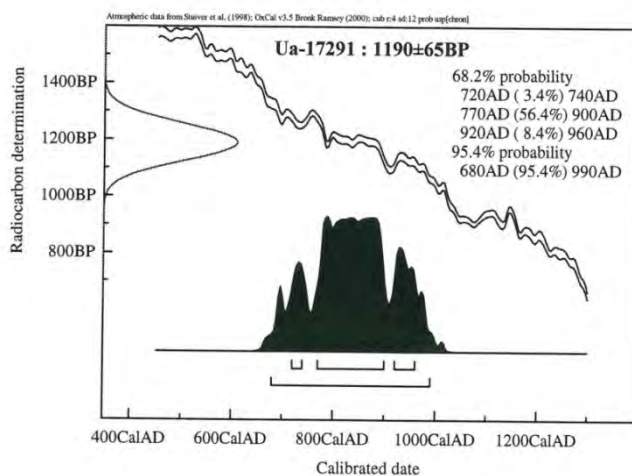
Stuiver et al. (1998); OxCal v3.5 Bronk Ramsey (2000); Cub r.4 sd:12 prob wp(chron)

Resultat av ¹⁴C-datering av ben från grav A. Kalibrerat

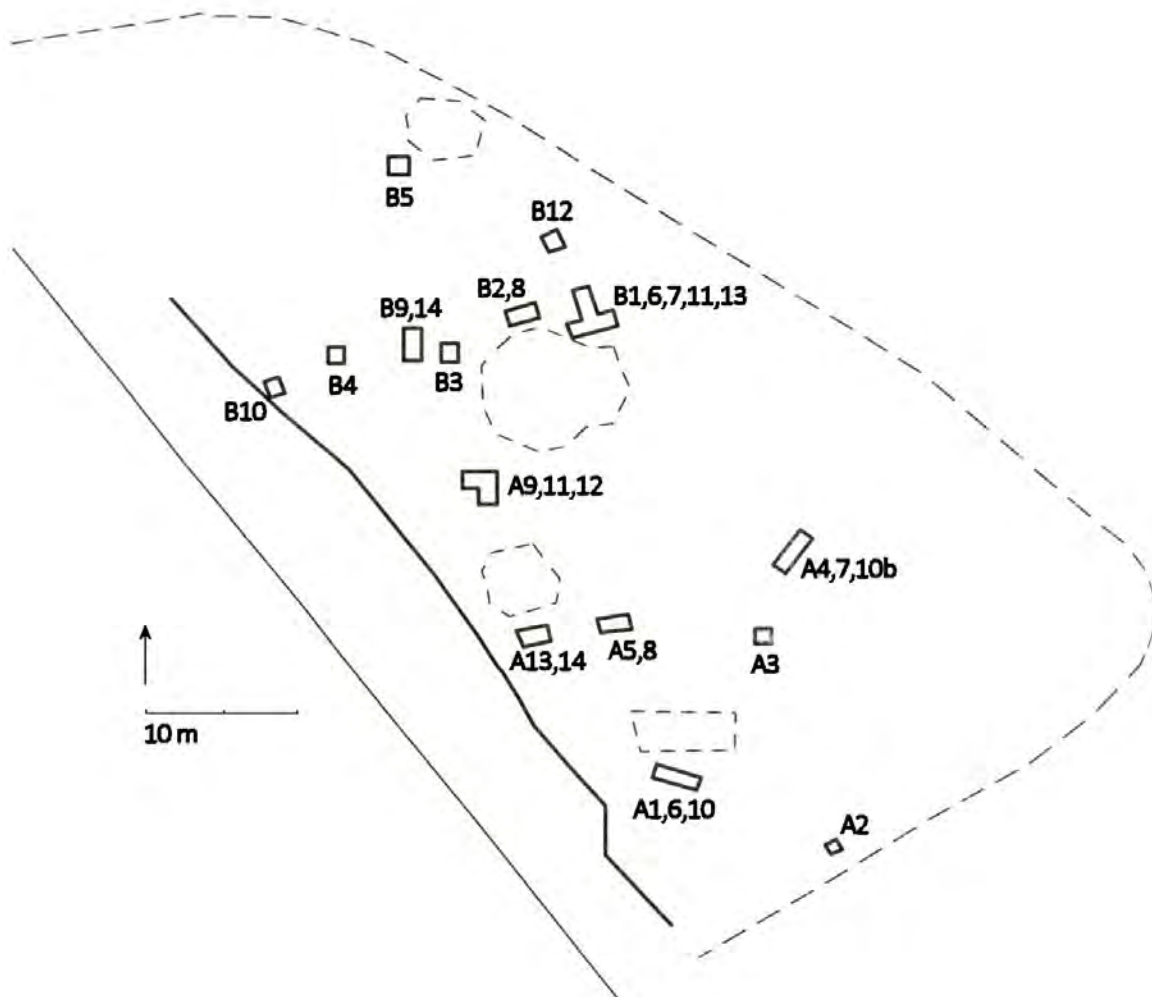
Resultat av ¹⁴C-datering av ben från grav B. Kalibrerat.

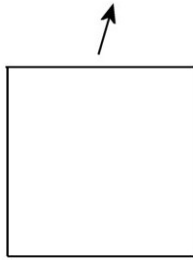
Resultat av ¹⁴C-datering av trä från grav C. Kalibrerat

Bilaga 4. Förundersökningsschakt.

Förundersökningen genomfördes den 18-19 september samt 25-26 september 1999. Sammanlagt 29 rutor om 1 x 1 meter togs upp, varav 14 var placerade i norra delen av gravfältet och resterande 15 i den södra delen. Nedan följer en plan över rutorna med den beskrivning som gjordes vid undersökningstillfället.

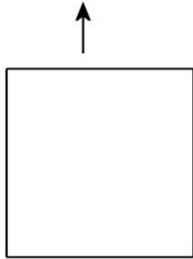

Figur. Plan över gravfältet med placeringen av de 29 förundersökningssrutorna. Skala 1:500.

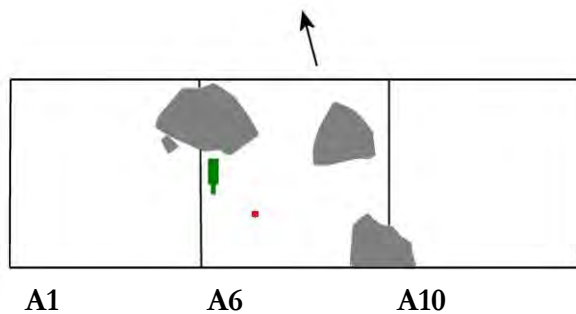
Ruta A2

Undersökt 1999-09-25. Grävd och dokumenterad av Sven och Elsa-Greta Berglund. Djup 0,2-0,25 m, 0,1 m torv, 0,1-0,15 m styv lera. Fynd av en smidd spik ca 0,1 m under markytan. Skala 1:40.

Ruta A3

Undersökt 1999-09-26. Grävd av Carin Bergold och Gerd Johansson. Dokumenterad av Lena Odelstad och Cecilia Runesdotter. Djup 0,29-0,37 m, 0,06-0,08 m torv, därefter styv lera. Inga stenar eller andra fynd. Skala 1:40.

Ruta A1

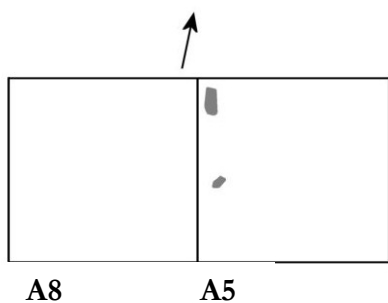
Undersökt 1999-09-25. Grävd och dokumenterad av Gunnar Thorell. Djup 0,2 m. Botten lera. Torvlager 0,06 m. Sten med toppen synlig ovan jord. Intill denna två mindre stenar. Skala 1:40.

Ruta A6

Undersökt 1999-09-25. Grävd och dokumenterad av Gunnar Thorell. Djup 0,23-0,26 m. Botten lera. Fynd av en glasflaska 1800-tal ca 0,2 m under jordytan. Fynd av en glasbit ca 20x25 mm, 0,12 m under jordytan (röd prick). Skala 1:40.

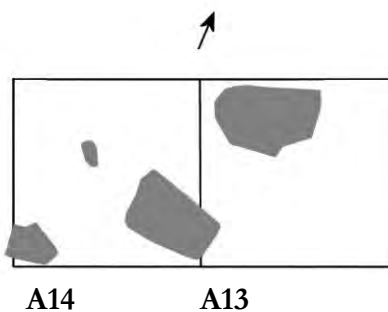
Ruta A10

Undersökt 1999-09-25. Grävd och dokumenterad av Gunnar Thorell. Djup 0,23-0,25 m. Botten lera. Grästovr 0,07-0,08 m tjockt. Skala 1:40.

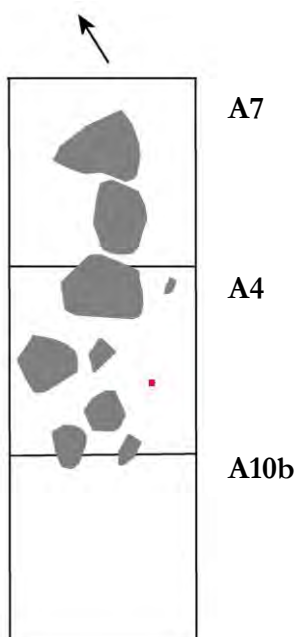
Ruta A5 & A8

Undersökt 1999-09-25. Grävd och dokumenterad av Sven och Elsa-Greta Berglund. Djup 0,18-0,25 m. 0,1 m svartmylla, 0,1-0,15 m lättlera. Två mindre stenar i A5, 0,18-0,2 m under markytan. Skala 1:40.

Ruta A13 & A14

Undersökt 1999-09-25. Grävd och dokumenterad av Sven och Elsa-Greta Berglund. Djup 0,15-0,2 m. 0,05-0,07 m svartmylla, 0,10 m lättlera. Tre större stenar som ligger mellan 0,04-0,05 m under mark. Skala 1:40.

Ruta A7

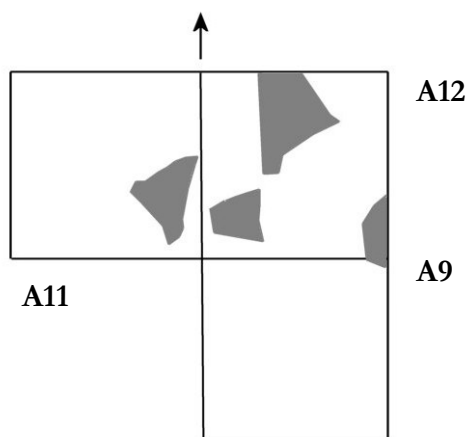
Undersökt 1999-09-25. Grävd och dokumenterad av Inger Warnicke och Arne Nygren. Djup 0,22-0,26 m. Torv 0,16 m tjock, därunder tät lera. Stenarna ligger mellan 0,10-0,14 m under markytan. Skala 1:40.

Ruta A4

Undersökt 1999-09-25. Grävd och dokumenterad av Inger Warnicke och Arne Nygren. Djup 0,24-0,30 m. Torv 0,18 m tjock, därunder tät lera. Stenarna ligger mellan 0,11-0,29 m under markytan. Fynd av nit/spikhuvud av järn 0,29 m under markytan. Runt fyndet svaga spår av bränd lera, ev kalksten (röd prick). Skala 1:40.

Ruta A10

Undersökt 1999-09-25. Grävd och dokumenterad av Inger Warnicke och Arne Nygren. Djup 0,28-0,30 m. Torv 0,17 m tjock, därunder tät lera. Skala 1:40.

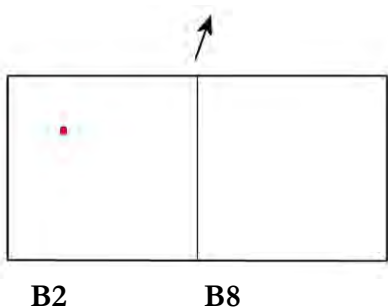

Ruta A11

Undersökt 1999-09-26. Grävd av Carin Bergold och Gerd Johansson. Dokumenterad av Gunnar Thorell och Jan Stillström. Djup 0,20-0,24 m. Grå lera i botten. Skala 1:40.

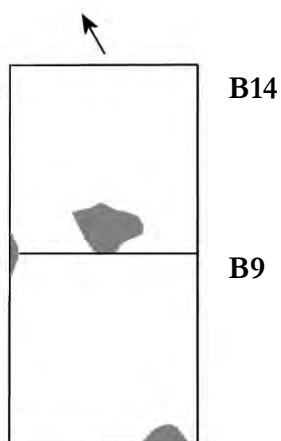
Ruta A9 & A12

Undersökt 1999-09-26. Grävd av Carin Bergold och Gerd Johansson. Dokumenterad av Gunnar Thorell och Jan Stillström. Djup 0,14-0,24. Grå lera i botten (A12) och brun lera i botten (A9). Stenarna ligger 0,5-0,16 m under mark. Skala 1:40.

Ruta B2 & B8

Undersökt 1999-09-25. Grävd och dokumenterad av Lena Odelstad. Djup 0,20-0,27 m. Torvlager mellan 0,04-0,10 m. Under torven fanns sandblandad jord med stor sandinblandning. Flckvisa partier med ljusare sand men utan tydliga gränser. Inga stenar. Fynd av en liten skärva tegel (röd prick). Skala 1:40.

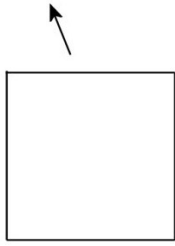

Ruta B14

Undersökt 1999-09-25. Grävd och dokumenterad av Maud Mattsson och Marta Brattå. Djup 0,15 m. Torv 0,10 mtjock. Sand i botten, med inslag av kol i nordvästra delen. Stenen var synlig ovan mark. Skala 1:40.

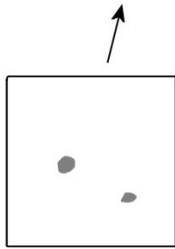
Ruta B9

Undersökt 1999-09-25. Grävd och dokumenterad av Maud Mattsson och Marta Brattå. Djup 0,17 m. Torv 0,05 mtjock. Sandblandad lera i botten. Skala 1:40.

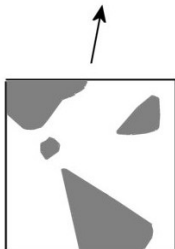
Ruta B3

Undersökt 1999-09-25. Grävd och dokumenterad av Maud Mattsson och Marta Brattå. Djup 0,10-0,30 m. Botten av lera, något sandinblandad. Inga fynd. Skala 1:40.

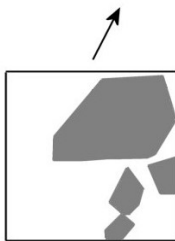
Ruta B4

Undersökt 1999-09-25. Grävd av Solveig Österman och Cecilia Runesdotter. Dokumenterad av Cecilia Runesdotter. Djup 0,19-0,28 m. Torv 0,02-0,08 m tjock. Därunder ljus lera. Fynd av djurben. Skala 1:40

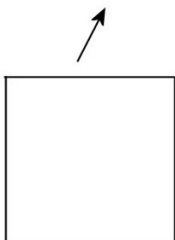
Ruta B5

Undersökt 1999-09-25. Grävd och dokumenterad av Gerd Sjödin. Djup 0,25-0,27 m. Grästorv ca 013 m tjock. Lera i botten. Kol insamlat i östra delen. Östra stenen har flat ovansida och ligger 0,24 m under markytan. De två övriga större stenarna ligger 0,1 m under markytan. Skala 1:40.

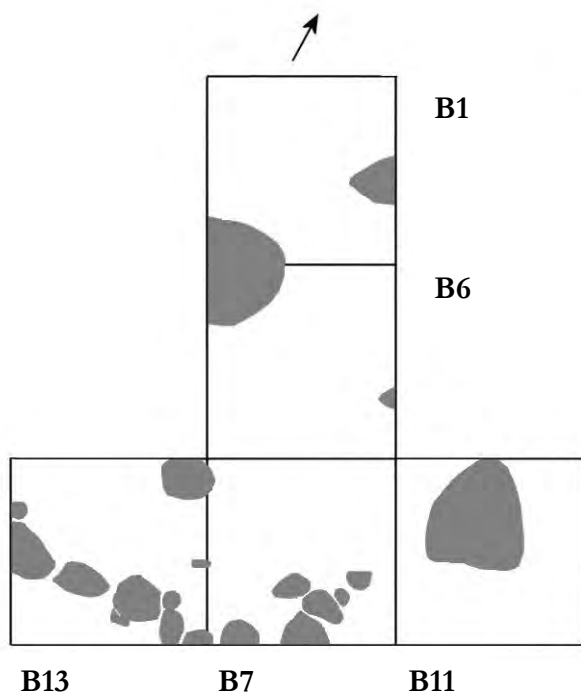
Ruta B10

Undersökt 1999-09-25. Grävd av Solveig Österman. Dokumenterad av Cecilia Runesdotter. Djup 0,21-0,36 m. Torvskikt mellan 0,04-0,1 m tjockt. Under detta mörk lera. Stenarna ligger i linje med stenar norr om rutan. Skala 1:40.

Ruta B12

Undersökt 1999-09-25. Grävd och dokumenterad av Bent Syse. Djup 0,2 m. Torvskiktet varierade mellan 0,10-0,15 m. Inga fynd eller kol. Steril lera överallt i gropan. Skala 1:40.

Ruta B1 & B6

Undersökt 1999-09-26. Grävd och dokumenterad av Gunilla Anderman och Stefan Östergren .
 Djup 0,22 m. Torv 0,08-0,09 m tjock. Östra stenen sticker upp 0,02 m. Västra stenen ligger 0,07
 m under mark. Södra stenen ligger 0,04 m under mark. Skala 1:40.

Ruta B7, B11 & B13

Undersökt 1999-09-26. Grävd och dokumenterad av Gunilla Anderman och Stefan Östergren.
 Djup 0,18-0,22 m. Sandblandad lera i B13. Stenarna varierar mellan 0-0,14 m under mark till 15
 cm över markytan. Skala 1:40.

Bilaga 5. Studiecirkel.

Under tre terminer 1999-2000 ansvarade Upplandsmuseets avdelning för arkeologi en studiecirkel benämnd Arkeologi i Danmarks socken. De flesta av deltagarna i denna cirkel kom från Danmarks hembygdsförening och arrangörer av studiecirkeln var Upplandsmuseet, Studieförbundet Vuxenskolan och Danmarks hembygdsförening.

Kursen var upplagd som en trestegsmodell kring begreppen utredning, förundersökning (detaljstudier kring fornlämningsmiljön och tidsåldern, karteringsövningar mm) och slutundersökning (dokumentationsmetodik, analysmetoder mm samt en längre period fältundersökning).

Syftet med de tre delkurserna var att efter genomgångna kurser tillsammans i grupp utföra en arkeologisk undersökning av valt objekt inom Danmarks socken.

Vårterminen 1999

Under denna termin hölls tio studietillfällen med start 25/3 och avslut 14/6. Studieleddare under denna termin var Per Frölund, Hans Göthberg och Bent Syse. Studielokal var i de flesta fall Upplandsmuseets hörsal.

Målsättningen med denna termins studiekurs var att efter genomgången kurs kunna känna till begreppet och innehållet i utredningsinstrumentet, det kulturhistoriska landskapet och fornlämningsmiljön.

De tio kurstillfällena innehöll följande:

1. Upptaktsmöte och genomgång av kursen.
2. Utvecklingen av arkeologi som metod. Fornlämningsbegreppet.
3. Kulturminneslagen i teori och praktik. Utredningsbegreppet.
4. Grunddragen i Danmarks förhistoria. Litteratordiskussion. Historiska kartor i arkeologin.
5. Kulturmiljöstudie (fält).
6. Val av framtida undersökningsobjekt.
7. Inventering av område kring kommande undersökningsobjekt (fält).
8. Sammanställning av utredningsmaterialet.
9. Studiebesök (stadsundersökningen i kv Örtedalen, Uppsala).
10. Utvärdering och planering inför hösten.

Kurslitteraturen bestod av kopierade utdrag ur relevant litteratur tillsammans med Birgitta Hårdhs kompendium ”Grunddragen i Nordens förhistoria”. Detta kompendium ingick i institutionen för arkeologi vid Lunds universitet kurslitteratur under 1990-talet.

Deltagarna denna termin var: Gunilla Anderman, Sven Berglund, Carin Bergold, Marta Brattå, Gustav Brugård, Stina Edström, Gerd Johansson, Inga Lagerstedt, Maud Mattsson, Arne Nygren, Lena Odelstad, Gunnar Olsson, Cecilia Runesdotter, Gerd Sjödin, Jan Stillström, Gunnar Thorell, Inger Warnicke, Stefan Östergren och Solveig Österman.

Höstterminen 1999

Under denna termin hölls elva studietillfällen med start 30/8 och avslut 29/11. Studieleddare under denna termin var Per Frölund, Hans Göthberg och Bent Syse. Studielokal var i de flesta fall Upplandsmuseets hörsal.

Målsättningen med höstkursen var att känna till ett fornlämningsområde och dess tidsålder samt grunderna i kartering, inmätning mm av ett kommande undersökningsobjekt.

De elva kurstillfällena innehöll följande:

1. Upptaktsmöte och genomgång av kursen.
2. Rövning av Raä 111 (två dagar i fält).
3. Förundersökning, teori och praktik. Planering inför förundersökning.
4. Förundersökning av Raä 111 (3 x 2 dagar i fält).
5. Studiebesök (fält).
6. Eget arbete i grävningssgrupper (fritt under perioden 4-24 oktober). Under denna period renskrev kursdeltagarna anläggnings- och fyndbeskrivningar av dokumentationsmaterialet från äldre arkeologiska undersökningar vid gravfältet Danmark 111.
7. Gruppredovisning.
8. Gruppredovisning.
9. Diskussion kring sammanställt material.
10. Vikingatidens bebyggelse och gravskick.
11. Utvärdering och planering inför våren 2000.

Deltagarna denna termin var: Gunilla Anderman, Elsa Greta Berglund, Sven Berglund, Carin Bergold, Marta Brattå, Gerd Johansson, Inga Lagerstedt, Maud Mattsson, Arne Nygren, Lena Odelstad, Gunnar Olsson, Cecilia Runesdotter, Gerd Sjödin, Jan Stillström, Gunnar Thorell, Inger Warnicke, Stefan Östergren och Solveig Österman.

Vårterminen 2000

Denna termin startade den 27/3 och avslutades den 29/5. I likhet med tidigare var Per Frölund, Hans Göthberg och Bent Syse studieledare. Förutom inlednings- och avslutningskurserna skedde de flesta aktiviteter i fält.

Målsättningen var denna termin att i grupp kunna utföra en arkeologisk undersökning efter det att grunderna i dokumentationsteknik och kunskaper kring kommande undersökningsobjekt blivit kända.

De sex kurstillfällena innehöll följande:

1. Upptaktsmöte och genomgång av vårens aktiviteter.
2. Slutundersökning i teori och praktik.
3. Detaljplanering inför grävning.
4. Arkeologisk undersökning (sju fältdagar).
5. Genomgång av grävningssresultatet.
6. Avslutning.

Deltagarna denna termin var: Gunilla Anderman, Elsa Greta Berglund, Sven Berglund, Carin Bergold, Marta Brattå, Ingemar Järedal, Gerd Johansson, Inga Lagerstedt, Maud Mattsson, Arne Nygren, Lena Odelstad, Gunnar Olsson, Cecilia Runesdotter, Gerd Sjödin, Jan Stillström, Gunnar Thorell, Inger Warnicke, Stefan Östergren och Solveig Österman.

Vad hände sen?

Denna ganska omfattande studiecirkel medförde ett varaktigt intresse för arkeologi och fornlämningar i Danmarks hembygdsförening. Föreningen fortsatte att träffas med att utforska förhistorien i Danmarks socken i studiecirkelns form. År 2002 kom resultatet av detta arbete i form av en publikation med titeln "Vikingatid i Danmarks socken". Som författare återfinns de tidigare deltagarna från undersökningen av gravfältet i Sävja.

Större delen av arbetsstyrkan samlade för kaffe i gröngräset. Foto maj 2000.